

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΣΜΟΣ Ή ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΤΙΣΜΟΣ

Αυταρχική συγκεντρωτική ή δημοκρατική αποκεντρωτική εξουσία

Για τις καινούργιες γενιές
που είναι αποφασισμένες,
να ξεπεράσουν το
παρακμιακό παρελθόν και
ατενίσουν με δημιουργική
προοπτική το μέλλον

*«Στην πάλη του για την εξουσία
το προλεταριάτο δεν έχει άλλο
όπλο, εκτός από την οργάνωση»
Λένιν¹*

Πρόλογος

Μια ιδεολογία που στοχεύει στην χειραφέτηση της εργατικής τάξης, όπως λέει ο Μαρξ, πρέπει να αποτυπώνεται και στο ανάλογο οργανωτικό σχήμα, που δημιουργεί τις προϋποθέσεις και βάζει σε ενέργεια τις διαδικασίες εκείνες που επιτρέπουν και κάνουν δυνατή τη χειραφέτηση. Υπάρχει μ' ένα λόγο διαλεκτική σχέση ανάμεσα στην ιδεολογία και την οργανωτική μορφή. Περιεχόμενο και μορφή πρέπει να αποτελούν ένα ενιαίο, συνεκτικό και αρμονικό σύνολο, απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία και εφαρμογή στην πράξη της απελευθερωτικής στρατηγικής των εργαζομένων.

Ένας αυταρχικά δομημένος πολιτικός φορέας, εκφράζει στην πράξη μια αυταρχική ιδεολογία, έστω κι αν οι διακηρυγμένες ιδεολογικές αρχές ανταποκρίνονται θεωρητικά σ' ένα απελευθερωτικό θεωρητικό πρότυπο. Η πράξη είναι πάντοτε εκείνη που αποδεικνύει και επιβεβαιώνει τη θεωρία (ιδεολογία) και όχι το αντίθετο. Αυτό πρέσβευε ο Μαρξ και Ένγκελς, αυτό πρέσβευε και ο Λένιν.

Η πράξη πάλι απέδειξε στην πράξη, ότι ένας αυταρχικά δομημένος πολιτικός φορέας, εφόσον κατέχει την εξουσία, θα διαμορφώσει και την κοινωνία με τις ίδιες ή ανάλογες δομές, δηλαδή τελικά αντιδημοκρατικά και γραφειοκρατικά. Ούτε μπορεί να περιμένει κανείς ότι αρχικά μπορεί να είναι δομημένο συγκεντρωτικά και με την πάροδο του χρόνου θα εκδημοκρατιστεί. Τέτοια περίπτωση στην ιστορία δεν υπήρξε. Τα παραδείγματα άπειρα.

Με αυτή την έννοια έχει σημασία να ερευνήσουμε ποιο είναι το ενδεδαιγμένο οργανωτικό σχήμα, που με βάση μια συγκεκριμένη ιδεολογία, θα οδηγήσει στην χειραφέτηση της εργατικής τάξης ή των εργαζομένων γενικότερα ή αντιθέτως στην ποδηγέτηση και την υποταγή της.

¹ Β. Ι. Λένιν, *Ένα βήμα μπρος, δύο βήματα πίσω*, στο *Λένιν, Άπαντα*, τόμ. 7, σ. 406

Πώς και με βάση ποιες οργανωτικές αρχές λειτουργεί ένας πολιτικός φορέας, αλλά και ένα οποιοδήποτε συλλογικό όργανο, έχει ιδιαίτερη σημασία.

Στην έρευνά μας είμαστε υποχρεωμένοι να ανατρέξουμε σε θεωρίες οργάνωσης και εφαρμογής τους στην πράξη μέσα στην ιστορική εξέλιξη των κοινωνιών. Βασικά θα πρέπει να προσφύγουμε στους μεγάλους επαναστάτες της ιστορίας και στις παρακαταθήκες που κληρονομήσαμε απ' αυτούς, αλλά και στα παραδείγματα της άμεσης δημοκρατίας της κλασσικής Αθήνας και στα αποτελέσματα που είχαν οι παρακαταθήκες αυτές στις ιστορικές συνθήκες όπου εφαρμόστηκαν και στην τελική τους κατάληξη, για να χρησιμεύσουν ως πρότυπο στη σύγχρονη εποχή. Γιατί τελικά, όπως είπαμε, το αποτέλεσμα μετράει.

Μπορεί κάποιος να έχει τις καλύτερες προθέσεις και να επιδιώκει τους πιο ευγενικούς σκοπούς, όμως αν τα μέσα και οι μέθοδοι που ακολουθεί οδηγούν στο αντίθετο του επιθυμητού αποτέλεσμα, θα πρέπει να εξετάσουμε με τη μεγαλύτερη δυνατή αμεροληψία, τι είναι λάθος και τι σωστό, τι δεν αντιστοιχεί και δεν συνταιριάζει στον επιδιωκόμενο σκοπό και απαιτεί συνεπώς αναθεώρηση και αλλαγή.

Μια τέτοια ενέργεια απαιτεί σθένος και αποφασιστικότητα και αντοχή.

Η σχέση προθέσεων και αποτελέσματος δεν είναι πάντοτε αρμονική. Πολλές φορές τα αποτελέσματα των ενεργειών μας δεν ανταποκρίνονται στις προθέσεις μας. Σ' αυτό παίζει καθοριστικό ρόλο η επιλογή των τρόπων και μεθόδων που χρησιμοποιούμε.²

Σημασία λοιπόν έχει να βγάλουμε τα απαραίτητα συμπεράσματα, που θα μας βοηθήσουν να διαμορφώσουμε τη δική μας θεωρία, ως εναλλακτική πρόταση στη σημερινή συγκυρία.

Μπορεί τα πορίσματα να οδηγούν στην αποδοχή της αρχικής θεωρίας ή τα καινούργια ιστορικά δεδομένα να απαιτούν την προσαρμογή, την ανανέωσή ή την απόρριψή της και κατά συνέπεια τον επαναστοχασμό και τη διατύπωση μιας νέας θεωρίας, που να συνιστά τον απαραίτητο όρο χειραφέτησης όλων εκείνων που γίνονται αντικείμενο καταπίεσης και εκμετάλλευσης.

Μπορεί να χρειάζεται την προσαρμογή της στις καινούργιες συνθήκες, σύμφωνα με την εξελικτική πορεία των πραγμάτων. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτει ασφαλώς η

² Βλ. Παναγιώτης Κονδύλης: «Εκπλήσσομαι αν κάποιος συμφωνεί μαζί μου», συνέντευξη στον Σπύρο Τσακνιά, περιοδικό «Διαβάζω», τ. 384, Απρίλιος 1998. Στη συνέντευξη αυτή αναπτύσσει την επιχειρηματολογία του σχετικά με αυτό το δίπολο: Αγαθή πρόθεση, κακό αποτέλεσμα.

εργατική τάξη, αλλά κι άλλες τάξεις και στρώματα της κοινωνίας, σύμφωνα με το σημερινό επίπεδο της εξέλιξης της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΘΕΜΑΤΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

I. Η νοοτροπία των μαρξιστικών – λενινιστικών κομμάτων

Στην προσπάθεια της έρευνας για την αλήθεια είναι ανάγκη να αμφιβάλλουμε για το καθετί, όσο μπορούμε περισσότερο.

Καρτέσιος

Τα κομμουνιστικά καθεστώτα που εγκαθιδρύθηκαν στον υπαρκτό σοσιαλισμό «δεν εξελίχθηκαν», όπως γράφει ο Γάλλος φιλόσοφος Αλέν Μπαντιού, «σε μορφές χειραφέτησης, ούτε προς τον περίφημο μαρασμό του κράτους, το αντίθετο οδηγήθηκαν στη γιγάντωση ενός πανίσχυρου μηχανισμού κρατικής ισχύος». ³ Σ' έναν κρατικό μηχανισμό που στραγγάλισε δηλαδή κάθε απελευθερωτική πρωτοβουλία από τα κάτω, η οποία εξέφραζε την ιδέα της καθολικής απελευθέρωσης της κοινωνίας. Για τον λόγο αυτό κι' ένας παλαίμαχος της Κομμουνιστικής Αριστεράς, ο Πιέτρο Ιγκράο, ομολογεί με παρρησία: «Έλεγα στον εαυτό μου: Πρέπει να ξαναδούμε τα πάντα, ακόμη και τα 'ιερά κείμενα', προσθέτοντας ότι πρέπει να κατακτήσουμε «τη γονιμότητα της αμφιβολίας και το αρραγές του αγώνα». ⁴

Αν ζούσαν ο Μαρξ, ο Έγκελς, ο Λένιν, ο Τρότσκι, ο Στάλιν και οι επίγονοί τους, θα αναρωτιόντουσαν ίσως, γιατί κατέρρευσε ο υπαρκτός σοσιαλισμός, τι στιγμή που εφάρμοσαν ή προσπάθησαν ή θέλησαν να εφαρμόσουν όλοι τους τον «αλάθητο» επιστημονικό σοσιαλισμό στην πράξη.

Στο ερώτημα αυτό θα προσπαθήσουμε να δώσουμε κάποιες απαντήσεις. Πρέπει για το λόγο αυτό να ανατρέξουμε στις πηγές. Δηλαδή σ' εκείνους τους στοχαστές και

³ Απόσπασμα από συνέντευξη του γάλλου φιλοσόφου στην εφημ. «Καθημερινή», 29.11.09 με τίτλο: «*Η επιστροφή της μεγάλης ιδέας*».

⁴ Συνέντευξή του στο περιοδικό «Essere Comunista», αναδημοσιευμένη στην εφημ. «Η Εποχή», 1.11.09

διανοητές που έθεσαν τα θεμέλια του λεγόμενου επιστημονικού σοσιαλισμού. Βασικά δηλαδή είμαστε υποχρεωμένοι να ερευνήσουμε και ερμηνεύσουμε τις θεωρητικές βάσεις που εδραίωσαν οι γενάρχες του «επιστημονικού σοσιαλισμού» και ενδεχομένως να αντιπαραταχθούμε σ' αυτές, στο βαθμό που δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα.

Εκεί πρέπει, κατά τη γνώμη μας, να εστιάσουμε τις πρωταρχικές αιτίες της κατάρρευσης του υπαρκτού (και ανύπαρκτου στην πράξη) σοσιαλισμού.

Πολλοί ξεκινούν στην ανάλυσή τους από τον Στάλιν για να ερμηνεύσουν την αποτυχία του υπαρκτού σοσιαλισμού, επιρρίπτοντάς του όλες τις ευθύνες (αμαρτίες), για τη συγκρότηση και λειτουργία των ολοκληρωτικών καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης, με πρωταγωνιστή βέβαια την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Είναι όμως έτσι; Μήπως αυτό το αυτό το πλαίσιο ερμηνείας είναι ανεπαρκές; Μήπως πρέπει να κάνουμε αναγωγή στο παρελθόν και ανατρέξουμε πολύ πιο πίσω και από τον Λένιν, δηλαδή στον Μαρξ και τον Έγκελς;

Ας κάνουμε την προσπάθεια, χωρίς να βάλουμε μπροστά τις ιδεολογικές μας προτιμήσεις και χωρίς να προσεγγίσουμε το έργο των ανωτέρω με φανατισμούς ή προκαταλήψεις.

Ας αφήσουμε τα πράγματα ανεπηρέαστα να μιλήσουν μόνα τους, στο βαθμό βέβαια που το δυνάμεθα ανθρωπίνως, με την πεποίθηση και την αυτογνωσία ότι η γνώση των ανθρώπων έχει πάντοτε ένα όριο.

Είναι αυτονόητο από τη μια ότι η τέλεια γνώση ανήκει στο άπειρο. Οι άνθρωποι από την άλλη είναι πεπερασμένα όντα και συνεπώς και οι γνώσεις που αποκτούν είναι πεπερασμένες. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να βάζουμε κάποιο μέτρο στο γνωστό ρητό: «Πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος»,⁵ που οδήγησε και στην «ύβριν» του διαφωτισμού στην ακραία του μορφή ως θετικισμός ή ποζιτιβισμός⁶, του οποίου τα καταστρεπτικά αποτελέσματα βλέπουμε και στην φύση.

Με τη βιομηχανική επανάσταση το 19^ο αιώνα και την αντίστοιχη ανάδειξη και απολυτοποίηση (θεοποίηση) των θετικών επιστημών δημιουργήθηκε στις

⁵ Φράση που αποδίδεται στον Πρωταγόρα και δηλώνει την ανθρωποκεντρική φιλοσοφία των αρχαίων ημών προγόνων. Βλ. Πλάτωνος Κρατύλος, 385^ε 6.

⁶ Ο θετικισμός (το ποζιτιβισμός είναι η αντίστοιχη λέξη στα λατινικά) ως φιλοσοφική έννοια, σύμφωνα με το Ορθογραφικό Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσα του Γ. Μπαμπινιώτη, σημαίνει: *Θεωρία που εισήγαγε ο Αύγουστος Κοντ (1798 – 1857) και πρεσβεύει ότι η γνώση της πραγματικότητας πρέπει να βασίζεται στα εμπειρικά δεδομένα, θεωρεί γνώσεις μόνο αυτές που παρέχει η (εφαρμοσμένη) επιστήμη...». Η θεωρία αυτή ισχυρίζεται, για να το εκφράσουμε απλά και κατανοητά ότι τα πάντα, τόσο τα φυσικά όσο και τα ανθρώπινα φαινόμενα εξηγούνται με τους φυσικούς νόμους.*

κοινωνιολογικές επιστήμες η πεποίθηση ότι και το κοινωνικό γίνεσθαι και όχι μόνο η υλική ζωή, εξηγούνται μ' έναν εξελικτικό τρόπο. Υπάρχει δηλαδή μια ευθύγραμμη ανάπτυξη των ανθρώπινων κοινωνιών, που τελικά οδηγούν αναπότρεπτα σ' ένα ευτυχές αποτέλεσμα, δηλαδή την αταξική κοινωνία (κομμουνισμό).

Ο ιστορικός υλισμός του Μαρξ έχει τις ρίζες του σ' αυτή τη θεωρία, που αναδείχτηκε σε πανάκεια. Ό,τι αποφαινόταν η θετική επιστήμη ήταν πια θέσφατο και για τις κοινωνικές επιστήμες.

Ο Μαρξ θεώρησε ότι και τα ανθρώπινα φαινόμενα, δηλαδή αυτά που έχουν σχέση με τον άνθρωπο και τις ανθρώπινες κοινωνίες, υπάγονται σ' αυτή την εξελικτική πορεία (προτσές), όπως αντιστοίχως και τα φυσικά φαινόμενα. Διαμόρφωσε λοιπόν τη θεωρία του διαλεκτικού υλισμού και την ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων, αναλογικά προς την ερμηνεία των φυσικών φαινομένων. Έτσι δημιουργήθηκε η λεγόμενη εξελικτική θεωρία, που πήρε έντονα ντετερμινιστικό χαρακτήρα, για τον απλούστατο λόγο ότι οι «σιδερένιοι νόμοι» της φύσης καθόριζαν σε τελευταία ανάλυση και τις ανθρώπινες πράξεις.

Με πολύ εμπειριστατωμένο τρόπο αναλύει ο φιλόσοφος και κοινωνιολόγος Παναγιώτης Κονδύλης αυτό το φαινόμενο στη φιλοσοφική – οντολογική του διάσταση: *«Απέναντι στη νομοτελή Φύση ο Άνθρωπος μπορούσε να συμπεριφερθεί ως Θεός (και με αυτή την έννοια η ανθρωπολογία εκτοπίζει την θεολογία από την κορυφή των θεωρητικών ενδιαφερόντων), δηλαδή μπορούσε, χάρη στη γνώση των νόμων της, να την χειρισθεί ως τεχνικός, τεχνικός εμπνεόμενος από το πρωτείο του ενεργού βίου. Όμως από την άλλη πλευρά ο ίδιος αυτός Άνθρωπος, ως φυσικό ον, υπαγόταν στη φυσική νομοτέλεια και δεν μπορούσε να εξαιρεθεί απ' αυτήν χωρίς να τεθεί σε κίνδυνο ολόκληρη η οντολογική ανατίμηση της Φύσης, την οποία οι Νέοι Χρόνοι χρειάζονταν επειγόντως, τόσο κοσμοθεωρητικά όσο και πρακτικά-τεχνικά. Από έναν Άνθρωπο υπαγόμενο ολότελα στη φυσική νομοτέλεια δεν μπορεί όμως να αναμένεται ελεύθερη βούληση και ηθική πράξη *stricto sensu*. Οι Νέοι Χρόνοι αναπτύσσουν ποικίλα επιχειρηματολογικά στρατηγήματα για να ξεπεράσουν την αντίφαση μεταξύ αιτιώδους και κανονιστικής θεώρησης, που τους ταλανίζει από τον 16ο ακόμα αιώνα και παροξύνεται ακριβώς την εποχή του Διαφωτισμού με αποτέλεσμα την εμφάνιση ακραίων μηδενιστικών τάσεων. Η κρίση των αξιών επιτείνεται ακριβώς στον βαθμό*

όπου, με βάση τις παραπάνω κοσμοθεωρητικές μετατοπίσεις, διευρύνεται η κυριαρχία πάνω στη Φύση».⁷

II. Ο θετικιστικός εξελικτισμός του Μαρξ

Η θεωρία του επιστημονικού σοσιαλισμού, που θεμελίωσε ο Μαρξ και την οποία αποκαλούσε ο Λένιν «πρωτοπόρα θεωρία»,⁸ αποτελεί μία μορφή του θετικιστικού εξελικτισμού, η οποία λόγω των «σιδηρών νόμων» που αντιπροσώπευε, ανεδείκνυε στην εφαρμογή της έναν άκρως αυταρχικό λόγο. Ποιος ήταν δυνατό να αμφισβητήσει τους αντικειμενικούς (φυσικούς) νόμους και όσους μαρξιστές «κληρονομικό δικαίω» τους αντιπροσώπευαν κατ' αποκλειστικότητα; Στην πραγματικότητα συνέβη το κατά τα φαινόμενα παράδοξο γεγονός, εκείνοι που αυτοαναγορεύονταν μαρξιστές να θεωρούν ότι κατείχαν και τις «αντικειμενικές» αλήθειες της θεωρίας του «επιστημονικού» σοσιαλισμού. Έτσι καλλιεργήθηκε μια νοοτροπία στελεχών που αποτέλεσαν την «πεφωτισμένη» πρωτοπορία. Μια πρωτοπορία που αποτελούσε την καθοδήγηση απέναντι στους καθοδηγούμενους εργάτες. Μια πρωτοπορία που διαμόρφωσε το σχήμα: Εντολείς από τη μια, εντολοδόχοι από την άλλη. Καθοδηγητές που κατείχαν την απόλυτη αλήθεια από τη μια και καθοδηγούμενοι, αδαείς και αγροίκοι εργάτες από την άλλη. Τελικά η αλάθητη ηγεσία και η αδιαμόρφωτη «μάζα», μια λέξη που φανερώνει την πραγματική εκτίμηση απέναντι στην εργατική τάξη που δήθεν ήθελε να σώσει, ακόμη και παρά τη θέλησή της.⁹ Τα κομμουνιστικά κόμματα και όσοι γαλουχήθηκαν από αυτά απέκτησαν αυτή τη νοοτροπία που τους έγινε δεύτερη φύση. Χρειάζονταν τεράστιες δυνάμεις αυτογνωσίας και αυτοκριτικής για να μπορέσει κάποιος που έχει διαμορφωθεί με αυτή τη νοοτροπία να αλλάξει. Συνήθως υπολανθάνει και επενεργεί πολλές φορές ανεπαίσθητα.¹⁰

⁷ Βλ. Συνέντευξη του Παναγιώτη Κονδύλη στο περιοδικό «Διαβάζω» με τίτλο: «Εκπλήσσομαι αν συμφωνεί κάποιος μαζί μου», τ. 384, Απρίλιος 1998.

⁸ Γράφει ο Λένιν σχετικά: «Χωρίς τη γερμανική φιλοσοφία που προηγήθηκε, ιδιαίτερα τη φιλοσοφία του Χέγκελ, δε θα δημιουργούνταν ποτέ ο γερμανικός επιστημονικός σοσιαλισμός, ο μόνος επιστημονικός σοσιαλισμός που υπήρξε ποτέ». Βλ. Β.Ι.Λένιν, *Τι να κάνουμε*, στο Λένιν Άπαντα, τόμ. 5, μτφρ. από το ρωσικό πρωτότυπο του Ινστιτούτου Μαρξ-Εγκελς – Λένιν της ΚΕ της ΕΣΣΔ, Οκτώβρης 1951, σ. 374.

⁹ «Μάζα», μία απεχθής έκφραση που δηλώνει τον αδιαμόρφωτο, αγράμματο, αγροίκο, πρωτόγονο και αδαή εργάτη και αγρότη. Δυστυχώς αυτή είναι η αλήθεια. Μια φράση συνώνυμη με τη λέξη: «όχλος», δηλαδή κάτι τυφλό, ανεξέλεγκτο και επικίνδυνο.

¹⁰ Εδώ ακριβώς είναι ο ρόλος της ψυχολογίας ή καμιά φορά και της ψυχοπαθολογίας για τη θεραπεία.

Η «ύβρις» αυτή, γιατί περί ύβρεως πρόκειται, με την αρχαιοελληνική της σημασία, δημιούργησε με τη σειρά της τις δομές και τα φαινόμενα του δογματισμού, του αυταρχισμού, του γραφειοκρατισμού, του μονολιθισμού και σε τελευταία ανάλυση του ολοκληρωτισμού. Η διαμόρφωση αυτών των δομών και αυτών των λειτουργιών δεν ήταν τυχαία. Οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στη μαρξιστική – λενινιστική θεωρία. Ο στόχος του σοσιαλισμού και της αταξικής (κομμουνιστικής) κοινωνίας, ένας στόχος, που ήθελε να εξαλείψει την ταξική εκμετάλλευση, την πολιτική καταπίεση και την πολιτιστική αλλοτρίωση, δεν μπορούσε να υλοποιηθεί με την εφαρμογή αυτής της θεωρίας, η οποία στον πυρήνα της είχε την αιτία της μερικής ή ολικής αναίρεσης αυτών των στόχων. Η θεωρία έθρεφε στα σπλάχνα της το μικρόβιο της αυτοκαταστροφής της.

Ο μαρξισμός αναγορεύτηκε σε κατηγορικό νόμο, στον οποίο δεν χωρούσε αντίρρηση. Ή έπρεπε να υποταχθείς ή να υποστείς τις συνέπειες ως αιρετικός αποστάτης. Πολλοί για το λόγο αυτό τρέμουν και μόνο στην ιδέα να κάνουν κριτική στον Μαρξ και τον Λένιν, στα ιερά τέρατα της ιστορίας. Η σχέση της ολοκληρωτικής νοοτροπίας και συμπεριφοράς με την ντετερμινιστική άποψη για την ιστορία υπήρξε -σχεδόν ή απόλυτα - διαλεκτική. Στα τέλη της πολύχρονης επαναστατικής του διαδρομής ομολογεί ο Μιχάλης Ράπτης (Πάμπλο) μιαν αλήθεια που είχε αγνοήσει ο ίδιος μια ζωή. Λέει λοιπόν για τον Μαρξ τα ακόλουθα: «Αλλά καθώς κανένας ντετερμινισμός δεν διέπει την κοινωνική εξέλιξη, - ποιοτικά διαφορετική από εκείνη της φύσης και του ανθρώπου ως φυσιολογικό ον – είναι φυσικό να υπάρχουν σήμερα, έναν αιώνα μετά τον θάνατο του Μαρξ, νέα προβλήματα στα οποία ο Μαρξ δεν είχε δώσει, δεν θα μπορούσε να δώσει συγκεκριμένη ικανοποιητική απάντηση».¹¹ Πιο απόλυτος είναι ο Κορνήλιος Καστοριάδης με την καταγιτιστική του κριτική απέναντι στον μαρξισμό – λενινισμό. Η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων αποκάλυψε και σφράγισε τελειωτικά «τη χρεοκοπία του μαρξισμού - λενινισμού στα μάτια των ανθρώπων».¹²

Χωρίς ενδοσκόπηση στην αυταρχική νοοτροπία και την αποκάλυψη των μηχανισμών που χρησιμοποιεί και μηχανεύεται, για να διατηρηθεί με άλλους τρόπους και άλλους μηχανισμούς, δεν είναι δυνατό να υπάρξει θεραπεία. Είναι σαν τη Λερναία Ύδρα. Της κόβεις το ένα κεφάλι και ξεφυτρώνει άλλο.

¹¹ Βλ. Μιχάλης Ράπτης (Πάμπλο), *Αυτοδιαχείριση – Σοσιαλισμός, πολιτικά κείμενα*, εκδ. «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2006, σ. 162.

¹² Βλ. «Συνέντευξη Κ. Καστοριάδη στην εφημ. «Ελευθεροτυπία, 20 και 27.3.1994.

Ο Στάλιν για να αναφέρουμε ένα παράδειγμα εξολόθρευε τους αντιπάλους του κατά συρροή στο όνομα του «επιστημονικού» σοσιαλισμού, ερμηνεύοντας τη στάση τους ως εναντίωση όχι στη δική του αυθαίρετη θέληση, αλλά ως εναντίωση στο ιστορικό γίνεσθαι και τους αντικειμενικούς νόμους που το διέπουν.

Δημιουργήθηκε από πολλούς μαρξιστές ή κομμουνιστές επιπρόσθετα η αντιεπιστημονική άποψη ότι όλοι αυτοί που ασπάζονταν ή εντρυφούσαν στον μαρξισμό ή υπήρξαν απολογητές του, ήταν σε θέση με βάση την μαρξιστική «επιστήμη» να ανακαλύψουν και σε τελευταία ανάλυση να δημιουργήσουν τους «αντικειμενικούς» ηθικούς και πολιτικούς κανόνες (σιδηρούς νόμους), βασισμένους στη γνώση του ιστορικού γίνεσθαι. Με την έννοια αυτή αυτοανακηρύσσονταν σε αυθεντίες και κήρυκες της απόλυτης αλήθειας που δεν επιδεχόταν καμιά απολύτως αμφισβήτηση. Εξ ου και ο αυταρχικός λόγος που είχε βέβαια πολλές διαβαθμίσεις. Ζητήματα ανθρώπινης συμπεριφοράς που έχουν σχέση με την ψυχολογία, δηλαδή με την ηθική και την χαρακτηρισιοδομή έγινε προσπάθεια να ερμηνευθούν υποκριτικά ως αντικειμενικοί νόμοι.

Η εξέλιξη αυτή κατέληξε στη δημιουργία ενός νέου δόγματος, που δεν διέφερε από τα χαρακτηριστικά υπερβατικών θεωριών με την απολυτότητα των δογμάτων που τα χαρακτηρίζει.

Το γεγονός αυτό οδήγησε στους «εξ οφίτσιο» κατόχους του ορθού λόγου και της απόλυτης αλήθειας, οι οποίοι, αφού δημιούργησαν μια γραφειοκρατική κομματική κάστα, όπως έδειξε η ιστορία, οδήγησαν πληθυσμούς ακόμη και σε μαζική φυσική εξόντωση εν ονόματι του μαρξισμού – κομμουνισμού. Η «επιστήμη» ταυτίστηκε με τα πρόσωπα που την επέβαλαν.

Μέσα σ' αυτό το νοσηρό κλίμα βρήκαν γόνιμο έδαφος για να καλυφθούν χίλιες δυο παράλογες και αποτρόπαιες συμπεριφορές και πράξεις, με τραγική κατάληξη για τους ανθρώπους και τις κοινωνίες που τα υπέστησαν. Η ηθική, μπροστά στην υποτιθέμενη νομοτέλεια, δεν έπαιζε κανένα ρόλο. Στην Ελλάδα ιδιαίτερα η εμπειρία είναι πέρα από τραγική. Ψήγματα μιας τέτοιας συμπεριφοράς βιώνουμε και στις μέρες μας. Να το διατυπώσουμε πιο απλά: Κάποιος που έχει την εντύπωση ότι κατέχει την (μαρξιστική) αλήθεια, έχει την τάση (είναι στη φύση του ανθρώπου, όπως ομολογεί ο Θουκυδίδης¹³) να την «επιβάλει», πολλές φορές όχι αποκάλυπτα, αλλά με έναν εύσχημο τρόπο, δηλαδή με την επίφαση κάποιας δημοκρατικότητας,

¹³ Γράφει ο Θουκυδίδης: «...και η ανθρώπινη φύση, η οποία - κι' όταν ακόμη υπάρχει ενομία - έχει την τάση να παρανομεί...», Θουκυδίδου Ιστορία Γ' 84 -85.

διαλλακτικότητας και ανεκτικότητας. Υπάρχει όμως και η άλλη άποψη. Η «νομοτέλεια» του μαρξισμού – λενινισμού έδινε το άλλοθι στους αγροίκους και αυταρχικούς ηγέτες και ηγετίσκους να καλύπτουν τα τρομερότερα εγκλήματα τους στο όνομα αυτής της θεωρίας.

Ποια είναι όμως πραγματικά αυτή η καινοφανής θεωρία του Μαρξ που δημιούργησε όλα αυτά τα φαινόμενα;

Αξίζει να αναλύσουμε το φαινόμενο και τις πραγματικές του αιτίες.

Οι κοινωνίες, σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, περνούν από συγκεκριμένα στάδια ανάπτυξης, που δεν εξαρτώνται από τη θέληση των ανθρώπων, αλλά λειτουργούν ανεξάρτητα, με βάση οικονομικούς νόμους. Η ψυχολογία ήταν στο σχήμα αυτό όχι μόνο ανύπαρκτη, αλλά και αν υπήρχε, ήταν εκ προοιμίου ύποπτη και καταδικαστέα, ως αντιεπιστημονική.

Εδώ έγκειται και η μονομέρεια της θεωρίας, επειδή φρόντισε σχεδόν αποκλειστικά για την οικονομική χειραφέτηση, που ήταν φυσικά σωστή, χωρίς να λαμβάνει ωστόσο υπόψη της και θέματα ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και προβλήματα ελευθερίας, αλλά και θέματα που άπτονταν της ηθικής συμπεριφοράς των ανθρώπων. Το «ουκ επ' αρτω μόνω ζήσεται ο άνθρωπος» του Ευαγγελίου,¹⁴ που σήμαινε βασικά ότι ο άνθρωπος δεν είναι μόνο οικονομική οντότητα, δεν είχε στο θεωρητικό αυτό σχήμα καθοριστική θέση.

Με τη σειρά του κάθε στάδιο ανάπτυξης χαρακτηρίζεται από έναν συγκεκριμένο τρόπο παραγωγής. Η μετάβαση από το ένα εξελικτικό στάδιο γίνεται αυτόματα, σύμφωνα με την οικονομική νομοτέλεια με τη μορφή μιας ευθύγραμμης εξέλιξης. Ο συγκεκριμένος αυτός τρόπος παραγωγής στη συνέχεια καθορίζει το πολιτικό και πολιτιστικό εποικοδόμημα.

Για το λόγο αυτό στη βασική του φιλοσοφική θεώρηση που αναφέρεται στην *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, προβάλλει ο Μαρξ εν είδη αξιώματος ή θεωρήματος τις ακόλουθες αρχές, που τις αποκαλεί «γενικό συμπέρασμα», δηλαδή απαύγασμα ή αποκρυστάλλωση της κοσμοθεωρίας του, χωρίς ωστόσο κάποιο αποδεικτικό στοιχείο, γιατί απλούστατα δεν μπορούσε να υπάρξει: «Το γενικό συμπέρασμα στο οποίο κατάληξα και που όταν πια το είχα αποκτήσει, χρησίμευε σαν οδηγός στις μελέτες μου, μπορεί να διατυπωθεί σύντομα ως εξής: Στην κοινωνική παραγωγή της

¹⁴ Κατά Λουκάν, 4.12. Ο Έγκελς απέναντι σ' αυτή τη θέση διακήρυττε: «Σύμφωνα με την υλιστική αντίληψη της ιστορίας, ο καθοριστικός παράγοντας στην ιστορία είναι σε τελευταία ανάλυση η παραγωγή και η αναπαραγωγή της πραγματικής ζωής». Βλ. Ο Έγκελς στον Μπλοχ, «Γράμματα», στο Κ. Μαρξ – Φ. Έγκελς, *Διαλεχτά Έργα*, τόμ. II, σ. 572-573.

ζωής τους οι άνθρωποι έρχονται σε καθορισμένες, αναγκαίες, ανεξάρτητες από τη θέλησή τους σχέσεις, σε παραγωγικές σχέσεις, που αντιστοιχούν σε μια ορισμένη βαθμίδα ανάπτυξης των υλικών παραγωγικών τους δυνάμεων. Το σύνολο αυτών των παραγωγικών σχέσεων αποτελεί την οικονομική διάρθρωση της κοινωνίας, την πραγματική βάση, που πάνω της υψώνεται ένα νομικό και πολιτικό εποικοδόμημα και στην οποία αντιστοιχούν ορισμένες μορφές κοινωνικής συνείδησης. Ο τρόπος παραγωγής της υλικής ζωής καθορίζει την κοινωνική, πολιτική και πνευματική πορεία της ζωής γενικά. Δεν είναι η συνείδηση των ανθρώπων που καθορίζει το είναι τους, μα αντίθετα το κοινωνικό είναι τους καθορίζει τη συνείδησή τους».¹⁵

Βλέπουμε στα ανωτέρω ανάγλυφα αυτό που αναπτύξαμε πιο πάνω επισημαίνοντας αυτό που ονομάσαμε στον Μαρξ «θετικιστικό εξελικτικισμό».

Παρ' όλα αυτά πρέπει να ομολογήσουμε ότι το έργο του Μαρξ δεν ήταν ενιαίο και δεν αποτελούσε ένα κλειστό σύστημα. Είχε μάλιστα πολλές αντιφάσεις. Ενώ αρκετά έργα του δεν εκφράζουν οπωσδήποτε την ντετερμινιστική του θεωρία, όπως είναι π.χ. το έργο του: *ο εμφύλιος πόλεμος στη Γαλλία*, καθώς και η περιγραφή της Κομμούνας του Παρισιού του 1871, όπου οι διάφοροι τρόποι παραγωγής δεν είναι αναγκαστικά στάδια της εξελικτικής πορείας της ανθρωπότητας, γιατί παρεμβαίνουν οι πολιτικές των διαφόρων φορέων της δράσης, δηλαδή οι συλλογικές πρωτοβουλίες των ανθρώπων. Πολύ σημαντική είναι και η βασική του κριτική στους «αιώνιους νόμους της αγοράς και της ζήτησης», υποστηρίζοντας ότι αυτοί οι νόμοι είναι ιστορικά καθορισμένοι.

III. Η πολιτική θεωρία του Μαρξ και οι συνέπειές της

Κυρίαρχη ωστόσο είναι μια άλλη πλευρά της θεωρίας του Μαρξ, που αφορά τα πολιτικά κόμματα και τα συστήματα που δρουν σ' αυτά. Ο Μαρξ ήταν κατά βάση οπαδός της άμεσης δημοκρατίας και χαρακτήριζε την κοινοβουλευτική δημοκρατία «κοινοβουλευτικό κρετινισμό». Τα κόμματα αντιπροσώπευαν για τον Μαρξ διαφορετικά ταξικά συμφέροντα, που στην κοινωνία των πολιτών στην οποία προσέβλεπε και όπου τελικά δεν θα υπήρχαν ταξικές αντιθέσεις, τα κόμματα δεν είχαν θέση. Ο πολιτικός και κομματικός πλουραλισμός με την έννοια αυτή ερχόταν

¹⁵ Καρλ Μαρξ, *Κριτική της πολιτικής οικονομίας* (πρόλογος, στο Κ. Μαρξ – Φ. Έγκελς, *Διαλεχτά Έργα*, τόμ. Ι, εκδοτικό της Κ.Ε. του ΚΚΕ, εκδ. «Νέα Σύνορα», 1951, σ. 424. Για περεταίρω στο θέμα βλ. Δαμιανός Βασιλειάδης, *Δημοκρατικός Σοσιαλισμός ή το όραμα του ΠΑΚ και του ΠΑΣΟΚ η εφαρμογή του στην πράξη*, εκδ. «Εναλλακτικές εκδόσεις», Αθήνα 2006,

σε αντίθεση με τη θεωρία του για μια κομμουνιστική κοινωνία. Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία αποτελούσε μία αστική κατασκευή και πολιτική έκφραση του αστικού τρόπου παραγωγής. Αποτελούσε ένα ιδεολογικό και πολιτικό όπλο στα χέρια της κυρίαρχης αστικής τάξης. Έτεινε λοιπόν να πιστεύει ότι η διάχυση της εξουσίας σε περισσότερα κόμματα έμπαινε φραγμός στην πορεία του προλεταριάτου για τη δημιουργία της κομμουνιστικής κοινωνίας.

Με αυτή την έννοια η εναλλαγή των κομμάτων στην εξουσία αποτελούσε εμπόδιο, που έπρεπε να ξεπεραστεί με ένα αποκεντρωμένο σύστημα που θα αδυνάτιζε την εξουσία του κράτους και των κομμάτων, έως την οριστική του κατάργηση και την αντικατάστασή του με ένα διαχειριστικό σύστημα που θα εξασφάλιζε, όπως προαναφέραμε την απάλειψη της ταξικής εκμετάλλευσης, της πολιτικής καταπίεσης και της πολιτιστικής αλλοτρίωσης.

Το όραμα αυτό του Μαρξ ωστόσο προσέκρουε στον εσφαλμένο τρόπο που έβλεπε την κατάργηση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, θεωρώντας ότι αυτό θα έλυνε αυτομάτως και το πρόβλημα της εξουσίας των κομμάτων.

Στο σημείο αυτό υπάρχει μια βασική αντίφαση. Η οικονομική του θεωρία ερχόταν σε αντίθεση με τον κοινοβουλευτικό πλουραλισμό και τελικά τις κατακτήσεις της αστικής δημοκρατίας με την καθιέρωση των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Η αντίθεση του Μαρξ στο σύστημα αυτό οδήγησε τον Λένιν και τον Τρότσκι και αργότερα τον Στάλιν και γενικά τα κομμουνιστικά κόμματα στη θεσμοθέτηση μονοκομματικών κυβερνήσεων και μονοκομματικής εξουσίας, με την έννοια ότι, εφόσον δεν υπάρχουν κόμματα στην εξουσία, παρά μόνο το κόμμα της εργατικής τάξης, δεν ήταν δυνατό να υπάρξουν και ταξικές αντιθέσεις. Καταιγιστική είναι η κριτική που άσκησε η Ρόζα Λούξεμπουργκ στην αυθαίρετη και απλοϊκή ερμηνεία της μονοκομματικής εξουσίας. «Ο Λένιν και ο Τρότσκι έβαλαν στη θέση των αντιπροσωπευτικών σωμάτων, που βγαίνουν από γενικές εκλογές, τα Σοβιέτ σαν μοναδική πραγματική αντιπροσώπευση των εργαζόμενων μαζών. Αλλά πνίγοντας την πολιτική ζωή σ' όλη τη χώρα, είναι μοιραίο να παραλύει ολοένα και περισσότερο η ζωή μέσα σ' αυτά τα ίδια τα Σοβιέτ. Χωρίς γενικές εκλογές, απεριόριστη ελευθερία του τύπου και των συγκεντρώσεων, ελεύθερη πάλη των ιδεών, η ζωή ξεψυχάει μέσα σ' όλους τους δημόσιους θεσμούς, γίνεται μια ζωή

επιφανειακή, όπου η γραφειοκρατία μένει το μόνο ενεργό στοιχείο. Από το νόμο αυτό κανένας δεν μπορεί να ξεφύγει».¹⁶

Γι' αυτό και ο Νίκος Πουλαντζάς ασκώντας κριτική στον υπαρκτό σοσιαλισμό τονίζει με έμφαση ότι τα κομμουνιστικά κόμματα, στο πνεύμα που διακήρυττε ο Μαρξ, κατάργησαν κάθε κατάκτηση της αστικής δημοκρατίας, ενώ αντιθέτως έπρεπε να εντάξουν και εδραιώσουν σε μια ανώτερη βαθμίδα το κράτος δικαίου, που καθιέρωσε σε ένα μικρό ή μεγάλο βαθμό η αστική επανάσταση.

Ο Μαρξ έδωσε προτεραιότητα στους οικονομικούς παράγοντες, υποτιμώντας τον πολιτικό παράγοντα, τον παράγοντα εξουσία και τη διαμόρφωσή του κατά τρόπο δημοκρατικό. Ο οικονομισμός του προείχε του εποικοδομήματος στο οποίο ενυπήρχε το στοιχείο της πολιτικής εξουσίας. Το ερμηνευτικό του σχήμα ότι οι παραγωγικές δυνάμεις κάποια στιγμή στην πορεία ανάπτυξής τους θα ανατρέψουν τον παλιό καπιταλιστικό σχηματισμό, με κάποιον αυτοματισμό, απέτυχε. Υπήρξε μια μονομέρεια την οποία περιγράφει ο Ανδρέας Παπανδρέου: «Η Σοβιετική Ένωση χαρακτηρίζει το σύστημά της σοσιαλιστικό, βασισμένη σε μια οικονομίστικη αντίληψη της κοινωνίας. Ταύτισε δηλαδή τον κοινωνικό μετασχηματισμό με τον μετασχηματισμό της οικονομικής βάσης μόνον, παραγνωρίζοντας τα υπόλοιπα επίπεδα».¹⁷

Το φαινόμενο αναλύσει σε όλες του τις διαστάσεις ο Παναγιώτης Κονδύλης στην ακόλουθη τοποθέτηση: «*Ενώ η μαρξιστική αντίληψη της ιστορίας διέγραφε μια λίγο-πολύ ευθύγραμμη πρόοδο με ηθικά φορτισμένη κατάληξη και με άμεσο φορέα το οικονομικό στοιχείο, η θεώρηση της ιστορίας από τη σκοπιά του πολιτικού στοιχείου έδειχνε μιαν ανακύκλωση παρόμοιων μηχανισμών (όχι αναγκαία συμβάντων) δίχως έσχατο ηθικό ή άλλο νόημα και δίχως επιστημονικά διακριβώσιμη μόνιμη προτεραιότητα του οικονομικού, του ιδεολογικού, του φυλετικού και εθνικού ή οποιουδήποτε άλλου παράγοντα. Η αποκοπή από την εσχατολογία, η οποία ψυχολογικά δεν με δυσκόλεψε πολύ, είχε ως λογική της συνέπεια την αναίρεση κάθε ευθύγραμμης σύλληψης του ιστορικού γίνεσθαι· άλλωστε η σύλληψη αυτή διατυπωνόταν πάντοτε με σκοπό την κατοχύρωση κάποιας εσχατολογίας. Όμως και το πρωτείο της οικονομίας μέσα στο μαρξιστικό σχήμα κατέτεινε επίσης, όσο κι αν αυτό φαίνεται παράδοξο, στην*

¹⁶ Βλ. Ρόζα Λούξεμπουργκ, «*Δημοκρατία και ελευθερία*», στο Ρόζα Λούξεμπουργκ, *Όλα τα έργα*, τόμ. Ι, εκδ. «Υδροχόος», Αθήνα 1972, σ. 104. Βλ. και Δαμιανός Βασιλειάδης, *Δημοκρατικός Σοσιαλισμός ή το όραμα του ΠΑΚ και του ΠΑΣΟΚ και η πρακτική του κατάληξη*, Αθήνα 2006, σ. 71 – 86.

¹⁷ Βλ. Α. Γ. Παπανδρέου, «*Ο Μαρξ, ο Λένιν και η 'Δικτατορία του Προλεταριάτου'*», εφημ. «Εξόρμηση», 26.9.1975, σ. 13

κατοχύρωση της εσχατολογίας με επιστημονικά επιχειρήματα. Γιατί η αναγκαιότητα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και η αναγκαιότητα της προσαρμογής των παραγωγικών σχέσεων στις παραγωγικές δυνάμεις φαινόταν να κάνουν αναπόδραστο το *happy end* της Ιστορίας, δηλαδή την αταξική κοινωνία, ανεξάρτητα από τη βούληση, ανεξάρτητα ακόμα κι από την ατομική ηθική των ανθρώπων. Έτσι, η άρνηση της εσχατολογίας συνεπέφερε και την άρνηση του πρωτείου της οικονομίας, τουλάχιστον όπως το εννοούσε ο μαρξισμός. Η Ιστορία γίνεται τώρα ανοιχτή ως προς τις πιθανές εκβάσεις (όχι αναγκαστικά ως προς τους δρώντες μηχανισμούς), γιατί δεν δρα εντός της μία πάγια ιεραρχία παραγόντων, όπου ο ένας είναι πάντα πιο καθοριστικός από κάποιον άλλον, αλλά το βάρος και η σπουδαιότητά τους ποικίλλουν συνεχώς ανάλογα με τη συγκυρία. Τούτο δεν σημαίνει διόλου την άρνηση μιας επιστήμης της ιστορίας και των ανθρωπίνων πραγμάτων, δηλαδή δεν σημαίνει διόλου την άρνηση της αιτιότητας – όμως άλλο πράγμα είναι η αιτιότητα που ισχύει σε κάθε περίπτωση και άλλο πράγμα είναι η νομοτέλεια που πάει να υποτάξει όλες τις περιπτώσεις σε μια και μόνη τελλολογικά αρθρωμένη αλυσίδα. Η οικονομία δεν παύει φυσικά να έχει το ιδιαίτερο βάρος της μέσα στους διαμορφωτικούς παράγοντες της κοινωνικής ζωής, όμως υποτάσσεται στη γενική λογική και στη γενική μορφολογία των κοινωνικών σχέσεων, των σχέσεων ανάμεσα σε ανθρώπινες υπάρξεις που ζουν κοινωνικά. Μιλώντας κανείς για ανθρώπους, για σχέσεις μεταξύ τους, για δυνάμεις που συγκροτούν και συγκρατούν κοινωνίες, εισέρχεται στο βαθύ και έσχατο επίπεδο της ανάλυσης, δηλαδή στο επίπεδο της κοινωνικής οντολογίας. Τούτο το επίπεδο προσπαθώ να εξιχνιάσω τώρα σε μια τρίτομη εργασία, της οποίας ο πρώτος τόμος θα δημοσιευθεί προσεχώς στη Γερμανία. Αποφασιστικούς ερεθισμούς στη σκέψη μου έδωσε όμως όχι μόνον η κριτική αντιπαράθεση με τη μαρξιστική θεωρία, αλλά και η κριτική βίωση και παρατήρηση του κομμουνιστικού κινήματος στη διεθνή και διαχρονική του διάσταση. Το καίριο σημείο εδώ ήταν το εξής. Δεκάδες εκατομμύρια ανθρώπων, πλείστοι όσοι από τους οποίους είχαν ηθικότερες προθέσεις και επέδειξαν συχνότατα απaráμιλλη αυτοθυσία, μάχονταν για την εγκαθίδρυση της Ουτοπίας, όμως από τη συλλογική τους δράση προέκυπταν αποτελέσματα απ' ευθείας αντίθετα προς τους κεκηρυγμένους σκοπούς, αποτελέσματα που ανακύκλωναν ακριβώς εκείνα τα φαινόμενα που ήθελε και όφειλε να ξεπεράσει η Ουτοπία: την κατεξουσίαση ανθρώπου από άνθρωπο, τη λογική της ισχύος μέσα στην αναίμακτη ή αιματηρή εκδίπλωσή της. Πώς έπρεπε να ερμηνευθεί αυτό το παράδοξο; Πώς λειτουργεί η ετερογονία των σκοπών μέσα στην Ιστορία, ούτως ώστε, συνηθέστατα άλλωστε, και από τις απαρχές ακόμα της ιστορικής δραστηριότητας, η φορά της

απρόσωπης συνισταμένης να αποκλίνει από την φορά των προσωπικών συνιστωσών παρμένων χωριστά; Γιατί, με άλλα λόγια, η συλλογική δράση να μας οδηγεί εκεί όπου δεν επιθυμούσε κανείς από τους ατομικούς φορείς της; Και ακόμα: πώς είναι δομημένη, εννοιολογικά και ψυχολογικά, η ουτοπική και γενικότερα η ιδεολογική σκέψη, ούτως ώστε να επιβιώνει κάθε πρακτικής διαψεύσεως ή πάντως να μεταμορφώνεται και να μετακινείται σ' ένα νέο πεδίο μόλις τα πρακτικά αδιέξοδα στο προηγούμενο γίνουν κραυγαλέα και αφόρητα; Ποιοι ανθρωπολογικοί και πολιτισμικοί παράγοντες ευνοούν ή και επιβάλλουν αυτή τη δόμηση και αυτή την ανθεκτικότητα της ουτοπικής και της ιδεολογικής σκέψης; Είναι εύκολο να κατανοήσει κανείς τι είδους, και πόσο ευρείες, έρευνες θέτουν σε κίνηση αυτό τα ερωτήματα. Οι μηχανισμοί της ετερογονίας των σκοπών αναλύονται συγκεκριμένα μόνο με βάση μιαν εκτεταμένη γνώση της ιστορίας από πρώτο χέρι και μιαν κοινωνιολογική παιδεία ικανή να αξιολογήσει ιστορικό υλικό αντλημένο με τέτοιον τρόπο. Η γνώση της ιστορίας ως κοινωνικής ιστορίας τέμνεται πάλι με τη γνώση της ιστορίας των ιδεών, που με τη σειρά της δεν γίνεται κατανοητή χωρίς την παρακολούθηση της ιστορίας ορισμένων κεντρικών θεωρητικών προβλημάτων, οπότε μπαίνουμε στα πεδία της φιλοσοφίας, της θεολογίας ή και της τέχνης ως άκρως ευαίσθητου σειсмоγράφου κοσμοθεωρητικών μετατοπίσεων».¹⁸

«Η κατεξουσίαση ανθρώπου από άνθρωπο και η λογική της ισχύος μέσα στην αναίμακτη ή αιματηρή εκδίπλωσή της», όπως τονίζει στην ανάλυσή του ο Παναγιώτης Κονδύλης, ήταν αποτέλεσμα του μονοφυσίτικου πυρήνα της θεωρίας του Μαρξ, που σημαίνει ότι οι οικονομικοί παράγοντες είναι οι καθοριστικοί για την απελευθέρωση του ανθρώπου, γεγονός που παραβλέπει άλλες διαστάσεις της ύπαρξής του, που όμως έχουν σχέση με την πραγματική του ελευθερία. Ενώ λοιπόν ο Μαρξ μιλάει για την χειραφέτηση του ανθρώπου, βασικά εννοεί μονομερώς ή κυρίως την οικονομική του χειραφέτηση. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ενώ ο Μαρξ διακηρύττει ότι «η χειραφέτηση της εργατικής τάξης, πρέπει να κατακτηθεί από την ίδια την εργατική τάξη», την ίδια στιγμή συμπληρώνει αμέσως πιο κάτω, επεξηγώντας τι εννοεί με χειραφέτηση: «Ότι επομένως η οικονομική χειραφέτηση της εργατικής

¹⁸

Παναγιώτης Κονδύλης, ό.π.

τάξης είναι ο μεγάλος σκοπός, στον οποίο πρέπει να υποταχτεί σαν μέσο κάθε πολιτικό κίνημα».¹⁹

Το κόμμα νέου τύπου που δημιούργησε ο Λένιν και το σύστημα του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού οδήγησαν τελικά στον υπαρκτό σοσιαλισμό, ως αποτέλεσμα της ανωτέρω ερμηνείας της θεωρίας και του οποίου τα αποτελέσματα θα αναλύσουμε πιο κάτω.

IV. Η κληρονομιά του Μαρξ και Έγκελς στο οργανωτικό θέμα

Ο Μαρξ και ο Έγκελς δεν ασχολήθηκαν συστηματικά και επισταμένα με το οργανωτικό πρόβλημα της εργατικής τάξης. Πέρα από γενικές τοποθετήσεις, που προσδιορίζουν τη θέση και την δράση της εργατικής τάξης, οι απόψεις τους στο θέμα αυτό είναι τελείως περιορισμένες έως και ανύπαρκτες.

Θα παραθέσουμε μερικά αποσπάσματα, που καταδεικνύουν τα όρια της δικής τους προβληματικής. Αναφερόμενοι στο θέμα της πολιτικής εξουσίας την προσδιορίζουν ως την «οργανωμένη βία μιας τάξης για την καταπίεση μιας άλλης».²⁰ Επιπλέον «η κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας γίνεται το μεγάλο καθήκον του προλεταριάτου»²¹.

Στις διατυπώσεις αυτές δεν διαφαίνεται ο τρόπος με τον οποίο θα επιτευχθεί ο στόχος, τη στιγμή που εκφράζεται σαφώς αυτός ο στόχος. Βέβαια γίνεται λόγος για την «οργανωμένη βία», που είναι ένα οργανωτικό χαρακτηριστικό, με την έννοια ότι εκφράζει το μέσο, χωρίς να προσδιορίζεται περαιτέρω. Στο ίδιο πνεύμα

διατυπώνονται και οι επόμενες απόψεις: «Οι κομμουνιστές θεωρούν ανάξιο τους να κρύβουν τις απόψεις και τις προθέσεις τους. Δηλώνουν ανοιχτά ότι οι σκοποί τους μπορούν να πραγματοποιηθούν μονάχα με τη βίαιη ανατροπή όλου του σημερινού κοινωνικού καθεστώτος». Πάρα πέρα τονίζεται ότι «Το προλεταριάτο παίρνει την κρατική εξουσία και μετατρέπει τα μέσα παραγωγής σε κρατική ιδιοκτησία».²² Με τον ίδιο τρόπο και το ίδιο περίπου περιεχόμενο εκφράζεται ο Μαρξ και σε άλλες περιπτώσεις, χωρίς να αναλύει τα οργανωτικά μέσα και τρόπους που θα οδηγήσουν

¹⁹ Καρλ Μαρξ, *Γενικό Καταστατικό της Διεθνούς Ένωσης των Εργατών*, στο Κ. Μαρξ – Φ. Έγκελς, *Διαλεκτά Έργα*, τόμ Ι, εκδοτικό της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ, εκδ. «Νέα Ελλάδα», Μάρτης 1951, σ. 452.

²⁰ Κ. Μαρξ - Φ. Έγκελς, *Κομμουνιστικό Μανιφέστο*, στο Κ. Μαρξ - Φ. Έγκελς, *Διαλεκτά Έργα*, τόμ. Ι, σ. 4.

²¹ Κ. Μαρξ, *Γενικό Καταστατικό της Διεθνούς Ένωσης των Εργατών*, στο Κ. Μαρξ - Φ. Έγκελς, *Διαλεκτά Έργα*, τόμ. Ι, ο.π. σ. 455.

²² Φ. Έγκελς, *Η εξέλιξη του σοσιαλισμού*, *Διαλεκτά Έργα*, τόμ. ΙΙ, σ. 166.

στο επιθυμητό αποτέλεσμα. Στοχεύει στο «τι» και όχι στο «πώς». Στην Κομμούνα του Παρισιού του 1871 αναφέρεται διεξοδικότερα.

Ιστορική ωστόσο είναι η φράση του, που στοχεύει στην απελευθέρωση της εργατικής τάξης, όπου τονίζει με έμφαση ότι «Η χειραφέτηση της εργατικής τάξης πρέπει να κατακτηθεί από την ίδια την εργατική τάξη».²³ Στη βαρυσήμαντη αυτή φράση η λέξη «πρέπει», κατά την άποψή μας δεν είναι τυχαία. Μπορεί ο Μαρξ να μην καθορίζει ακόμη τα χαρακτηριστικά της οργανωτικής δομής που θα εφαρμόσει η εργατική τάξη (στην Κομμούνα χρησιμοποιεί τον όρο λαός), για την χειραφέτησή της. Εξηγεί όμως με κατηγορηματικό τρόπο ότι, όποια κι αν είναι η οργανωτική μορφή, αυτήν θα την καθορίσει ή ίδια η εργατική τάξη και κανένας άλλος στη θέση της. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε κάτι πολύ σημαντικό: Ο Μαρξ δεν αναφέρει στην πιο πάνω φράση, με ποιο τρόπο θα διαμορφώσει η εργατική τάξη την συνείδηση εκείνη που θα την οδηγήσει στην χειραφέτηση.

Τονίζει όμως με απόλυτα σαφή τρόπο, που δεν επιδέχεται παρερμηνείες, ότι η χειραφέτηση είναι έργο της εργατικής τάξης και μόνο και όχι της καθοδήγησης ενός εξωγενούς παράγοντα, μιας φωτισμένης πρωτοπορίας, που θα ηγηθεί του προλεταριάτου και θα το καθοδηγήσει. Θεωρία που ανέπτυξε αργότερα ο Λένιν.

Τη χειραφέτηση την αποφασίζει και την επιβάλλει τελικά η ίδια η εργατική τάξη. Αυτό είναι απολύτως σαφές και έχει την τεράστια σημασία του, όπως θα δούμε στη συνέχεια, όταν μιλήσουμε για τις αντιλήψεις του Λένιν στο θέμα των τρόπων και οργανωτικών μορφών απελευθέρωσης της εργατικής τάξης.

Ο Μαρξ ο ίδιος, πέρα από ένα κατηγορηματικό ύφος, που δεν επιδέχονταν εύκολα αμφισβητήσεις, δεν ήταν παρ' όλα αυτά μονολιθικός.²⁴ Μελετώντας την αντικειμενική πραγματικότητα διαμόρφωνε ανάλογα και την θεωρία του, προσαρμόζοντάς την -σύμφωνα και με το θεωρητικό πρότυπο - στις καινούργιες συνθήκες, που δημιουργούσε η συγκεκριμένη ιστορική πραγματικότητα. Αυτό προέκυπτε, χωρίς να αποτελεί κανόνα, από την διαλεκτική θεώρηση των κοινωνικών φαινομένων.

Την πραγματικότητα αυτή ερμηνεύει παραστατικά ο Ένγκελς, αναφερόμενος στην διαλεκτική μέθοδο με τα εξής: «Έχουμε πάντα συνείδηση ότι οι γνώσεις που αποκτούμε είναι αναγκαστικά περιορισμένες. Ότι καθορίζονται από τις συνθήκες,

²³ Κ. Μαρξ, *Γενικό Καταστατικό της Διεθνούς Ένωσης των Εργατών*, ο.π., σ. 452.

²⁴ Απολυτότητα τον διακρίνει κυρίως στις φιλοσοφικές του θέσεις, τις οποίες ανέλυσα σε μια άλλη μου μελέτη που είναι υπό έκδοση με τίτλο: *Ο Μαρξ – ο Λένιν – ο Γκράμσι και η πολιτισμική ηγεμονία της Αριστεράς*».

όπου τις αποκτήσαμε».²⁵ Και σε ένα άλλο σημείο, επεξηγώντας τον επαναστατικό χαρακτήρα της χεγκελιανής διαλεκτικής, προσθέτει: «Η αλήθεια βρισκόταν τώρα στο ίδιο το προτσές της γνώσης. στη μακρόχρονη ιστορική εξέλιξη της επιστήμης, που από τις κατώτερες βαθμίδες της γνώσης ανεβαίνει διαρκώς σε ανώτερες, χωρίς όμως ποτέ να φτάσει με την ανακάλυψη μιας λεγόμενης απόλυτης αλήθειας σε σημείο που να μη μπορεί πια να προχωρήσει πιο πέρα».²⁶

Κατηγορηματική είναι στο θέμα αυτό και η θέση του Λένιν, που επιβεβαιώνει τα λεγόμενα του Έγκελς: Βασική αρχή της διαλεκτικής είναι: «δεν υπάρχει αφηρημένη αλήθεια, η αλήθεια είναι πάντα συγκεκριμένη».²⁷

Με την παράθεση αυτών των θεωρητικών αρχών, σχετικά με τη διαλεκτική μέθοδο, θέλουμε απλώς να τονίσουμε ότι κάτι μπορούσε να είναι σωστό για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες και όχι ανεξάρτητα από τους παράγοντες αυτούς.

Το βασικό πρόβλημα που έχουμε να εξετάσουμε είναι: Ποιος πολιτικός φορέας και με ποια οργανωτική δομή και μεθοδολογία, αποτελεί τον αναγκαίο παράγοντα χειραφέτησης του καταπιεζόμενου και εκμεταλλευόμενου λαού;

Ο Μαρξ λοιπόν, μελετώντας και αναλύοντας την Κομμούνα του Παρισιού του 1871, θέλει να πιστεύει πως ανακάλυψε την πολιτική και οργανωτική εκείνη μορφή του λαού που ανταποκρινόταν στο αίτημα και συγχρόνως στην αναγκαιότητα χειραφέτησης της εργατικής τάξης. Και αυτό είναι το δεύτερο σημαντικό. Μας περιγράφει για το λόγο αυτό με ενθουσιασμό τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της: «Μόλις θα εγκαθιδρυόταν το καθεστώς της Κομμούνας στο Παρίσι και στα δευτερεύοντα κέντρα, η παλιά συγκεντρωτική κυβέρνηση θα έπρεπε και στις επαρχίες επίσης να παραχωρήσει τη θέση της στην αυτοκυβέρνηση των παραγωγών.

Σε ένα σύντομο πρόχειρο σχέδιο για την εθνική οργάνωση, που η Κομμούνα δεν πρόλαβε να επεξεργαστεί παραπέρα, καθόριζε ρητά ότι η Κομμούνα θα αποτελούσε την πολιτική μορφή ακόμη και του πιο μικρού χωριού και ότι στην ύπαιθρο ο ταχτικός στρατός θα αντικατασταινόταν από μια λαϊκή πολιτοφυλακή με εξαιρετικά σύντομο χρόνο θητείας. Οι αγροτικές κοινότητες κάθε νομού θα διαχειρίζονταν τις κοινές τους υποθέσεις με μια συνέλευση από αντιπροσώπους τους στην πρωτεύουσα

²⁵ Φ. Έγκελς, *Ο Λουδοβίκος Φόνερμπαχ και το τέλος της κλασικής γερμανικής φιλοσοφίας*, στο Κ. Μαρξ - Φ. Έγκελς, *Διαλεχτά Έργα*, τόμ. II, σ. 449.

²⁶ Ο.π., σ. 418 -419.

²⁷ Ι. Λένιν, *Ένα βήμα μπρος, δύο βήματα πίσω*, στο *Λένιν Άπαντα*, τόμ. 7, σ. 403.

του νομού, και οι νομαρχιακές αυτές συνελεύσεις, με τη σειρά τους, θα στέλναν βουλευτές στην εθνοσυνέλευση των Παρισίων.

Κάθε αντιπρόσωπος θα ήταν κάθε στιγμή ανακλητός και δεσμευμένος από τις επίσημες εντολές των εκλογέων του. Οι λίγες μα σημαντικές λειτουργίες, που ακόμη θα έμεναν στην αρμοδιότητα της κεντρικής κυβέρνησης δε θα εξαλειφόντουσαν, αλλά θα περνούσαν στην αρμοδιότητα υπεύθυνων κοινοτικών αντιπροσώπων.

Η ενότητα του έθνους δε θα έσπαγε, αλλά αντίθετα θα οργανώνονταν στα πλαίσια ενός Κοινοτικού Συντάγματος. Θα γινόταν με την καταστροφή της κρατικής εκείνης εξουσίας, η οποία φέρονταν ως η εκπροσώπηση αυτής της ενότητας».²⁸

Από την σαφή αυτή τοποθέτηση του Μαρξ βγαίνουν πολύτιμα συμπεράσματα, που εκφράζουν το πνεύμα και τις αντιλήψεις του Μαρξ και του Έγκελς κατ' ακολουθία, με βάση την εμπειρία της Κομμούνας:

1. Η εξουσία θα ήταν αποκεντρωμένη, μ' έναν όρο που θα τον αποκαλούσαμε «δημοκρατικό αποκεντρωτισμό» σε αντιπαράθεση με το «δημοκρατικό συγκεντρωτισμό» του Λένιν. Θα ξεκινούσε μάλιστα από την περιφέρεια και θα κατέληγε στο κέντρο.
2. Θα λειτουργούσε η αιρετότητα, η ανακλητότητα, ο έλεγχος και η δημοκρατική διαδικασία στη διαμόρφωση και τη λήψη των αποφάσεων και τέλος
3. Η κεντρική κρατική εξουσία, δηλαδή το κράτος - κομμούνα, θα υποχωρούσε στο βαθμό που η πλατιά και άμεση συμμετοχή του λαού στην άσκηση της εξουσίας θα αποδυνάμωνε το παλιό αστικό καθεστώς με τους συγκεντρωτικούς, καταπιεστικούς στρατιωτικούς και γραφειοκρατικούς μηχανισμούς του.
4. Θα υπήρχε συνδυασμός αντιπροσωπευτικών θεσμών με θεσμούς αμεσοδημοκρατικούς. Γι' αυτό μιλάει ο Μαρξ για συνελεύσεις αντιπροσώπων.

Δε γνωρίζουμε βέβαια ποια θα ήταν η τύχη της Κομμούνας και πώς και προς ποια κατεύθυνση αυτή θα εξελίσσονταν, αν και εφόσον επικρατούσε. Το ερώτημα αυτό πρέπει να κατατεθεί σαν παρακαταθήκη στην έρευνα του φαινομένου «Κομμούνα του Παρισιού του 1871». Ως όραμα ωστόσο δημιουργεί ευοίωνη προοπτική, γιατί προσδιορίζει με την επαναστατική αυθεντία του Μαρξ, την πολιτική και οργανωτική διάρθρωση και λειτουργία της μετακαπιταλιστικής κοινωνίας, που θα πρέπει να έχει

²⁸ Κ. Μαρξ, *Ο εμφύλιος πόλεμος στη Γαλλία*, στο Κ. Μαρξ - Φ. Έγκελς, *Διαλεχτά Έργα*, τόμ. Ι, σ. 622.

αντιπροσωπευτικά και αμεσοδημοκρατικά χαρακτηριστικά στην οργάνωση και άσκηση της εξουσίας από το λαό. Η αυτοκυβέρνηση θα είχε αυτά τα χαρακτηριστικά. «Αυτό το όραμα του Μαρξ», γράφει ο Ανδρέας Παπανδρέου, επεξηγώντας τις θέσεις του Μαρξ, «που ξεπήδησε από την Κομμούνα των Παρισίων, προσδίδει στην μετεπαναστατική δομή, που χαρακτηρίζεται από περιφερειακή αποκέντρωση, κοινωνικοποίηση και αυτοδιαχείριση. Το κράτος που διαδέχεται το συγκεντρωτικό αστικό κράτος δομείται με θεμέλιο την περιφερειακή (τοπική) αποκέντρωση στα πλαίσια συμβουλευτικής δημοκρατίας, δηλαδή δημοκρατικής συμμετοχής του απελευθερωμένου λαού σ' όλες τις αποφάσεις ανάμεσα στην εκτελεστική και τη νομοθετική εξουσία. Και είναι ιδιαίτερα παράξενο, πως ο Λένιν στο *Κράτος και επανάσταση*, αφού αναφέρεται στις σκέψεις του Μαρξ πάνω στην Κομμούνα, καταλήγει στο συμπέρασμα πως ο Μαρξ είναι 'συγκεντρωτικός', πως είναι ο θεωρητικός του 'δημοκρατικού συγκεντρωτισμού' - συμπέρασμα απόλυτα αθεμελίωτο και απαράδεκτο».²⁹

Ενδιαφέρουσες στο θέμα αυτό είναι και οι θέσεις του Τρότσκι, με αφορμή την επανάσταση το 1907, όπου περιγράφει τα Σοβιέτ, ως τη μορφή της αυτοκυβέρνησης του προλεταριάτου, παρ' όλο που ο ίδιος και στη θεωρία, αλλά κυρίως στην πράξη δεν εφάρμοσε αυτές τις αρχές που διέπουν και οριοθετούν τα Σοβιέτ:

«Το σοβιέτ είναι η οργανωμένη εξουσία των μαζών των ίδιων, πέρα από τα ξέχωρα μέρη τους. Αυτή είναι μια αληθινή, ανόθευτη δημοκρατία, χωρίς ένα σύστημα με δύο νομοθετικά σώματα, χωρίς μια επαγγελματική γραφειοκρατία, με το δικαίωμα των ψηφοφόρων να ανακαλέσουν τον εκπρόσωπο τους οποιαδήποτε στιγμή και να τον αντικαταστήσουν με άλλον. Μέσω των μελών του, μέσω των εκπροσώπων που εκλέγονται, το σοβιέτ κατευθύνει όλες τις κοινωνικές δραστηριότητες του προλεταριάτου τόσο τις μερικές όσο και ως όλον, σκιαγραφεί τα μέτρα που πρέπει να λάβει το προλεταριάτο, τους δίνει ένα σύνθημα και ένα έμβλημα. Αυτή η τέχνη της διεύθυνσης των δραστηριοτήτων των μαζών βάσει της οργανωμένης αυτοκυβέρνησης, εφαρμόζεται εδώ για πρώτη φορά στο ρωσικό χώρα.»³⁰

Η συμβουλευτική δημοκρατία (τα σοβιέτ) δεν μπορούν να χαρακτηριστούν με κανένα τρόπο συγκεντρωτικά. Το σύστημα για το οποίο μιλάει ο Ανδρέας Παπανδρέου έχει

²⁹ Α. Γ. Παπανδρέου, "ο Μαρξ, ο Λένιν και η Δικτατορία του Προλεταριάτου", έκδοση του ΚΕΜΕΔΙΑ του ΠΑΣΟΚ, Νοέμβριος 1975 σ. 44.

³⁰ Λέων Τρότσκι, *Σοβιέτ και επανάσταση*, 1907: Το πρώτο πείραμα δεν έγινε στο «ρωσικό χώρα», όπως διατείνεται ο Τρότσκι, αλλά στη Γαλλία με την Κομμούνα των Παρισίων το 1871.

χαρακτήρα περιφερειακά αποκεντρωτικό και αμεσοδημοκρατικό, αλλά και με στοιχεία αντιπροσώπευσης.

Η αυτοκυβέρνηση των εργατών και η αυτοδιαχειριστική λογική που διακήρυττε ο Μαρξ, με υπόδειγμα την Κομμούνα, δεν είχε καμιά σχέση με τον δημοκρατικό συγκεντρωτισμό και το νόημα της «φωτισμένης» πρωτοπορίας του κόμματος που διαμόρφωσε ο Λένιν για το προλεταριάτο. Ο τύπος της δικής του οργάνωσης, το κόμμα νέου τύπου, είχε στοιχεία που αντιστοιχούσαν στις συνωμοτικές και επιλεκτικές μορφές οργάνωσης των Ιακωβίνων και Μπλανκιστών.

«Στον Μπλανκί», έλεγε ο Έγκελς το 1874, «δεν πρόκειται για τη δικτατορία ολόκληρης της επαναστατικής τάξης, του προλεταριάτου, αλλά για τη δικτατορία της μειονότητας που έκανε το πραξικόπημα και ήδη έχει εκ των προτέρων οργανωθεί υπό την εξουσία του ενός ή λίγων».³¹

Σημασία έχει στο σημείο αυτό να δούμε επιπλέον την άποψη ενός από τους πρωτεργάτες της Ρωσικής Σοσιαλδημοκρατίας, θεωρητικούς και πολιτικούς αντιπάλους του Λένιν και βασικούς εκφραστές των Μενσεβίκων, του Μάρτοφ, που ερμηνεύει τις θέσεις του Λένιν σχετικά με την Κομμούνα, συμπαρατασσόμενος με την άποψη του Έγκελς.

«Το δημοκρατικό πολιτειακό υπόδειγμα της Κομμούνας του 1871, ισχυρίζεται ο Μάρτοφ, χρησιμοποιείται από τον Λένιν και το κόμμα του, προκειμένου να συγκαλύψουν εκείνο που πράγματι υιοθετούν: το πολιτικό δικτατορικό υπόδειγμα της περιόδου 1792 –1794 που εισηγήθηκαν και υιοθέτησαν οι Γιακωβίνοι, για να το ακολουθήσουν στη συνέχεια οι Μπλανκιστές...Καθώς λοιπόν η Ρωσία του 1917, όπως τουλάχιστον την αντιμετωπίζει ο Μάρτοφ, δεν έχει αγγίξει τα αστικά όριά της, η όποια επίκληση του θεσμού των Σοβιέτ στην κατεύθυνση των αρχών που υπαγόρευσε η Κομμούνα του 1871, μόνον ιδεολογικό χαρακτήρα μπορεί να έχει».³²

Η μπλαγκιστική ιδέα του υπερσυγκεντρωτισμού και της συνωμοτικότητας μιας μικρής ομάδας επαναστατών με αυστηρά ιεραρχική οργάνωση αντιστρατεύονταν τις αντιλήψεις του Μαρξ και του Έγκελς για την οργανωτική μορφή του προλεταριάτου στις βασικές της δομές.

³¹ Βλ. Κώστας Παπαϊωάννου, *Η ψυχρή ιδεολογία*, εκδ. Ύψιλον/βιβλία, Αθήνα, σ. 24., όπου παρατίθεται η άποψη του Έγκελς.

³² Α. Χρύσης, "Ο Μάρτοφ, κριτικός του Λένιν", Αφιέρωμα του περιοδικού «Το Στίγμα» στον Γιούλι Μάρτοφ, τεύχος 15, Φεβρουάριος - Μάρτιος 2005.

Η βασική αντίληψη του Μαρξ αποσκοπούσε στον έλεγχο της παραγωγής από τους ίδιους τους εργαζόμενους. Συνεπώς, προσθέτει ο Ν. Πουλαντζάς «η κατάργηση της ταξικής εκμετάλλευσης δεν θα μπορούσε να σημαίνει απλώς την κατάργηση της ιδιωτικής νομικής ιδιοκτησίας, αλλά την κατάργηση της πραγματικής οικονομικής ιδιοκτησίας, εν ολίγοις τον έλεγχο των μέσων παραγωγής από τους ίδιους του εργαζόμενους».³³

Παραθέτουμε τις απόψεις αυτές του Α. Παπανδρέου, του Ένγκελς, του Μάρτοφ και του Ν. Πουλαντζά εισαγωγικά, για να καταγράψουμε στη συνέχεια τη θεωρία του Λένιν, τόσο για την οικοδόμηση του κόμματος νέου τύπου, όσο και για την βασική οργανωτική δομή του, που στηρίζεται στον «δημοκρατικό συγκεντρωτισμό και τις συνέπειές του.

Πρώτα θα ασχοληθούμε με το θέμα της οικοδόμησης του κόμματος νέου τύπου και τα κύρια χαρακτηριστικά του.³⁴ Στην περίπτωση αυτή θα εξετάσουμε τα αποτελέσματα της οργάνωσης κόμματος νέου τύπου και του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού διαχρονικά, δηλ. όχι μόνο πριν από την οκτωβριανή επανάσταση αλλά και μετά. Και μάλιστα έως και την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού και ακόμη παρά πέρα. Έτσι μόνο μπορούμε να βγάλουμε συμπεράσματα που θα μας βοηθήσουν στην αντικειμενική αποτίμηση της θεωρίας και πρακτικής.

Τη θεωρία του Λένιν θα την κρίνουμε από το τελικό της αποτέλεσμα και όχι αποσπασματικά από στιγμιαίες ή συγκυριακές επιτυχίες. Για να θέσουμε το ερώτημα με μεγαλύτερη σαφήνεια:

Η οικοδόμηση κόμματος νέου τύπου και ο δημοκρατικός συγκεντρωτισμός, που αποτελούσε την πεμπτουσία του, ήταν οι γενεσιουργές αιτίες του υπαρκτού σοσιαλισμού, με τα φαινόμενα του μονολιθικού κράτους και του σταλινισμού, που οδήγησαν τελικά στην κατάρρευσή του ή όχι; Αυτό είναι το ερώτημα και συγχρόνως το πρόβλημα προς αδογμάτιστη, κριτική έρευνα.

Η διαμόρφωση ενός νέου οργανωτικού σχήματος εξαρτάται από την θετική ή αρνητική απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα. Μπορεί για να συμπληρώσουμε το

³³ Νίκος Πουλαντζάς, *Κείμενα, Μαρξισμός, Δίκαιο, Κράτος*, εκδ. «νήσος/Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, Αθήνα 2009, σ. 256. Η διατύπωση αυτή του Νίκου Πουλαντζά έχει και ορισμένα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την χειραφέτηση της εργατικής τάξης, για την οποία μιλάει ο Μαρξ, ως οικονομική χειραφέτηση, χωρίς να προχωράει σε γενικότερη χειραφέτηση. Είναι ένα λεπτό θέμα που χρήζει μιας πιο ενδελεχούς έρευνας.

³⁴ Για περισσότερα βλ. Δαμιανός Βασιλειάδης, *Δημοκρατικός Σοσιαλισμός ή το όραμα του ΠΑΚ και του ΠΑΣΟΚ και η εφαρμογή του στην πράξη*, εκδ. «Εναλλακτικές εκδόσεις», Αθήνα 2006.

ερώτημα, να ισχυριστούμε ότι για την επανάσταση ίσως ήταν κατάλληλο το οργανωτικό σχήμα στα πλαίσια του νέου κόμματος, αλλά στην μετεπαναστατική περίοδο προβληματικό έως ακατάλληλο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΤΟ ΚΟΜΜΑ ΝΕΟΥ ΤΥΠΟΥ

*«Από τη μορφή και τον τρόπο οργάνωσης του
κάθε πολιτικού σχήματος εξαρτάται, αν η ιδεολογία του
είναι ουσιαστικό ή διακοσμητικό στοιχείο της ύπαρξής του»*
Νίκος Νικολαΐδης³⁵

I. Η θεωρία του Λένιν για την οικοδόμηση του κόμματος νέου τύπου

Η πιο πάνω αποφθεγματική φράση του Νίκου Νικολαΐδη δηλώνει με σαφήνεια ότι υπάρχει αμοιβαία σχέση ανάμεσα στο οργανωτικό σχήμα και το περιεχόμενο της ιδεολογίας, όποια κι αν είναι αυτή.

Ο Λένιν ξεκινάει, όπως πάντα, από τις βασικές αρχές που καθόρισε ο Μάρξ. Στο οργανωτικό θέμα βέβαια δεν υπήρξαν από μέρους του Μαρξ λεπτομερειακές υποδείξεις, για το πώς έπρεπε να οικοδομηθεί ένα κόμμα της εργατικής τάξης, με σκοπό την ανατροπή της αστικής τάξης και την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του προλεταριάτου. Υπήρχε όμως η θεμελιώδης αρχή της «χειραφέτησης» που θα έπρεπε να έχει τα οργανωτικά χαρακτηριστικά της Κομμούνας. Είναι αναγκαίο να τονίσουμε προκαταβολικά ότι η δικτατορία του προλεταριάτου είναι αντίθετη με τη δικτατορία του κόμματος.

Με την έννοια αυτή αναφέρεται ο Λένιν σε μια άλλη βασική αρχή που είχε διατυπώσει ο Μαρξ και που την ερμηνεύει με δικό του τρόπο: «Το προλεταριάτο δεν μπορεί να ανατρέψει την αστική τάξη, χωρίς να κατακτήσει πρωτύτερα την πολιτική εξουσία, χωρίς ν' αποκτήσει την πολιτική κυριαρχία και να μετατρέψει το κράτος στο 'οργανωμένο σε κυρίαρχη τάξη προλεταριάτο».³⁶ Το οργανωμένο σε κυρίαρχη τάξη προλεταριάτο ωστόσο είχε τελείως διαφορετική μορφή από αυτήν που οραματιζόταν ο Μαρξ. Ο Λένιν διαφοροποιείται ριζικά από τον Μαρξ στο οργανωτικό θέμα, όσον αφορά την ουσία

³⁵ Νίκος Νικολαΐδης, πρώην Γενικός Γραμματέας της ΕΔΗΝ και στη διάρκεια της χούντας της ΕΚ-ΕΔΗΝ στο εξωτερικό. Εμπνευστής της δημοκρατικότερης οργάνωσης Νεολαίας, που υπήρξε ποτέ στην Ελλάδα, τουλάχιστον μετά τον εμφύλιο. Αν η ιδεολογία της ΕΔΗΝ ήταν σοσιαλιστική, τότε θα είχαμε ένα πρότυπο οργάνωσης μιας σοσιαλιστική Νεολαίας.

³⁶ Βλ. Ι. Λένιν, *Κράτος και επανάσταση*, ό.π., σ. 416.

του, δηλ. στο θέμα της χειραφέτησης. Στην ανάλυσή μας θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τις δύο αυτές διαφορετικές αντιλήψεις και τις ανάλογες συνέπειες.

Σημασία στο σημείο αυτό έχει και μια άποψη του Έγκελς που αφορά το ρόλο της βίαιης επανάστασης, την οποία θέλει να στηρίζει ο Λένιν απέναντι στους αντιπάλους του :«Ότι όμως η βία παίζει στην ιστορία κι έναν άλλο ρόλο, ρόλο επαναστατικό, ότι, όπως λέει ο Μαρξ, είναι η μαμή κάθε παλιάς κοινωνίας που κυφορεί μια νέα, ότι η βία είναι το όργανο που με αυτό επιβάλλεται το κοινωνικό κίνημα και σπάει τις απολιθωμένες, απονεκρωμένες πολιτικές μορφές - για όλα αυτά δε θα βρούμε ούτε λέξη στον κ. Ντύρινγκ». ³⁷

Ο Λένιν αναγορεύει αυτή την άποψη σε γενικό και απαράβατο κανόνα στην οικοδόμηση του επαναστατικού του κόμματος: «Η ανάγκη της συστηματικής διαπαιδαγώγησης των μαζών στο πνεύμα αυτής και μόνο αυτής της άποψης για τη βίαιη επανάσταση βρίσκεται στη βάση όλης της διδασκαλίας του Μαρξ και του Έγκελς... Η αντικατάσταση του αστικού κράτους από το προλεταριάτο είναι αδύνατη χωρίς βίαιη επανάσταση». Μια τέτοια θέση ήταν απαραίτητη, για να δικαιολογήσει την επαναστατική πορεία του κόμματος, που ετοίμαζε με πείσμα και αποφασιστικότητα στη θεωρία και στην πράξη. ³⁸

Βλέπουμε λοιπόν ότι ο Λένιν εργάζεται συστηματικά για να δημιουργήσει το θεωρητικό εκείνο υπόβαθρο, που θα τον βοηθήσει να διαφοροποιηθεί από τις παραδοσιακές μορφές οργάνωσης των κομμάτων της σοσιαλδημοκρατίας, κυρίως στη Δύση, που τις θεωρούσε τουλάχιστον για τις απολυταρχικές συνθήκες της Ρωσίας ανεπαρκείς να οδηγήσουν στη συντριβή του αυταρχικού δεσποτικού καθεστώτος.

Στα πλαίσια αυτής τη λογικής τονίζει με έμφαση ότι «το προλεταριάτο μπορεί να γίνει και θα γίνει αναπόφευκτα ακατανίκητη δύναμη, μόνο όταν η ιδεολογική του συνένωση με βάση τις αρχές του μαρξισμού κατοχυρωθεί με την υλική ενότητα της οργάνωσης που συσπειρώνει εκατομμύρια εργαζομένων στη στρατιά της εργατικής τάξης». ³⁹ Και προσθέτει εμφαντικά: «Στην πάλη του για την εξουσία το προλεταριάτο δεν έχει άλλο όπλο, εκτός από την οργάνωση». ⁴⁰

Στις σημερινές συνθήκες του ιδιαίτερου σταδίου ανάπτυξης του καπιταλισμού παρατηρείται ένας έντονος προβληματισμός γύρω από το κρίσιμο θέμα της βίαιης ή

³⁷ Βλ. Φ. Έγκελς, *Αντι - Ντύρινγκ ή η ανατροπή της επιστήμης από τον κ. Ούγκεν Ντύρινγκ*, εκδ. «Αναγνωστίδης», Αθήνα 1963, σ. 271.

³⁸ Βλ. Ι. Λένιν, *Κράτος και επανάσταση*, ό.π., σ. 410 - 411.

³⁹ Βλ. Ι. Λένιν, *Ένα βήμα μπρος, δύο βήματα πίσω*, ό.π., σ. 406.

⁴⁰ Βλ. Ι. Λένιν, ό.π., σ. 406.

ειρηνικής (με τη μορφή της ρήξης, όταν ευνοήσει η συγκυρία) ανατροπής του καπιταλιστικού κράτους. Ιδίως στα ευρωκομμουνιστικά και σοσιαλιστικά κινήματα σχηματίστηκαν δύο βασικές θεωρητικές αντιλήψεις. Η μία που βασίζεται στην άμεση δημοκρατία και τα εργατικά συμβούλια, «επαναστατική» κατά κάποιο τρόπο, που μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες στη βάση θα δημιουργήσουν ρήγματα στο καπιταλιστικό κράτος και σε στιγμές κρίσης του συστήματος θα μπορούσαν να προχωρήσουν σε δομικές αλλαγές, που με τη σειρά τους θα οδηγούσαν στον δημοκρατικό σοσιαλισμό.

Η άλλη άποψη, θεωρείται μεταρρυθμιστική και έχει σοσιαλδημοκρατική απόχρωση. Η τελευταία ισχυρίζεται ότι μέσα από μια ειρηνική, νόμιμη και σταδιακή διαδικασία θα επιφέρει την αλλαγή.⁴¹

II. Το κόμμα νέου τύπου και ο δημοκρατικός συγκεντρωτισμός

Ήδη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα άρχισαν να διαγράφονται αδρά μέσα στο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα της Ρωσίας δύο διαφορετικές προσεγγίσεις για τον τύπο της οργάνωσης που θα ήταν ο καταλληλότερος για την αποτελεσματική πάλη ενάντια στο απολυταρχικό τσαρικό καθεστώς. Αυτή η θεωρητική διαπάλη οδήγησε με την όξυνσή της στη διάσπαση του κόμματος, που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του δεύτερου συνεδρίου το 1903. «Η απάντηση που δόθηκε σ' αυτό το ζήτημα, από κάθε πλευρά, χώρισε τα μέλη του κόμματος σε μπολσεβίκους (πλειοψηφία) και μενσεβίκους (μειοψηφία). Εκφραστής της πρώτης φράξιας ήταν ο Λένιν και της δεύτερης ο Μάρτοφ. Η διάσπαση αυτή έγινε οριστική το 1912. Όμως η βασικότερη διαφορά που χώριζε τις δύο πλευρές, δηλαδή για το ποια ήταν η πιο κατάλληλη οργάνωση και τακτική ενός επαναστατικού κόμματος σε συνθήκες παρανομίας εξακολουθούσε να υπάρχει και να βαθαίνει.

Οι μπολσεβίκοι πίστευαν ότι σε συνθήκες απολυταρχίας που λειτουργούσε το ΠΣΔΕΚ θα έπρεπε πιο πολύ να δρα ως κόμμα στελεχών, αποτελούμενο από επαγγελματίες επαναστάτες, αφοσιωμένους στην επανάσταση και με συνωμοτικούς κανόνες συμπεριφοράς, προκειμένου να αντέξουν στις επιθέσεις του τσαρικού

⁴¹ Αυτή η αντίληψη είναι η κυρίαρχη στα ευρωκομμουνιστικά κόμματα.

καθεστώτος. Αντίθετα οι μενσεβίκοι, χωρίς να αρνούνται τις παράνομες δραστηριότητες, πίστευαν ότι επειδή ο σκοπός του κόμματος ήταν η νόμιμη οργάνωση της εργατικής τάξης, κατά συνέπεια μέλη του θα έπρεπε να είναι όλες οι εργατικές ενώσεις». ⁴² Ο Λένιν κατηγορούσε την εσωκομματική αντιπολίτευση για δεξιά απόκλιση και οπορτουνισμό.

Προσπάθησε να κατοχυρώσει θεωρητικά τη διένεξη του με τον Μάρτοφ και τους Μενσεβίκους, χωρίς τη φειδώ σε αρνητικούς χαρακτηρισμούς για τους αντιπάλους του. Στο περίφημο έργο του *Τι να κάνουμε*, όπου αναλύει τον σχετικό προβληματισμό περιλαμβάνεται και η ιστορική του θέση ότι «Χωρίς επαναστατική θεωρία δεν μπορεί να υπάρξει επαναστατικό κίνημα», εννοώντας βασικά τη δική του «επαναστατική θεωρία». ⁴³

Ποια ήταν ωστόσο η επαναστατική θεωρία στο συγκεκριμένο αυτό ζήτημα της οργανωτικής μορφής του κόμματος; Η βασική του θέση, που αποτέλεσε και την οργανωτική αρχή των μπολσεβίκων είναι η ακόλουθη: «Η μοναδική οργανωτική αρχή για τους δραστήριους αγωνιστές του κινήματος μας πρέπει να είναι: ο πιο αυστηρός συνωμοτισμός, η πιο αυστηρή επιλογή των μελών και ο καταρτισμός των εξ επαγγέλματος επαναστατών». ⁴⁴ Και προσθέτει: «...η οργάνωση των επαναστατών πρέπει ν' αγκαλιάζει πριν απ' όλα και κυρίως ανθρώπους που έχουν για επάγγελμα την επαναστατική δράση (γι' αυτό άλλωστε μιλώ για οργάνωση επαναστατών, έχοντας υπόψη τους επαναστάτες σοσιαλδημοκράτες). Μπροστά στο κοινό αυτό γνώρισμα των μελών μιας τέτοιας οργάνωσης πρέπει να σβήνει κυριολεκτικά κάθε διάκριση ανάμεσα σε εργάτες και διανοούμενους κι ούτε λόγος να γίνεται, πως πρέπει να σβήνει και κάθε διάκριση ανάμεσα στα διάφορα επαγγέλματα. Η οργάνωση αυτή κατ' ανάγκην πρέπει να μην είναι πολύ πλατιά και να είναι όσο το δυνατό πιο συνωμοτική». ⁴⁵ Στο χωρίο αυτό κάνει ο Λένιν αναφορά και στη σχέση διανοούμενοι - εργάτες, που αποτελεί ένα από τα δυσεπίλυτα και περίπλοκα ζητήματα του επαναστατικού κινήματος καθώς παρουσιάζει μια ξεχωριστή ιδιαιτερότητα.

Πιο κάτω θα ασχοληθούμε με το ακανθώδες αυτό θέμα, για να εκφράσουμε τη δική μας άποψη, όπως και για όλη την οργανωτική αντίληψη του Λένιν και των

⁴² Βλ. Δ. Κατσορίδας, «Η άποψη του Λένιν για την οικοδόμηση κόμματος νέου τύπου», περιοδικό «Θέσεις», Ιανουάριος - Μάρτιος 2005, τεύχος 90

⁴³ Ι. Λένιν, *Τι να κάνουμε*, στο *Λένιν Άπαντα*, ο.π., σ. 372.

⁴⁴ Βλ. Ι. Λένιν, ό.π., σ. 487.

⁴⁵ Βλ. Ι. Λένιν, ό.π., σ. 458.

μπολσεβίκων και κατ' επέκταση και για τις συνέπειες που είχε αυτή στην κατοπινή εξέλιξη του κομμουνιστικού κινήματος.

Αναφερόμενος ο Λένιν στα οργανωτικά και πολιτικά καθήκοντα των σοσιαλδημοκρατών τονίζει ότι καθήκον τους είναι «να χρησιμοποιήσουν τις αναλαμπές πολιτικής συνείδησης, που γεννά ανάμεσα στους εργάτες η οικονομική πάλη για ν' ανεβάσουν τους εργάτες ως το επίπεδο της σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής συνείδησης».⁴⁶ Το καθήκον αυτό αναλαμβάνουν οι εξ επαγγέλματος επαναστάτες, που προωθούν παράλληλα με επιτυχία τις συνδικαλιστικές διεκδικήσεις των εργατών.

Η αυτενέργεια των εργατών περιορίζεται από τον Λένιν στο επίπεδο των συνδικαλιστικών διεκδικήσεων. Τα πάντα ρυθμίζει και καθορίζει η επαναστατική οργάνωση, ακόμη και την κινητοποίηση των εργατών για τις οικονομικές τους διεκδικήσεις. «Ένας μικρός, συμπαγής πυρήνας από τους πιο σίγουρους, έμπειρους και ατσαλωμένους εργάτες, που έχει έμπιστους ανθρώπους στα κυριότερα διαμερίσματα και που συνδέεται σύμφωνα με όλους τους κανόνες της πιο αυστηρής συνωμοτικότητας με την οργάνωση των επαναστατών, θα μπορέσει να εκπληρώσει ολοκληρωτικά, με την πιο πλατιά βοήθεια της μάζας και χωρίς να πάρει μια ορισμένη μορφή, όλες τις λειτουργίες μιας συνδικαλιστικής οργάνωσης και μάλιστα να τις εκπληρώσει ακριβώς έτσι, όπως το θέλει η σοσιαλδημοκρατία. Μόνο μ' αυτό τον τρόπο μπορούμε να πετύχουμε σε πείσμα των χωροφυλάκων, το *στέριωμα* και την ανάπτυξη του σοσιαλδημοκρατικού συνδικαλιστικού κινήματος».⁴⁷

Όλη αυτή η διαδικασία είναι απαραίτητη, για να μην υποπέσει η εργατική τάξη στην κυριαρχία της αστικής ιδεολογίας, που και «παλιότερη» είναι και «καλοδουλεμένη» και διαθέτει απείρως περισσότερα μέσα διάδοσης, όπως λέει ο Λένιν. «Μια αυθόρμητη εξέλιξη του εργατικού κινήματος δεν οδηγεί παρά στην καθυπόταξή του στην αστική ιδεολογία».⁴⁸

Η διαπίστωση αυτή του Λένιν είναι φυσικά αυτονόητη. Το θέμα όμως είναι: πώς εξασφαλίζεται η χειραφέτηση της εργατικής τάξης, πώς καταξιώνεται αυτή ως το δημιουργικό υποκείμενο της ιστορίας, τόσο για την ίδια όσο και για το σύνολο της κοινωνίας; Ο ίδιος βέβαια ομνύει στο προλεταριάτο, όμως δεν του αφήνει περιθώρια

⁴⁶ Βλ. Ι. Λένιν, ό.π., σ. 421.

⁴⁷ Βλ. Ι. Λένιν, ό.π., σ. 465.

⁴⁸ Βλ. Ι. Λένιν, ό.π., σ. 388.

να αυτενεργεί, παρά θέλει να το καθοδηγεί και σε τελευταία ανάλυση και ως αποτέλεσμα, να το ποδηγετεί.

Ο τρόπος και οι μέθοδοι που εφάρμοσε δεν οδήγησαν στο επιθυμητό αποτέλεσμα, όπως γνωρίζουμε ήδη από τη γνωστή πραγματικότητα του υπαρκτού σοσιαλισμού. Το σημειώνουμε απλώς, για να συνειδητοποιήσουμε στην παρά πέρα ανάλυσή μας τα αίτια αυτής της αρνητικής εξέλιξης. Αντί για τη δικτατορία του προλεταριάτου, έχουμε τελικά τη δικτατορία του κόμματος επί του προλεταριάτου. Η αυστηρή ιεραρχική και συγκεντρωτική μορφή της εξουσίας δεν μπορούσε να «διαχυθεί» σε φορείς που δεν ελέγχονταν απόλυτα από το επαναστατικό κόμμα και την ηγεσία του. Αυτή η εξέλιξη δεν προέκυψε τυχαία. Έχει την ερμηνεία της, την οποία θα παραθέσουμε στα ακόλουθα.

Σημαντικό είναι να δούμε πως φτάσαμε σ' αυτό το αποτέλεσμα. Και δεν μιλάμε μόνο για λάθη, που με μια διορθωτική κίνηση θα μπορούσαν να αποφευχθούν στο μέλλον. Μιλάμε για βασικές θεωρητικές αρχές οργάνωσης και λειτουργίας ενός επαναστατικού κινήματος, που αρνείται ουσιαστικά τη διαχείριση της εξουσίας από το ίδιο το προλεταριάτο, όπως διακήρυττε ο Μαρξ και ο Γκράμσι, μιλώντας για την προλεταριακή δημοκρατία ως «αυτοκυβέρνηση των μαζών μέσα από τα δικά τους εκλεγμένα όργανα».⁴⁹

Απεναντίας τον ρόλο αυτόν αναθέτει ο Λένιν, μετά από ένα μικρό μεταβατικό στάδιο της εξουσίας των συμβουλίων, εργολαβικά - θα λέγαμε - στους επαγγελματίες επαναστάτες. Το ιεραρχικά και πυραμιδικά δομημένο κόμμα, με την αυστηρή πειθαρχία και συγκεντρωτική εξουσία, όπου η ηγεσία καθόριζε από τα πάνω όλες τις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων, καθιέρωνε στο επαναστατικό κόμμα την απόλυτη υπακοή των κατώτερων βαθμίδων της οργάνωσης και συνάμα την τυφλή υποταγή. Μια οργανωτική αρχή που ερχόταν σαφώς σε αντίθεση με τη μαρξιστική θέση της «χειραφέτησης» της εργατικής τάξης, σύμφωνα με το πρότυπο της Κομμούνας του Παρισιού. Αντί της χειραφέτησης η χειραγωγήση, της οποίας την ακραία έκφραση βιώσαμε ιστορικά με τα φαινόμενα του σταλινισμού.

Και το βασικό ερώτημα, που τίθεται στον σχετικό προβληματισμό, είναι: Γιατί και κατά πόσο οι οργανωτική δομή του επαναστατικού κόμματος, τύπου Λένιν, οδήγησε αναγκαστικά, με την έννοια της οργανωτικής συνέπειας, στον ολοκληρωτισμό;

⁴⁹ Αντόνιο Γκράμσι, *Σοσιαλισμός και Κουλτούρα*, εκδ. «Στοχαστής», Αθήνα 1982, σ. 260.

Προκαταβολικά η άποψή μας είναι ότι με τον τρόπο που οικοδόμησε ο Λένιν το κόμμα νέου τύπου και τα βασικά του χαρακτηριστικά, θα κατέληγε ως λογική και πραγματική συνέπεια στον ολοκληρωτικό κομμουνισμό, στη συνέχεια στον Σταλινισμό και τελικά στον αφανισμό. Ο λόγος είναι απλός: Σ' οργανωτικά σχήματα, με τα πιο πάνω χαρακτηριστικά, μια μικρή ηγετική ομάδα, ένας αρχηγός ή ένα κομματικό κατεστημένο συγκεντρώνουν την απόλυτη εξουσία προς την οποία προσαρμόζονται ιεραρχικά, από τα πάνω προς τα κάτω, όλες οι λειτουργίες του κόμματος. Αν μάλιστα αυτή η εξουσία εξασφαλίζεται από κάποιο κατά τα φαινόμενα δημοκρατικό, κατά την ουσία όμως ελεγχόμενο συνέδριο, τότε αποκτά και την απαραίτητη θεσμική νομιμοποίησή του.

Σ' ένα τέτοιο οργανωτικό σχήμα «η κομματική πειθαρχία», λέει ο Νίκος Νικολαΐδης, «αναδεικνύεται έτσι κυρίαρχο στοιχείο, όχι μόνο της κομματικής συνοχής, αλλά και της κομματικής ύπαρξης και λόγου. Στο κυρίαρχο αυτό στοιχείο υποτάσσονται και 'ρευστοποιούνται' τα υπόλοιπα, συμπεριλαμβανομένης και της ιδεολογίας, η οποία διαμορφώνεται και τροποποιείται, ανάλογα με τις 'ανάγκες της πολιτικής αγοράς' και τις σκοπιμότητες 'του πολιτικού παιχνιδιού', μεταβαλλόμενη από σκοπό της πολιτικής ύπαρξης σε μέσο πολιτικής διακόσμησης και προπαγάνδας».⁵⁰

Το βασικό ερώτημα στο πρόβλημα αυτό είναι: Ποιες ήταν πραγματικά οι γενεσιουργές αιτίες αυτού του φαινομένου;

Για να απαντήσουμε στο κρίσιμο αυτό ερώτημα θα πρέπει να εξετάσουμε το βασικό δομικό στοιχείο της οργάνωσης νέου κόμματος που είναι ο λεγόμενος «δημοκρατικός συγκεντρωτισμός», που ο Λένιν και οι οπαδοί του θεωρούσαν ως το «το άκρον άωτον» της δημοκρατικότητας και αποτελεσματικότητας της εσωκομματικής λειτουργίας. Αυτό το πρότυπο βρήκε εφαρμογή όχι μόνο στα κομμουνιστικά, αλλά και στα αστικά κόμματα. Αποτέλεσε βασικά πρότυπο μιας αυταρχικά δομημένης εξουσίας, χωρίς συγκεκριμένο χρώμα.

Παρά τη φαινομενική αντιπροσωπευτικότητα και δημοκρατικότητα αυτού του συστήματος, η πράξη του υπαρκτού σοσιαλισμού έδειξε ότι τελικά μια τέτοια μορφή οργάνωσης θα οδηγούσε με μαθηματική ακρίβεια στην καθιέρωση μιας κεντρικής εξουσίας, ανεξέλεγκτης και αυταρχικής, αποκομμένης από τους εργαζομένους και την κοινωνία, αλλά, θα μπορούσε να πει κανείς, και σε σύγκρουση μαζί της.

⁵⁰ Βλ. Ν. Νικολαΐδης, *Τι ήταν η ΕΔΗΝ - οργάνωση και ιδεολογία*, Διήμερο ιστορικό συμπόσιο: ΕΔΗΝ «Τριάντα χρόνια μετά», «χορηγός έκδοσης Μ. Μπαρμπουνάκης» Μάιος 1995, ο.π. σ. 64.

Φαίνεται πως ο «δημοκρατικός συγκεντρωτισμός» θα κατέληγε αργά ή γρήγορα στην υπερεξουσία της κομματικής γραφειοκρατίας και τελικά, όπως είπαμε, στα φαινόμενα του σταλινισμού.

Ας συνοψίσουμε ωστόσο τα κύρια χαρακτηριστικά του κόμματος νέου τύπου.

Το πρώτο και κύριο χαρακτηριστικό συνίσταται στην στελέχωσή του με επαγγελματίες επαναστάτες. Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι ο καθοδηγητικός του χαρακτήρας. Αυτά τα επαγγελματικά στελέχη ήταν επιφορτισμένα με τη διαπαιδαγώγηση, την καθοδήγηση και την διδασκαλία. Αυτά θα αποτελούσαν την ηγεσία της εργατικής τάξης και την πρωτοπορία της. Τέτοια στελέχη που «επέλεγε» το επαναστατικό κόμμα ήταν φυσικό να αποκτήσουν τη νοοτροπία ότι αυτοί θα έπρεπε να κατευθύνουν, να δίνουν τις εντολές, εφόσον είχαν αποκτήσει την επαναστατική συνείδηση και αποτελούσαν τους καθοδηγητές και ηγέτες του προλεταριάτου. Αυτή η ηγεσία «που εκπροσωπούσε την ταξική συνείδηση», όπως λέει ο Γκράσμι.⁵¹

Τα στελέχη της καθοδηγητικής ομάδας ήταν «επιφορτισμένα», μάλιστα, με ανταπόκριση στο μαρξιστικό ή λενινιστικό τους καθήκον, να εισαγάγουν την επαναστατική συνείδηση απ' έξω μέσα στο προλεταριάτο, που όμως ούτε αυτό τελικά έπραξαν. Η ερμηνεία του φαινομένου αυτού είναι απλή: Αν εισήγαγαν την επαναστατική συνείδηση στην εργατική τάξη, όπως διατυμπανίζονταν θεωρητικά, τότε δεν θα μπορούσαν να κρατήσουν την εξουσία για τον εαυτό τους. Είναι αυτονόητο! Κράτησαν το ρόλο του καθοδηγητή και εξουσιαστή εσαεί για τον εαυτό τους, επιφυλάσσοντας το ρόλο του εκτελεστή στο προλεταριάτο.

Απεναντίας λοιπόν οι εργάτες θα έπρεπε τελικά για το καλό τους να υπακούνε, να πειθαρχούν και να εκτελούν τις εντολές τους. Με βάση μάλιστα τον «συνωμοτισμό», τον δημοκρατικό συγκεντρωτισμό και την πυραμιδική μορφή της οργάνωσης, συνειδητά ή υποσυνείδητα θεωρούσαν αυτοί οι αυτόκλητοι «πεφωτισμένοι» καθοδηγητές, ότι ήταν χρέος τους να επιτελέσουν αυτό το έργο, αυτοαναγορεύοντας τους εαυτούς τους σε αδιαμφισβήτητες αυθεντίες απέναντι στην εργατική τάξη και για το υποτιθέμενο καλό της εργατικής τάξης. Αυτόκλητα αναγορεύτηκαν «σωτήρες» της εργατικής τάξης, χωρίς το διάλογο και τη συναίνεσή της.

⁵¹ Βλ. Αντόνιο Γκράσμι, *Τα εργοστασιακά Συμβούλια και το κράτος της εργατικής τάξης*, εκδ. «Στοχαστής», τόμ. Δ', σ. 31.

Με τον τρόπο αυτόν η δικτατορία του προλεταριάτου μόνο κατ' ευφημισμὸν ἦταν δικτατορία του προλεταριάτου, δηλαδή εξουσία του προλεταριάτου, στην ουσία ὅμως δικτατορία του κόμματος ἐπὶ του προλεταριάτου και δικτατορία μιας μικρῆς ηγετικῆς κάστας ἐπὶ του κόμματος.

Ἡ Ρόζα Λούξεμπουργκ, πιστὴ στα διδάγματα του Μαρξ, ἔκανε επανειλημμένα αυστηρότατη κριτικὴ για να αποτρέψει μια τέτοια εξέλιξη. Θα αναφέρουμε μόνο μία χαρακτηριστικὴ κριτικὴ της στο θέμα αυτό: «Ἀλλά αὐτὴ ἡ δικτατορία πρέπει να εἶναι το ἔργο της εργατικῆς τάξης και ὄχι μιας μικρῆς μειοψηφίας, που διευθύνει στο ὄνομα της τάξης. Μ' ἄλλα λόγια πρέπει να προχωρεῖ ἀνάλογα με την ενεργὸ συμμετοχὴ των μαζών, να παραμένει κάτω ἀπὸ την ἀμεση ἐπίδρασή τους, να υποτάσσεται στον ἔλεγχο ολόκληρου του λαοῦ και να εἶναι προϊόν της αυξανόμενης πολιτικῆς διαπαιδαγώγησης των λαϊκῶν μαζών».⁵²

Πέρα ἀπ' αὐτό, το σύστημα του δημοκρατικῆς συγκεντρωτισμοῦ «οδηγοῦσε ὄχι σπάνια σε διαφθορὰ δημοκρατικῶν συνειδήσεων. Ἡ φυσιολογικὴ και βιολογικὴ φιλοδοξία των ἀνθρώπων, για κοινωνικὴ και κατ' ἐπέκταση κομματικὴ ἀναγνώριση, παγίδευε ἀκόμη ἀγνοῦς και καλοπροαίρετους δημοκράτες να ἀναζητοῦν την ἐπιβεβαίωσή τους με αυταρχικούς και στην ουσία ἀντιδημοκρατικούς τρόπους και μεθόδους που τις 'καθαγίαζε' ἡ φιλοσοφία του δημοκρατικῆς συγκεντρωτισμοῦ».

⁵³Χαρακτηριστικὴ στην περίπτωση αὐτὴ εἶναι και ἡ ρήση του Θουκυδίδου: «...ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἡ οποία – κι' ὅταν ἀκόμη ὑπάρχει εὐνομία – ἔχει την τάση να παρανομεῖ»⁵⁴ δημιουργεῖ τις ψυχολογικὲς προϋποθέσεις της ἐπιβολῆς ἀπὸ τα πάνω μ' ἓναν τρόπο που καμιά φορά εἶναι και ἀνεπαίσθητος, ἀν δεν γίνεται συνειδητὰ και ἀπὸ πρόθεση.

Με ὅλα αὐτὰ τα χαρακτηριστικὰ δεν ἦταν δυνατό να ἀναπτυχθεῖ οποιοδήποτε πνεῦμα δημοκρατίας και δημοκρατικῆς ἀντίληψης τόσο στο κόμμα ὅσο και στην «σοσιαλιστικὴ» κοινωνία. Δεν ἦταν δυνατό να διαχυθεῖ ἡ εξουσία ἰσότιμα προς τα κάτω. Μια τέτοια εξέλιξη ἦταν προδιαγεγραμμένη, γιατί ἡ φύση του ἀνθρώπου εἶναι

⁵² Ρ. Λούξεμπουργκ, «Δημοκρατία και ἐλευθερία», στο Ρόζα Λούξεμπουργκ, *Ὅλα τα ἔργα*, τόμ. I, ἐκδ. «Υδροχόος», Ἀθήνα 1972, σ. 84. Φαίνεται πως ἡ Ρόζα Λούξεμπουργκ, παρ' ὅλο που ουσιαστικὰ στήριζε τον Λένιν, διαισθάνονταν τις μετέπειτα ἀρνητικὲς ἐξελίξεις και, με το θάρρος της γνώμης της, τις ἐξέφραζε και προειδοποιούσε.

⁵³ βλ. Ν. Νικολαΐδης, ὁ.π., σ, 54.

⁵⁴ Θουκυδίδου, *Ἱστορία του πελοποννησιακοῦ πολέμου*, μετάφραση Ἄγγελος Βλάχος, ἐκδ. «Βιβλιοπωλεῖον της Ἑστίας», σ. 69.

τέτοια, όταν του δίνεται απλόχερα η δυνατότητα να διαχειριστεί εξουσία, να την κρατάει για τον εαυτό του με οποιοδήποτε πρόσχημα, εφόσον δεν υπάρχουν οι μορφές και οι τρόποι που θα μπορούσαν να αναχαιτίσουν μια τέτοια εξέλιξη.

«Η αυτόνομη δράση των μαζών», όπως την οραματιζόταν η Ρόζα Λούξεμπουργκ στο πνεύμα του Μαρξ ήταν αδύνατη. Έτσι η γραφειοκρατικοποίηση του κόμματος ήταν αναπόφευκτη. Τον καταλυτικό αρνητικό της ρόλο επισημαίνει ο Γκράμσι με μια φράση: «Η γραφειοκρατία είναι η πιο επικίνδυνη δύναμη συνήθειας και συντήρησης. Αν αυτή καταλήξει να αποτελέσει ένα αλληλέγγυο σώμα, που στέκεται από μόνο του και αισθάνεται ανεξάρτητο από τη μάζα, το κόμμα καταλήγει να γίνει αναχρονιστικό και στις στιγμές της οξείας κρίσης αδειάζει από το κοινωνικό του περιεχόμενο και μένει μετέωρο».⁵⁵

Εν κατακλείδι προσθέτει ο Ν. Πουλαντζάς: «Πρέπει να επανεξετάσουμε τη λενινιστική αντίληψη για το συγκεντρωτισμό, σύμφωνα με την οποία ό,τι είναι πολιτικό είναι ουσιώδες και όλα τα άλλα είναι δευτερεύοντα».⁵⁶

III. Το κόμμα νέου τύπου και ο δημοκρατικός αποκεντρωτισμός

Το αίτημα ενός πραγματικού εκδημοκρατισμού, όχι ως απλής διαδικασίας, αλλά ως θεμελιώδους καθεστωτικού μετασχηματισμού, καθίσταται σήμερα περισσότερο επιτακτικό από ποτέ.

Κορνήλιος Καστοριάδης

Μόνο εκεί που λειτουργεί η δημοκρατία υπάρχει η δυνατότητα να αποφευχθούν τέτοιες αρνητικές εξελίξεις. Αλλά ποια δημοκρατία και με ποια χαρακτηριστικά;

Με την ίδια κριτική σκέψη αναρωτιέται ο Νίκος Πουλαντζάς, θέτοντας το πρόβλημα στον πυρήνα του: «Πώς να εννοήσουμε έναν ριζικό μετασχηματισμό του κράτους συναρθρώνοντας τη διεύρυνση και των ελευθεριών (που ήταν επίσης μια κατάκτηση των λαϊκών μαζών) με την ανάπτυξη μορφών άμεσης δημοκρατίας στη βάση και την

⁵⁵ Αντόνιο Γκράμσι, *Για τον Μακιαβέλη την πολιτική και το σύγχρονο κράτος*, εκδ. «Ηριδανός», Αθήνα, σ. 96.

⁵⁶ Νίκος Πουλαντζάς, *Κείμενα, Μαρξισμός, Δίκαιο, Κράτος*, ό.π., σ. 524.

εξάπλωση των αυτοδιαχειριστικών εστιών; Αυτό είναι το βασικό πρόβλημα ενός δημοκρατικού δρόμου προς το σοσιαλισμό κι' ενός δημοκρατικού σοσιαλισμού»⁵⁷

Στο σημείο αυτό υπάρχει μεγάλη - για να μην πούμε - απόλυτη σύγχυση. Γιατί για χρόνια ο δημοκρατικός συγκεντρωτισμός εθεωρείτο το άκρον άωτον της δημοκρατικότητας και αποτελεσματικότητας. Και αυτό όχι μόνο στα κομμουνιστικά κόμματα, αλλά στην πράξη και στα αστικά και σοσιαλδημοκρατικά.

Όλα ήταν διαμορφωμένα κατά τέτοιον τρόπο και επέλεγαν τα κόμματα αυτά ένα τέτοιο οργανωτικό σχήμα, που τα επέτρεπε να χειραγωγούν το λαό και μάλιστα ορισμένες φορές, λόγω προπαγάνδας, με τη δική του συναίνεση. Γι' αυτό τονίζει με έμφαση ο Ν. Νικολαΐδης: «Στα συγκεντρωτικά και πυραμιδικά οργανωτικά σχήματα, όπου ένας αρχηγός, μια ηγετική ομάδα ή κομματική κάστα αποτελούν το κέντρο αποφάσεων και πρωτοβουλιών, το συνεκτικό στοιχείο της πολιτικής οργάνωσης είναι η κομματική πειθαρχία που αργά ή γρήγορα εξελίσσεται σε 'αναγνώριση, θαυμασμό, πίστη και υποταγή' στη 'φωτισμένη ηγεσία', η οποία μάλιστα, αν αντλεί την νομιμοποίησή της από ένα δημοκρατικό ή έστω δημοκρατικοφανές συνέδριο, δικαιολογείται και θεσμοθετείται με την αρχή του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού».⁵⁸ Μπορεί βέβαια να υπάρξει και η αντίστροφη πορεία, που δεν αναγνωρίζει αυτή την αυταρχική πραγματικότητα. Οπότε δημιουργούνται και οι αναγκαίες σε τελευταία ανάλυση συγκρούσεις και διασπάσεις.

Η αναγωγή κατ' αυτόν τον τρόπο του κόμματος ως του αλάνθαστου υποκειμένου των ιστορικών εξελίξεων δεν ήταν μακριά.

Έτσι συνειδητά ή ασυνείδητα δημιουργήθηκαν δύο επίπεδα κομματικής οργάνωσης: Οι εντολείς και οι εκτελεστές, οι καθοδηγητές και οι καθοδηγούμενοι, οι «πεφωτισμένοι» και οι «αγροίκοι». Αυτοί δηλαδή που αποκαλούνταν «εργατική μάζα», ένα είδος άμορφης ύλης.

Γνωρίζουμε από την εμπειρία μας τόσο στην Ελλάδα, όσο και διεθνώς τις καταστροφικές της συνέπειες. Και οι συνέπειες αυτές υπήρξαν σ' όλα τα επίπεδα. Κυρίως όμως στη δημιουργία μιας μονολιθικής και δογματικής αντίληψης των

⁵⁷ Νίκος Πουλιαντζάς, *Κείμενα, Μαρξισμός, Δίκαιο, Κράτος*, ό.π., σ. 479. Γνωστό είναι και το απόφθεγμα του: «Ένα είναι βέβαιο: ο σοσιαλισμός ή θα είναι δημοκρατικός ή δεν θα υπάρξει». ό.π., σ. 491.

⁵⁸ βλ. Ν. Νικολαΐδης, ό.π., σ. 63.

πραγμάτων, που έβαλε φραγμούς σε κάθε δημιουργική πρωτοβουλία και ανάπτυξη, σε κάθε δημιουργικό και ανεξάρτητο πνεύμα. Το βιώσαμε και στην Ελλάδα με την δεξιά εθνικοφροσύνη και τον αριστερό δογματισμό.

Απέναντι σ' αυτό το αποδεδειγμένα από την ιστορική πραγματικότητα αποτυχημένο, αν το κρίνουμε από τα αποτελέσματά του, οργανωτικό σχήμα, που λέγεται δημοκρατικός συγκεντρωτισμός, αντιπαρατίθεται ένα αποκεντρωμένο, που τα στοιχεία του εντοπίζουμε σε μεγάλο βαθμό, όσο παράξενο κι αν φαίνεται αυτό, στη παρακαταθήκη του Μαρξ, που διατυπώνεται στην Κομμούνα του Παρισιού του 1871.

Εκεί, όπως είδαμε, ο Μαρξ μιλάει για την αυτοκυβέρνηση του λαού, η οποία θα προκύψει από μια συγκεκριμένη οργανωτική διαδικασία. Η διαδικασία αυτή έχει στοιχεία αμεσοδημοκρατικά και αντιπροσωπευτικά. Είναι σημαντικό να ανατρέξουμε στον Μαρξ, ο οποίος θεώρησε, πως συνέλαβε το οργανωτικό σχήμα, που θα υλοποιούσε την βασική του αρχή για την κοινωνική απελευθέρωση, «χειραφέτηση», όπως λέει ο ίδιος, του εργαζόμενου λαού.

Βασικά πιο πάνω περιγράψαμε αναλυτικά τις απόψεις του Μαρξ στο οργανωτικό σχήμα, που περιλαμβάνει τις δημοκρατικές διαδικασίες οι οποίες ξεκινούν με εκλογές από τη βάση και την περιφέρεια προς τα κεντρικά όργανα. Αυτό που λέει ο ίδιος για την εθνική οργάνωση μπορεί κάλλιστα να αποτελεί πρότυπο και παράδειγμα για την οργάνωση των πολιτικών φορέων, που έχουν την αξίωση να είναι πραγματικά δημοκρατικοί, ώστε να υλοποιείται η αρχή από το λαό, με το λαό για το λαό.

Και πάλι θα αναφερθούμε στον Πουλαντζά, ο οποίος ασκώντας κριτική στο λενινιστικό μοντέλο, με την έννοια της δημιουργίας μέσω της οργανωτικής δομής του κόμματος μια δεύτερης εξουσίας, εκτός του ελέγχου της εργατικής τάξης, αποφαινεται: «Ο δημοκρατικός δρόμος προς τον σοσιαλισμό είναι μια μακροχρόνια διαδικασία, κατά την οποία ο αγώνας των λαϊκών μαζών, δεν αποσκοπεί στη δημιουργία μια πραγματικής δεύτερης εξουσίας, παράλληλης και εξωτερικής προς το κράτος, αλλά εφαρμόζεται στις εσωτερικές αντιθέσεις του κράτους».⁵⁹

Πώς επιτυγχάνεται αυτό; Η πρώτη προϋπόθεση που πρέπει να έχει ένας τέτοιος στόχος είναι να κατοχυρώνει, με τη μεγαλύτερη δυνατή προσέγγιση, την εξουσία και τον έλεγχο της βάσης, που μόνο ένα σύστημα δημοκρατικού αποκεντρωτισμού είναι σε θέση να πετύχει.

⁵⁹ Νίκος Πουλαντζάς, *Κείμενα, Μαρξισμός, Δίκαιο, Κράτος*, ό.π., σ. 481.

Πώς λειτουργεί όμως η αρχή του δημοκρατικού αποκεντρωτισμού; Κυρίαρχο όργανο είναι η οργάνωση βάσης, η οποία εκλέγει την τοπική ή κλαδική επιτροπή, η οποία με τη σειρά της εκλέγει τους αντιπροσώπους της στην περιφερειακή οργάνωση, ορίζοντας έτσι τα μέλη της περιφερειακής συνέλευσης, νομού επαρχίας και πόλης. Στη συνέχεια οι περιφερειακές οργανώσεις εκλέγουν τους εκπροσώπους τους στην κεντρική επιτροπή. Το σημαντικό είναι ότι η διαδικασία αυτή είναι διαρκής και ανοιχτή. Αυτό με τη σειρά του σημαίνει ότι η οργάνωση βάσης και με τη σειρά της η περιφερειακή μπορεί ανά πάσα στιγμή να εκλέξει άλλους εκπροσώπους στη θέση τους. Στο σημείο αυτό δεν υπάρχει φραγμός.

Στην ουσία πρόκειται για μια δημοκρατική διαδικασία σε διαρκή εξέλιξη, που συνδυάζει στοιχεία αντιπροσωπευτικής και άμεσης δημοκρατίας, όπως τονίζει ο Νίκος Πουλαντζάς: «Αλλά όταν αναφερόμαστε σήμερα σε έναν δημοκρατικό δρόμο προς τον δημοκρατικό σοσιαλισμό, η στρατηγική μας οφείλει όχι μόνο να μετασχηματίσει ριζικά, αλλά και να διατηρήσει μορφές αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και ελευθεριών, που για καιρό αποκαλούσαμε ‘τυπικές ελευθερίες’, αλλά που δεν είναι απλώς ‘τυπικές’. Αυτή η αντιπροσωπευτική δημοκρατία πρέπει την ίδια στιγμή να συνδυαστεί με τη δημιουργία μιας άμεσης δημοκρατίας στη βάση».⁶⁰ Στο σημείο αυτό έχει δίκαιο ο Πουλαντζάς, γιατί ο Μαρξ περιφρονούσε την αντιπροσωπευτική, κοινοβουλευτική δημοκρατία, χαρακτηρίζοντάς την «κοινοβουλευτικό κρετινισμό», όντας ο ίδιος θιασώτης της άμεσης δημοκρατίας.

Ωστόσο και ο ίδιος ο Λένιν στο έργο του *Κράτος και Επανάσταση*, υπερθεματίζει κατά κάποιον τρόπο υπέρ της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, αναφερόμενος στην Κομμούνα του Παρισιού: "Χωρίς αντιπροσωπευτικούς θεσμούς δε μπορούμε να φανταστούμε τη δημοκρατία, ακόμη και την προλεταριακή δημοκρατία, χωρίς τον κοινοβουλευτισμό μπορούμε και οφείλουμε να τη φανταστούμε ...". Εδώ σαφώς υπάρχει κάποια αντίφαση που χρειάζεται περεταίρω διερεύνηση.

Στον δημοκρατικό αποκεντρωτισμό υπήρχαν ασφαλιστικές δικλίδες. Σε περίπτωση που τα διάφορα όργανα στην δημοκρατικά δομημένη ιεραρχία έκριναν ότι κάποια εκλεγμένα μέλη τους δεν ανταποκρίνονταν στα καθήκοντά τους υπήρχε η δυνατότητα αντικατάστασής τους με απόφαση της οργάνωσης της κάθε οργανωτικής βαθμίδας. Η

⁶⁰ Νίκος Πουλαντζάς, *Κείμενα, Μαρξισμός, Δίκαιο, Κράτος*, ό.π., σ. 511.

εναλλαγή στα αξιώματα της οργάνωσης δεν καθορίζεται μόνο από ένα συνέδριο που λαμβάνει χώρα σε ένα συγκεκριμένο χρόνο.

Το οργανωτικό αυτό σχήμα έχει ορισμένα πλεονεκτήματα απέναντι στον δημοκρατικό συγκεντρωτισμό.

Προϋποθέτει βέβαια μια ξεκάθαρη ιδεολογία και ένα σύστημα αξιών και αρχών, που αποτελούν τη βάση της δημοκρατικής συσπείρωσης και λειτουργίας. Χωρίς αυτή την προϋπόθεση, δεν είναι δυνατόν να λειτουργήσει ο δημοκρατικός αποκεντρωτισμός δημιουργικά, δηλαδή να αποτελέσει ένα ομοιογενές και συνεκτικό σύνολο, που μπορεί να δράσει αποτελεσματικά.

Η δέσμευση σε διακηρυγμένες αρχές, αποδεκτές από όλους είναι το εκ των ουκ άνευ προαπαιτούμενο. Η δημοκρατική λειτουργία δεσμεύει σε οράματα, αρχές και αξίες και όχι σε πρόσωπα ή ομάδες προσώπων και πραγματώνεται με έναν ορισμένο τρόπο, για την αποφυγή οποιασδήποτε κομματικής γραφειοκρατίας η επικράτησης ολιγαρχικών και αυταρχικών σχημάτων.⁶¹

«Η καινοτομία της ανάδειξης των μελών των περιφερειακών και κεντρικών συνελεύσεων και επιτροπών από τις οργανώσεις βάσης», ισχυρίζεται ο Νίκος Νικολαΐδης «είχε πολλαπλά θετικά αποτελέσματα. Πρώτο, βάση και κορυφή συμπίπτανε. Τα μέλη όλων των οργάνων σε όλες τις βαθμίδες ήταν μέλη οργάνωσης βάσης. Χωρίς αυτή την ιδιότητα, χωρίς συμμετοχή στις διαδικασίες και χωρίς απ' ευθείας εκλογή από τη βάση και τις περιφερειακές οργανώσεις δε μπορούσε κανείς να γίνει μέλος οργάνου σε οποιοδήποτε επίπεδο». Δεύτερον αυτή η μορφή της οργάνωσης έχει το πλεονέκτημα να αμβλύνονται οι αντιθέσεις ανάμεσα στη βάση και την ηγεσία και να δημιουργείται ανάχωμα σε οποιαδήποτε προσπάθεια της ηγεσίας να ποδηγετήσει τη βάση. Επιπλέον περιορίζονταν η γραφειοκρατία και η έλλειψη πληροφόρησης.

Ένα σημαντικό πλεονέκτημα ακόμη έχει σχέση με την κάθετη και οριζόντια διασύνδεση και πληροφόρηση. Στοιχείο σημαντικό για μια δημοκρατικά συγκροτημένη οργάνωση. Η υποκριτική άποψη ότι η οριζόντια διασύνδεση κι'

⁶¹ Η σύμπραξη ή συμμαχία πολιτικών κομμάτων ή οργάνωσης, που τους διακρίνει διαμετρική ιδεολογική αντίθεση, φαίνεται ότι δημιουργεί και στην πράξη ανυπέρβλητα αδιέξοδα. Για το λόγο αυτό είναι άξιο μελέτης το εγχείρημα του ΕΑΜ και της ΕΔΑ και η ερμηνεία της δημιουργικής τους λειτουργίας. Καμιά φορά, χωρίς να ομολογείται, μία ή περισσότερες συνιστώσες της συμμαχίας, θέλουν να επιβάλουν στην πράξη την ιδεολογία τους, χωρίς οι ίδιες να την επικαλούνται.

επικοινωνία δημιουργεί παράκεντρα εξουσίας δεν έχει καμία σχέση με μια συλλογική διαδικασία. Αντιθέτως. Η ελεγχόμενη πληροφόρηση προδίδει υστεροβουλία.

Η αλληλοενημέρωση προς όλες τις κατευθύνσεις και η συνεργασία όλων των οργανώσεων μεταξύ τους και με την ηγεσία σε ιδεολογικά, πολιτικά και οργανωτικά θέματα αποτελεί στοιχείο διαλόγου και δημιουργικής δράσης των οργανώσεων σε όλα τα επίπεδα. Αναπτύσσεται κατ' αυτόν τον τρόπο ένα οργανωτικό σχήμα δικτύων, που μπορεί ευρέως να αξιοποιήσει την πληροφορική και το διαδίκτυο (ιντερνέτ).

Η πλατιά και ή δυνατόν πλήρης πληροφόρηση είναι προϋπόθεση. Αυτή πρέπει να αναπτύσσεται στα συλλογικά όργανα, όπου η αντιπαράθεση ιδεών και αντιλήψεων θα είναι κοινή ανάμεσα στους διανοούμενους και τους εργάτες και η αποφάσεις θα παίρνονται από κοινού. Η ηγεσία παράλληλα θα αναδεικνύεται αξιοκρατικά και με συλλογικές διαδικασίες, δηλαδή γνήσια δημοκρατικά.

Μια τέτοιας μορφής οργάνωση, που εξασφαλίζει στα μέλη της τη δυνατότητα να μετέχουν άμεσα ή έμμεσα στο διάλογο και στις αποφάσεις του πολιτικού φορέα, να ασκούν έλεγχο και να αναπτύσσουν πρωτοβουλίες, ξεπερνά τα ασφυκτικά όρια του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού, όπου η ανάδειξη στελεχών προς την ηγεσία καθορίζεται στην πράξη από τα πάνω. Επιπλέον η προώθηση μελών της οργάνωσης προς τα ανώτερα κλιμάκια προϋποθέτει την εύνοια και την έγκριση του λεγόμενου καθοδηγητικού οργάνου. Αυτό επιπροσθέτως διαχωρίζει τους διανοούμενους από τους εργάτες, γεγονός απαράδεκτο για μια σοσιαλιστική ή προοδευτική οργάνωση.

Το συγκεντρωτικό αυτό σχήμα, που την εμπειρία του διαπιστώσαμε στα πλαίσια του υπαρκτού σοσιαλισμού, μετέτρεπε την ιδεολογία σε θρησκεία και την πολιτική σε διαιώνιση της εξουσίας μιας μικρής ηγετικής ομάδας ή ενός κομματικού δικτάτορα, της οποίας ή του οποίου την εύνοια αναζητούσαν τα κομματικά στελέχη, που ήθελαν να αναρριχηθούν στα ανώτερα αξιώματα της κομματικής ιεραρχίας. Ένα τέτοιο σύστημα οδηγούσε σε τελευταία ανάλυση σε προσαρμογή ή υποταγή τα στελέχη, που φιλοδοξούσαν να ανέλθουν στα αξιώματα αυτά.

Ο Δημοκρατικός συγκεντρωτισμός δημιούργησε τελικά την κομματική γραφειοκρατία, ή οποία λόγω της φύσης του Δημοκρατικού Συγκεντρωτισμού θα αναπτυσσόταν με νομοτελειακή αναγκαιότητα στο κόμμα νέου τύπου. Στην περίπτωση αυτή ο Γκράμσι είναι κατηγορηματικός: «όταν ένα κόμμα είναι προοδευτικό, λειτουργεί 'δημοκρατικά' (με την έννοια ενός δημοκρατικού

συγκεντρωτισμού), όταν το κόμμα είναι οπισθοδρομικό λειτουργεί ‘γραφειοκρατικά’ (με την έννοια ενός γραφειοκρατικού συγκεντρωτισμού). Το κόμμα σ’ αυτή τη δεύτερη περίπτωση», συμπληρώνει εμφαντικά, «είναι καθαρά εκτελεστικό όχι βουλευόμενο: είναι τότε τεχνικά ένα αστυνομικό όργανο και το ότι ονομάζεται ‘πολιτικό κόμμα’ είναι μια καθαρή μεταφορά μυθολογικού χαρακτήρα». ⁶² Εκείνο που δεν μπορούσε να προβλέψει την εποχή του ο Γκράμσι ήταν η ανάπτυξη και επιβολή στο μπολσεβίκικο κόμμα της κομματικής γραφειοκρατίας, που όπως αναλύσαμε διεξοδικά οφείλονταν στη φύση του Δημοκρατικού Συγκεντρωτισμού. ⁶³ Ήταν λοιπόν το κομμουνιστικό κόμμα με τα κριτήρια του Γκράμσι προοδευτικό ή οπισθοδρομικό; Η απάντηση είναι αυτονόητη.

Τέτοια φαινόμενα ήταν κατά βάση αδύνατο ή εν πάση περιπτώσει δύσκολο να αναπτυχθούν στα πλαίσια του δημοκρατικού αποκεντρωτισμού, όπου η ηγεσία εγγυημένα προέρχεται και ελέγχεται από τη βάση του πολιτικού φορέα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Ο μαρξισμός και η ψυχολογία

«Η ψυχολογία δεν υπάρχει καν την εποχή που οι Μαρξ και Έγκελς οικοδομούσαν το έργο τους. Ούτε ο Κάουτσκι, ούτε ο Λένιν, ούτε η Ρόζα Λούξεμπουργκ, ούτε ο Μπουχάριν, ούτε ο Τρότσκι ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για την ψυχολογία. Ο μπολσεβικισμός της σταλινικής παρακμής έφτιαξε μάλιστα έναν βολικό κανόνα του είδους: ‘Όχι ψυχολογία!’ στις δίκες της Μόσχας. Οι καθηγητές της ανακήρυξαν τον Φρόντ ως έναν ‘αντιδραστικό μεταφυσικό ιδεαλιστή’ (κατά λέξη)».

Βικτόρ Σερζ ⁶⁴

I. Η επιστήμη, η ψυχολογία και η παιδαγωγική μέθοδος.

⁶² Αντόνιο Γκράμσι, *Για τον Μακιαβέλι*, εκδ. «Ηριδανός», Αθήνα, σ. 51.

⁶³ Ο Γκράμσι ήταν πραγματικά δύσκολο να προβλέψει στην εποχή του και κάτω από τις συνθήκες της σκληρής απομόνωσης, που βίωνε, τη μετατροπή του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού σε γραφειοκρατικό μηχανισμό. Έχει στην περίπτωση αυτή ένα σημαντικό ελαφρυντικό.

⁶⁴ Βλ. Βικτόρ Σερζ, *Αναμνήσεις ενός επαναστάτη*, εκδ. «SCRIPTA», Αθήνα 2008, σ. 580.

Παρ' όλο που ο Λένιν είχε τονίσει: «Η σύγχρονη σοσιαλιστική συνείδηση μπορεί να γεννηθεί μόνο πάνω στη βάση της βαθιάς επιστημονικής γνώσης». Στους εργατές οι σοσιαλιστική συνείδηση «εισάγεται απ' έξω (von aussen hineingetragen)».⁶⁵

Εκτός από τη βαθιά επιστημονική γνώση, που γεννά, όπως λέει ο Λένιν, την σοσιαλιστική συνείδηση, υπάρχουν και άλλοι καθοριστικοί παράγοντες που την καθορίζουν και αυτοί έχουν σχέση με την ψυχολογία και την παιδαγωγική.

Δεν αρκεί δηλαδή να κατακτήσεις τη γνώση και να πεις την αλήθεια, αλλά εξίσου την ίδια αξία έχει το πώς θα την χειριστείς και πώς θα την αξιοποιήσεις, για να είναι αποτελεσματική προς μια θετική κατεύθυνση. Τα προβλήματα στις ανθρώπινες κοινωνίες δεν είναι μόνο γνωσιολογικά, αλλά και ψυχολογικά.

Και αυτό έχει σχέση με την ανθρώπινη φύση, όπως την εκφράζει ο Θουκυδίδης:

«...Και η ανθρώπινη φύση, η οποία - κι' όταν ακόμη υπάρχει ευνομία – έχει την τάση να παρανομεί...».⁶⁶

Η γνώση της φύσης του ανθρώπου έχει άμεση σχέση με την ψυχολογία. Γιατί, όπως λέει και ο θυμόσοφος λαός: Άβυσσος η ψυχή του ανθρώπου.⁶⁷ Αυτήν την άβυσσο αγνοούσε παντελώς, για να μην πούμε ότι περιφρονούσε, ο μαρξισμός – λενινισμός, όπως επισημαίνει ο Βικτόρ Σερζ, τον οποίο προαναφέραμε: Παραπέρα συμπληρώνει ο ίδιος ο Σερζ, πως καμία προσπάθεια δεν μπορεί να γίνει αποτελεσματικά χωρίς την ψυχολογία.

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η ψυχολογία συνιστά τη διαγνωστική μέθοδο στα θέματα που έχουν σχέση με τον άνθρωπο και η παιδαγωγική με την επιστήμη της αγωγής, με την επιστήμη που διαμορφώνει χαρακτήρες, που τους διακρίνει το ήθος και η αξιοπρέπεια.

Το «ευ ζειν» δεν είναι μόνο αποτέλεσμα οικονομικών παραγόντων, αλλά και ηθικών.

Και ένα πολύ σημαντικό που συμπληρώνει τα ανωτέρω. Είναι γεγονός ότι δεν μπορείς να διορθώσεις την κοινωνία, όπως λέμε, αν εσύ ο ίδιος είσαι αδιόρθωτος

⁶⁵ Η ανωτέρω θέση του Λένιν είναι παρμένη απ' τα προλεγόμενα του Καρλ Κάουτσκι στο σχέδιο προγράμματος του Αυστριακού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος το 1901. Βλ. Λένιν, *Τι να κάνουμε*, ό.π., σ. 387.

⁶⁶ Βλ. Θουκυδίδου, ιστορίας (84 – 85).

⁶⁷ Ως ενίσχυση του ισχυρισμού μου για την αποφασιστική σημασία της ψυχολογίας στα φαινόμενα που αφορούν τον άνθρωπο γενικά, δηλαδή τα ιστορικά φαινόμενα, καταγράφω και την άποψη του γερμανού ιστορικού και φιλοσόφου Γουλιέλμου Ντίλτεϊ (Wilhelm Dilthey), που αναφέρει ο Κ. Παπαϊωάννου: «Για τον Ντίλτεϊ οι επιστήμες του ανθρώπου είναι δυνατό να γίνουν κατανοητές από τον άνθρωπο 'από τα μέσα', σε αντίθεση με τις φυσικές επιστήμες. Γι' αυτό και η ψυχολογία αποτελεί τη βάση οποιασδήποτε κατανόησης του ιστορικοκοινωνικού κόσμου». □ Την άποψη αυτή, την οποία ασπάζομαι χωρίς επιφύλαξη, εφαρμόζω μεθοδολογικά και στη δική μου ανάλυση.

χαρακτήρας. Αν δηλαδή στον κύκλο σου, στην παρέα σου, στην οικογένειά σου, σ' ένα συλλογικό όργανο που μετέχεις, δεν έχεις την ικανότητα να συμβάλεις θετικά στη δημιουργία μιας αρμονικής και ανώτερης ποιότητας, τότε φυσικά και στην κοινωνία δεν θα είσαι σε θέση να προσφέρεις τίποτε το θετικό.

Θα είσαι ένα διαλυτικό στοιχείο και εμπόδιο σε οποιαδήποτε κοινωνική συνοχή και οποιονδήποτε συλλογικό αγώνα.

Η ψυχολογική και παιδαγωγική μέθοδος έχει τεράστια σημασία. Όποιος την παραβλέπει ακυρώνει ταυτόχρονα και αυτήν την αλήθεια, γιατί από τον παραλήπτη δεν γίνεται αποδεκτή, επειδή παρεμβαίνουν ψυχολογικοί παράγοντες που, ναι μεν δεν μπορούν να την ακυρώσουν, εφόσον είναι αλήθεια, αλλά, άμα δεν γίνεται αποδεκτή, είναι σαν να μην ισχύει ή να μην υπάρχει.

Το αποτέλεσμα είναι να μην κερδίζεις εκείνους στους οποίους απευθύνεσαι και τους άλλους που είναι υποψήφιοι να την ακούσουν και να την ενστερνιστούν ή όχι.

Εδώ έχουμε να κάνουμε με ένα εγγενές παθολογικό πρόβλημα της μαρξιστικής, αλλά κυρίως την λενινιστικής θεωρίας. Επειδή ο άνθρωπος θεωρήθηκε απότοκο της παραγωγικής διαδικασίας και όπως λέει και ο Κώστας Παπαϊωάννου του δόθηκε μονοφυσίτικη διάσταση⁶⁸, δηλαδή, για να το πούμε με υπερβολή, ο άνθρωπος προσδιορίστηκε ως μία οικονομική μονάδα, παραμελήθηκε ή αγνοήθηκε παντελώς η ψυχολογία, ότι δηλαδή ο άνθρωπος έχει και άλλη διάσταση, εκτός από την οικονομική. Έχει χαρακτηριστική δομή, έχει ψυχοσωματική διάπλαση, έχει μίση, πάθη, φθόνο, αδυναμίες, ορμές, αισθήματα, ένστικτα, φιλοδοξίες κ.λπ.

Έχει τελικά νεύρα, τα οποία συνιστούν τον αποφασιστικό παράγοντα για την ψυχοσωματική του ισορροπία. Για να διατηρηθεί αυτή η ισορροπία χρειάζεται εξάσκηση, υπομονή και επιμονή και προπάντων αυστηρός αυτοέλεγχος και αυτοσυνειδησία, δηλαδή το περίφημο «γνώθιν σαυτόν».

Ο μαρξισμός -και θα το διατυπώσουμε με παρησία, κι' ας μας κατηγορήσει ο οποιοσδήποτε για αλαζονεία - χώρισε τη ψυχή του ανθρώπου από το σώμα. Άφησε μόνο το σώμα, δηλαδή την υλική του μόνο υπόσταση, το οποίο φυσικά υπήγαγε, όπως λέει η Ρόζα Λούξεμπουργκ, στους «σιδερένιους» νόμους της φυσικής

⁶⁸ Προς επίρρωση των ανωτέρω παραθέτουμε και μια κριτική άποψη του Κ. Παπαϊωάννου στη θεώρηση του Μαρξ: «Ο κοινωνιολογικός 'μονισμός' του, που γνωρίζει μόνο τον οικονομικό ντετερμινισμό και θεωρεί όλα τα υπόλοιπα λίγο -πολύ 'αιθέρια' (εξωπραγματικά) 'εποικοδομήματα', απορρέει άμεσα και σχεδόν καθόλου κριτικά, από τη 'μονοφυσίτικη' φιλοσοφία του, που θέλει να ταυτίσει την 'ουσία' του ανθρώπου αποκλειστικά με την παραγωγική του δύναμη»

επιστήμης. Σε αντίθεση με το: «Ουκ επ' άρτω μόνω ζήσεται άνθρωπος» του Ευαγγελίου⁶⁹, που εκτός από τον οικονομικό παράγοντα (άρτος), λαμβάνει υπόψη του και την πνευματική και ψυχική του οντότητα.

Όλα αυτά αποτελούν και προσδιορίζουν τη στάση και τη συμπεριφορά του ανθρώπου απέναντι στο ανθρώπινο και το φυσικό περιβάλλον.

Ενώ υποτίθεται ό μαρξισμός είχε ως αποκλειστικό του ενδιαφέρον τον άνθρωπο, στην πράξη τον άφησε απ' έξω. Αυτή είναι η αλήθεια και το απέδειξε η πραγματικότητα του υπαρκτού σοσιαλισμού, είτε έχει κανείς το θάρρος να το παραδεχτεί ή όχι. Η ελευθερία είναι ο τελικός στόχος, το ανώτατο στάδιο ύπαρξης του ανθρώπου και μια τέτοια στόχευση δεν είναι απότοκο μόνο της οικονομικής του απελευθέρωσης.

Ο άνθρωπος έχει, εκτός από τη φυσική του υπόσταση και την απολλώνια και την διονυσιακή του διάσταση. Είναι δηλαδή και πνεύμα και ψυχή.

Οι «αρχαίοι ημών πρόγονοι» είχαν τη σοφία, να δημιουργήσουν αυτήν την τέλεια ενότητα και αρμονία του κόσμου, που εκφράζεται ως φιλοσοφική έννοια με τη λέξη «κόσμος, δηλαδή κάτι έλλογα διαμορφωμένο, που αντιπροσωπευτική του έκφραση αποτελεί ο θεός Απόλλωνας και το χάος, πάλι ως φιλοσοφική έννοια, που αντιπροσωπεύει ο Διόνυσος. Δηλαδή διαλεκτική ενότητα λόγου και μύθου, λογικής και φαντασίας, λογικής και αισθήματος.

Τα δύο αυτά αντιθετικά στοιχεία συνθέτουν την οντότητα του ανθρώπου. Με άλλη μορφή εκφράζεται η αντίθεση αυτή και στην φύση.

Ο μαρξισμός δυστυχώς παρέμεινε στη μία διάσταση. Όλα θα τα ερμηνεύσει η επιστήμη ως φυσικά φαινόμενα και μέσω αυτής θα αναδειχτεί η απόλυτη αλήθεια.

Και όχι μόνο αυτό. Ο μαρξισμός είδε τα δεδομένα της ζωής μόνο από τη μία σκοπιά, δηλαδή την οικονομική.⁷⁰

Τα πράγματα στη ζωή ούτε είναι ούτε εξελίχθηκαν σύμφωνα με αυτή τη θεωρία. Η ζωή είναι πολύ πιο πολύπλοκη για να χωρέσει σε θεωρητικά καλούπια, έστω και ενός μεγάλου στοχαστή, όπως ο Μαρξ. Επιπλέον η ουσία του ανθρώπου δεν είναι μόνο οικονομική.

⁶⁹ Αν αναρωτηθεί κανείς πώς προέκυψε από τη μαρξιστική θεωρία ο υπαρκτός σοσιαλισμός με την απάνθρωπή του μορφή, θα καταλάβει τι εννοούμε. Αυτό φυσικά ισχύει μόνο για εκείνους που δεν έχουν παρωπίδες και δεν τους τυφλώνει ο δογματικός φανατισμός.

⁷⁰ Η επιχειρηματολογία ότι και τα φαινόμενα της ανθρώπινης κοινωνίας ερμηνεύονται με τους φυσικούς νόμους, οδήγησε σε τραγικά λάθη της θεωρίας του Μαρξισμού.

Από κει λοιπόν πηγάζει κατά την αντίληψή μου η συμπεριφορά και ορισμένων εκπεφρασμένων μαρξιστών και λενινιστών, που ούτε λίγο ούτε πολύ ισχυρίζονται ότι η αλήθεια πρέπει να λέγεται και κατόπιν - τρόπον τινά και τρόπος του λέγειν - «γαία πυρί μειχθήτω!». Δεν παίζουν με την έννοια αυτή τα συναισθήματα κανένα ρόλο και συνεπώς δεν χρειάζεται να τα λογαριάζουμε. Αυτή είναι η επικρατούσα άποψη αυτής της αντίληψης.

Δεν είναι έτσι τα πράγματα. Γιατί, αν ήταν έτσι, δεν θα χρειαζόταν να μαθαίνουμε ψυχολογία και παιδαγωγική μέθοδο στις σχολές και δε θα χρειαζόνταν καν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι παιδαγωγοί, για να διαμορφώσουν την καινούργια γενιά και την κοινωνία γενικότερα.

Εδώ υπάρχει και μια άλλη σύγχυση που έχει σχέση με την ώριμη γενιά, πέρα από τα θρανία, και που γι' αυτήν πιθανόν και κανονικά δε χρειάζεται καμιά ψυχολογία και καμιά παιδαγωγική.

Είμαστε ώριμοι, είναι η άποψη που εκφράζεται σχετικά, και συνεπώς δεν υπάρχει λόγος, να λαμβάνουμε τέτοια «προφυλακτικά» παιδαγωγικά μέτρα. Μπορούμε, για να το τονίσω υπερβολικά, για να φανεί η αλήθεια του πράγματος, να πετάξουμε την αλήθεια κατάμουτρα στον αφορούντα αυτήν και ας γίνει ό, τι θέλει. Αποτελεί τραγικό και καταστροφικό καμιά φορά λάθος αυτή η αντίληψη.

Γιατί, πέρα από οποιαδήποτε απόδειξη, είναι επίσης αληθές, ότι κανείς δεν αποδέχεται την αλήθεια σου, αν δεν έχεις κερδίσει την εμπιστοσύνη του, που είναι και αποτελεί προϋπόθεση αποδοχής της αλήθειας.

Όταν μειώνεις ή προσβάλλεις τον άλλο, αντιδρά και δεν δέχεται από κει και πέρα ό, τι και να του πεις και ας είσαι ο μεγαλύτερος σοφός και ας εκφράζεις «μοναδικές και απόλυτες αλήθειες».

Επιπλέον διαμορφώθηκε από τον Λενινισμό κυρίως, αλλά ψήγματά του ενυπάρχουν και στις διδαχές του Μαρξ, ο οποίος δύσκολα αποδεχόταν κριτική, ότι υπάρχει μια πεφωτισμένη ηγεσία, η οποία κατά κάποιον τρόπο κατέχει την απόλυτη αλήθεια και συνεπώς οι άλλοι θα πρέπει αυτονόητα να υποτάσσονται σ' αυτήν.

Ποιος όμως είναι εκείνος και ποιος έχει το δικαίωμα να αυτοανακηρύσσεται σε αυθεντία, την οποία πρέπει να υπηρετούν οι άλλοι και τελικά να υποτάσσονται σ' αυτήν; Και πώς δικαιώνεται μια τέτοια στάση σε μια συλλογικότητα;

Το πρόβλημα λοιπόν αγγίζει και τα προβλήματα δημοκρατίας, που σημαίνει ότι είμαστε ίσοι και κανένας δεν κατέχει αυτεπαγγέλτως την απόλυτη αλήθεια και αν την κατέχει (που δεν την κατέχει), δεν είναι το μοναδικό που χρειάζεται ένα λαϊκό

κίνημα. Υπάρχει πάντοτε ο άγνωστος θεός. Οι αρχαίοι ημών πρόγονοι και στο σημείο αυτό ήταν πολύ σοφοί.

Για να μην ρέπει κάποιος σε αλαζονεία πρέπει να έχει ως κανόνα και προϋπόθεση της σκέψης του ότι υπάρχει πάντοτε ο άγνωστος θεός.

Ορισμένοι έχουν την τάση να καθοδηγούν προς μια κατεύθυνση την οποία θεωρούν σωστή και στην οποία πρέπει να προσαρμοστούν οι υπόλοιποι. Θεωρούν ούτε λίγο ούτε πολύ ότι είναι εκφραστές και του άγνωστου θεού!

Στην λενινιστική θεωρία υπάρχουν τα σημάδια μιας τέτοιας αντίληψης, για μια καθοδήγηση που θα εκφράζεται από τους επαγγελματίες επαναστάτες και στην οποία θα πρέπει να υποτάσσεται η εργατική τάξη. Ψήγματα μιας τέτοιας λενινιστικής νοοτροπίας και διαπαιδαγώγησης διακινούνται υποσυνείδητα στη λενινιστική θεωρία.

Γι' αυτό παρατηρήθηκαν σε κάποιους αυτοαποκαλούμενους μαρξιστές – λενινιστές εκφυλιστικά φαινόμενα με την έννοια ότι φέρθηκαν στη θεωρούμενη αμόρφωτη και αγροίκα εργατική τάξη, ως η πεφωτισμένη πρωτοπορία. Το αποτέλεσμα ήταν ότι τελικά, επειδή και όταν η εργατική τάξη δεν υπάκουε στη «σοφία τους», τότε την «χτένιζαν» με τους χειρότερους επιθετικούς προσδιορισμούς, ως γουρούνια, βλάκες, ηλίθιους, ανίδεους κ.λπ. Μια τέτοια τάση ωστόσο δεν συναντάται μόνο στη σχέση της πεφωτισμένης ηγεσίας με την εργατική τάξη, αλλά αυτή η αλαζονική και υπερφίαλη στάση συναντάται και σε άλλες περιπτώσεις.

Η νοοτροπία αυτή της κατοχής της απόλυτης αλήθειας και συνεπώς της αυθεντίας δεν περιορίζεται μόνο στη σχέση κομματικής καθοδήγησης και εργατικής τάξης, αλλά αποτελεί στοιχείο γενικότερης συμπεριφοράς ορισμένων, γαλουχημένων με τον μαρξισμό – λενινισμό ανθρώπων, στους οποίους πέρασε, ως δεύτερη φύση, αυτή η νοοτροπία. Όλοι αυτοί πιστεύουν ότι το σχήμα καθοδήγησης από τη μια και υποταγής από την άλλη ισχύει για όλες τις ανθρώπινες σχέσεις.

Βέβαια αυτό τις περισσότερες φορές δεν γίνεται συνειδητά. Γίνεται ωστόσο λόγω συνήθειας. Τη συνήθεια αυτή δεν μπορούν να την αποβάλουν άνθρωποι που δεν την συνειδητοποιούν. Εδώ ισχύει το του Ευαγγελίου: «Ου γαρ οίδασι τι ποιούσι».

Αλλά και ο τρόπος που γίνεται αυτή η καθοδήγηση έχει σημασία. Κι' εδώ έχει την κυριαρχική της ισχύ η ψυχολογία, την οποία περιφρονούσε ο μαρξισμός – λενινισμός. Μπορείς κάποιον – θα χρησιμοποιήσω πάλι το σχήμα της υπερβολής – να τον σφάξεις με το βαμβάκι και να σου πει, τρόπον τινά, και ευχαριστώ, ενώ, αν τον

πετσοκόψεις με τον μπαλτά, να αντιδράσει με όποιον τρόπο είναι ίδιος του χαρακτήρα του.

Βέβαια υπάρχει και ο αντίλογος που λέει: Αν τελικά δεν αντέχει την αλήθεια, ας πάει κατά διαβόλου.

Έχω την πεποίθηση ότι με αυτό το σκεπτικό, οι περισσότεροι θα ήταν στην κόλαση παρέα με τον διάβολο!

Ο τρόπος λοιπόν, η μέθοδος μετάδοσης της αλήθειας, το «πώς», όπως ακριβώς και το «τι», είναι μεγάλη επιστήμη.

Αυτήν λοιπόν την συγκεκριμένη επιστήμη δεν την κατείχε ο μαρξισμός – λενινισμός και δεν ενδιαφέρθηκε να την αποκτήσει, γιατί θεωρούσε ότι αντιβαίνει στη μαρξιστική θεωρία

Η ψυχολογία και η παιδαγωγική απεναντίας, είναι πολύ σημαντική για όλη την κοινωνία και για τους μικρούς και για τους μεγάλους στην ηλικία. Τα άτομα και τα κόμματα πρέπει να τη λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τους, αν θέλουν να πείσουν. Εκτός φυσικά, αν θέλουν με κάθε τρόπο και μέσο να επιβάλλουν την άποψή τους.⁷¹

Το θεμελιώδες λάθος της μαρξιστικής και της λενινιστικής θεωρίας είναι ότι αγνόησε εγκληματικά τον παράγοντα ψυχολογία. Και αυτό οφείλεται στη μονοφυσίτικη αντίληψη του Μαρξ για τον άνθρωπο.

Το τι και το πώς είναι όπως το περιεχόμενο και η μορφή. Αυτά πάνε μαζί. Ο μαρξισμός τα χώρισε. Γι' αυτό (ή μάλλον και γι' αυτό) τα αρνητικά του αποτελέσματα στην πράξη. Ο υπαρκτός σοσιαλισμός το επιβεβαίωσε. Δεν εκτίμησε και δε λογάριασε τον πραγματικό άνθρωπο, παρά τον θεώρησε ένα απλό (οικονομικό) γρανάζι στην εξελικτική πορεία της ανθρωπότητας. Πολλοί δεν θέλουν να το παραδεχτούν. Αυτοί ας μας δώσουν άλλους λόγους της αποτυχίας του.

Το λέω ωμά, για να συνειδητοποιήσουμε το έγκλημα. Η φύση πάντοτε εκδικείται όταν την βιάζεις! Φαίνεται ότι ο υπαρκτός σοσιαλισμός ήταν η εκδίκηση.

Δεν είναι τυχαία μια παρατήρηση του Σάκη Καράγιωργα, ο οποίος τόνιζε με έμφαση: «Το σοσιαλιστικό Κόμμα πρέπει να αποτελέσει τον ισχυρότερο μηχανισμό πολιτικής διαπαιδαγώγησης των ανθρώπων στην ιδέα της κοινωνικής δημοκρατίας. Λόγω της σημασίας που έχει η εγχάραξη της ιδέας αυτής για τη λειτουργία της κοινωνικής δημοκρατίας, το σοσιαλιστικό κόμμα θα πρέπει να είναι περισσότερο όργανο

⁷¹ Βασικά και, αν θέλουμε να ακριβολογούμε, η άποψη του Λένιν ότι η επαναστατική συνείδηση εισάγεται στο προλεταριάτο απ' έξω, από τους επαναστάτες αστούς διανοούμενους, οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια, λόγω της φύσης του ανθρώπου, όπως λέει και ο Θουκυδίδης, στην επιβουλή απ' έξω, έστω κι' αν η πρόθεση, στο αρχικό της στάδιο, ήταν αγαθή.

ιδεολογικής και πολιτικής διαπαιδαγώγησης και λιγότερο όργανο πολιτικής εξουσίας». ⁷² Το κομμουνιστικό κόμμα αντέστρεψε αυτήν την σχέση.

Αυτά βέβαια ήταν ψηλά γράμματα για τα κομμουνιστικά κόμματα, τα οποία αναγορευόμενα ως φορείς της απόλυτης αλήθειας, εξοβέλισαν οποιαδήποτε κριτική σκέψη, την απαξίωσαν, την δυσφήμισαν, την ποινικοποίησαν και τελικά την οδήγησαν σε εγκληματικές ενέργειες. Ας μελετήσει κανείς το κομμουνιστικό κίνημα για του λόγου το αληθές. Τώρα μάλιστα που αποκαλύπτονται διαδοχικά οι τραγικές αλήθειες.

Το βασικό λάθος έγκειται στο γεγονός ότι το κόμμα νέου τύπου με εργαλείο τον δημοκρατικό συγκεντρωτισμό, δημιούργησε τελικά δύο αντίπαλα στρατόπεδα: Από τη μια τους καθοδηγητές, που έδιναν τις εντολές και από την άλλη το προλεταριάτο, που έπρεπε να εκτελεί. Από τη μια οι φωτισμένοι ηγέτες και από την άλλη η αδιαμόρφωτη και αγράμματη μάζα. ⁷³ Αυτό το χάσμα οδήγησε με την πάροδο του χρόνου στη δημιουργία μιας γραφειοκρατικής κάστας, που κατείχε την εξουσία και της πλειοψηφίας των εργαζομένων, που ήταν καταδικασμένοι να εκτελούν.

Μα θα κάνουμε ιδεολογική και πολιτική εργασιοθεραπεία σε ώριμους ανθρώπους, είναι ο αντίλογος; Όχι φυσικά. Αλλά ποιοι είναι οι ώριμοι και συνεπώς τέλειοι και μ' αυτή την έννοια δεν έχουν ανάγκη από μια καλύτερευση και ποιοι εφαρμόζουν την σωστή μέθοδο; Η σχέση καθοδηγητών και καθοδηγούμενων μεταβλήθηκε σε σχέση εξουσιαστών και εξουσιαζόμενων, καταπιεστών και καταπιεζόμενων και στη χειρότερη περίπτωση, όπως αυτή του υπαρκτικού σοσιαλισμού, σε σχέση δυναστών και δυναστευομένων, εκμεταλλευτών και εκμεταλλευόμενων.

Αυτό που αναφέρει ο Σάκης Καραγιώργας δεν ισχύει μόνο για τα κόμματα, αλλά και για οποιονδήποτε θέλει να πείσει για την αλήθεια των λεγομένων του. Εδώ παίζουν και άλλοι παράγοντες έναν σημαντικό ρόλο.

⁷² Κείμενα Σάκη Καραγιώργα, 3^{ος} τόμος, σελ. 275. Βασικά ο Σάκης Καραγιώργας θέλησε να δείξει ποιος θα έπρεπε να είναι συγκεκριμένα ο ρόλος του ΠΑΣΟΚ, που κάθε άλλο παρά ανταποκρίθηκε σ' αυτά τα καθήκοντα, όπως τα περιγράφει ο ίδιος, τονίζοντας επιπλέον ότι «το σοσιαλιστικό κόμμα θα πρέπει να είναι δημοκρατικά οργανωμένο», τη στιγμή που εξελίχθηκε σε αρχηγικό.

⁷³ Ακόμη και η λέξη «μάζα», προδίδει μια απαξίωση των φωτισμένων ηγετών απέναντι στην εργατική τάξη, που την θεωρούν κάτι το αδιαμόρφωτο, χωρίς συνείδηση και αξία. Ο όρος «μάζα», ευθύς εξ αρχής και στην κυριολεξία αυτό σημαίνει. Όποιος χρησιμοποιεί αυτόν τον όρο, διέπεται και εμφορείται, έστω κι' αν δεν το συνειδητοποιεί, από αυτή την νοοτροπία της υπερφίαλης και αλαζονικής στάσης απέναντι στους εργάτες. Γιατί οι «πεφωτισμένοι ηγέτες» δεν καλούνται ποτέ «μάζα». Ας αναρωτηθεί κανείς και θα καταλάβει αμέσως τη διαφορά. Πότε μιλήσαμε για τη «μάζα» των πεφωτισμένων ηγετών; Και η γλώσσα που χρησιμοποιεί κανείς προδίδει. Προδίδει νοοτροπίες, αντιλήψεις, συνήθειες κ.λπ., με τις οποίες έχει γαλουχηθεί. Και αυτές δεν είναι ό, τι καλύτερο!

Το ύφος έχει καθοριστικό λόγο, καθώς και ο σεβασμός στην προσωπικότητα του άλλου, όσο και ταπεινή και παρακατιανή κι' αν είναι.

Συνήθως ο Μαρξισμός –Λενινισμός, έτσι όπως εξελίχτηκε από τους ίδιους, αλλά και τους επιγόνους (μικρή εξαίρεση αποτελεί η Ρόζα Λούξεμπουργκ και ο Γκράμσι), διαμόρφωσε στελέχη, που είχαν την τάση να επιβάλουν την άποψή τους με κάθε τρόπο και μέσο, γιατί ήταν κατά τη γνώμη τους φορείς της πιο τέλειας θεωρίας, δηλαδή του επιστημονικού σοσιαλισμού ή κατ' άλλους μαρξισμού και μ' αυτή την έννοια δεν χρειάζονταν να λαμβάνουν τίποτε άλλο υπόψη τους. Με τον τρόπο αυτό διαμόρφωσαν –ακόμη και χωρίς πολλές φορές να το καταλάβουν συνειδητά, έναν αυταρχικό λόγο.

Ο κάθε άνθρωπος συνήθως έχει μια μοναδικότητα και μια ξεχωριστή αξία, την οποία βέβαια μπορούμε να θέσουμε στην κλίμακα αξιών και να την διαβαθμίσουμε, δεν επιτρέπεται όμως να την παραμερίσουμε είτε να την απαξιώσουμε, δεν ανήκει με μια λέξη στη «μάζα». Αποτελεί προσβολή της προσωπικότητας του οποιουδήποτε ο μη σεβασμός της. Από κει και πέρα αρχίζει η προσπάθεια πειθούς, μέσω της επιστήμης «τι» και μέσω της ψυχολογίας και παιδαγωγικής «πώς».

Εξάλλου οι ικανότητες των ανθρώπων είναι διαφορετικές και σε διαφορετικά επίπεδα. Πρέπει πάντοτε να γίνεται σύνθεση, γιατί ο ένας είναι ικανός στο άλφα, αλλά έχει ελλείψεις στο βήτα. Ο ένας είναι ικανός στο λόγο, ο άλλος ικανός στην οργάνωση. Ο ένας είναι ικανός στα θεωρητικά θέματα, ο άλλος στα πρακτικά και η ποικιλομορφία δεν έχει τέλος. Η σύνθεση αυτής της ποικιλομορφίας δημιουργεί τις προϋποθέσεις προσέγγισης της μεγαλύτερης δυνατής αντικειμενικότητας.

Κανένας δε μπορεί να ισχυριστεί ότι τα κατέχει όλα. Θα ήταν υπερφίαλος, υπερόπτης και αλαζών. Ασφαλώς και όλα τα δάκτυλα δεν είναι τα ίδια. Γι' αυτό το θέμα της αξιοκρατίας είναι βασικό. Ισότητα φυσικά δε σημαίνει ισοπέδωση προς τα κάτω.

Αλλά εδώ πρέπει να ισχύει ένας απαράβατος κανόνας, πρέπει να πείθεις για την άποψή σου και όχι να την επιβάλεις, υποτιμώντας τους άλλους. Οι προσωπικές αντεγκλήσεις και η προσωποποίηση αντικειμενικών προβλημάτων, που χρήζουν μιας αντικειμενικής μελέτης, δεν έχει σχέση ούτε με ισότητα, ούτε με δημοκρατία, ούτε με σωστή λειτουργία μιας συλλογικότητας, όπου ο σεβασμός του καθενός, σχετικά με την αντίληψη που έχει ο καθένας για τον εαυτό του και τα αισθήματά του, έχει «απόλυτη» προτεραιότητα και η προσβολή της προσωπικότητας των άλλων εκφράζει

εγωισμό, ατομισμό, αλαζονεία, υπεροψία και φυσικά και σε τελευταία ανάλυση, έλλειψη συλλογικού πνεύματος, για να μην πούμε φθόνο και κακεντρέχεια.

Υπάρχει μάλιστα ο κίνδυνος, όταν κατέχει κάποιος κάποιας μορφής εξουσία, να διολισθήσει σε αυθαιρεσία και αντί να γίνει ηγέτης γίνεται ηγεμόνας και για τι όχι, εφόσον οι συνθήκες του το επιτρέπουν, και τύραννος; Αυτό συνέβη πολλές φορές στα πυραμδικά σχήματα εξουσίας, που είχαν την βαθύτερή τους αιτία στον δημοκρατικό συγκεντρωτισμό.

Γι' αυτό είναι αναγκαία η συλλογικότητα, γιατί τις ελλείψεις του ενός καλύπτει ο άλλος και από τις ικανότητες του ενός, επωφελείται ο άλλος για να συμπληρώσει τις ελλείψεις, ώστε να δημιουργηθεί μια ικανοποιητική ή δυνατόν σύνθεση, που θα εκφράζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και με ισοτιμία τον επιδιωκόμενο στόχο.

Πολλοί έχουν τη γνώμη ότι μια τέτοια διαδικασία, που παίρνει τη μορφή παιδείσεως μικρών και ανώριμων παιδιών, δεν έχει νόημα, σε ανθρώπους που έχουν κατακτήσει ένα υψηλό επίπεδο συγκρότησης και παιδείας, πολιτικής, κοινωνικής, επιστημονικής, πολιτισμικής και θα ήταν υποτιμητικό να ασχοληθούν με μια τέτοια διαδικασία.

Τα πράγματα δυστυχώς δεν είναι έτσι. Αν μεταξύ μας δεν μπορούμε να λειτουργήσουμε αρμονικά και δημιουργούμε αντιθέσεις τότε στην κοινωνία έξω που τα πράγματα είναι πολύ χειρότερα, θα προβούμε σε καταστροφές.

Εμείς πρέπει να ενεργούμε πάντοτε παιδευτικά και να εφαρμόζουμε παντού και πάντοτε τις παιδαγωγικές μεθόδους που προϋποθέτουν την ψυχολογία. Η επιλογή της μεθόδου, του «πώς» πρέπει να είναι πάντοτε ανάλογη με την αναγκαιότητα που απαιτεί η αντικειμενική πραγματικότητα. Δεν είναι από πριν δεδομένη.

Η κάθε περίπτωση είναι ξεχωριστή και στο μέτρο του δυνατού οφείλουμε πέρα από τους γενικούς κανόνες να διαφοροποιούμε τη συμπεριφορά μας ανάλογα με τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης προσωπικότητας με τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά που την προσδιορίζουν. Πάντοτε φυσικά δεν έχουμε την ευχέρεια να το πράττουμε. Όμως εκεί πρέπει να κατατείνουμε.

Αν δεν το κάνουμε θα αντιμετωπίζουμε συνεχώς προβλήματα που θα μπαίνουν φραγμός στην ανάπτυξη μιας διευρυμένης συλλογικότητας.

Μια τέτοια στάση δεν σημαίνει, για να μην υπάρξει παρεξήγηση, ότι λόγω της ψυχολογικής συμπεριφοράς, πρέπει να παραιτηθεί κανείς από την αγωνιστική

προβολή της αλήθειας. Κάθε άλλο. Μιλάμε ωστόσο για τη μέθοδο προώθησής της για να γίνει αποδεκτή. Αλλιώς ικανοποιούμαστε μεν γιατί διατυπώσαμε την όποια αλήθεια νομίζουμε, αλλά το αποτέλεσμα μπορεί να είναι αρνητικό και να αντιστρέφει ή να καταστρέφει τον στόχο μας.

Πολλοί κάνουν σύγχυση γιατί δεν διαχωρίζουν τα δύο επίπεδα, δηλαδή της αλήθειας και της συμπεριφοράς. Ο άνθρωπος έχει αισθήματα και μια αυτοπεποίθηση για την προσωπικότητά του, την οποία οφείλει ο οποιοσδήποτε να σέβεται. Αυτό αποτελεί προϋπόθεση οποιασδήποτε άλλης προσέγγισης.

2. Η σύγχυση σκοπού και μέσων: Το τι και το πώς

Στην πολιτική, όπως και σε κάθε ανθρώπινη δράση, υπάρχει πάντοτε ο σκοπός της δράσης και η μέθοδος ή τα μέσα για την πραγμάτωσή του. Στα παιδαγωγικά υπάρχει πάντοτε η βασική αρχή: Τι και πώς, δηλαδή: Τι θα διδάξεις (το αντικείμενο της διδασκαλίας) και το πώς θα το διδάξεις. Το πώς αφορά φυσικά τη μεθοδολογία. (τη διδακτική μέθοδο) και αυτή προϋποθέτει την ψυχολογία. Και τα δύο έχουν την ίδια αξία. Είναι γεγονός πέρα από κάθε αμφιβολία, ότι, αν ο δάσκαλος δεν αποκτήσει την εμπιστοσύνη του μαθητή, ο τελευταίος δεν αποδέχεται και δεν παραδέχεται αυτό που θα του πει ή το χειρότερο θα το απορρίψει αργά ή γρήγορα, έστω κι αν είναι σωστό. Άρα ο τρόπος που ενεργείς έχει καθοριστική σημασία για το τι θέλεις να περάσεις. Συμβαίνει πάρα πολύ συχνά, να αποτυγχάνει κανείς στον στόχο που έχει θέσει, γιατί ο τρόπος, δηλαδή η μεθοδολογία που ακολούθησε, επέφερε τελικά το αντίθετο αποτέλεσμα από το επιδιωκόμενο. Πρέπει τελικά να αποκτήσεις την εμπιστοσύνη του μαθητή, για να μπορείς να τον πείσεις.

Επιπλέον το πρότυπο έχει καθοριστική σημασία. Και το πρότυπο φυσικά έχει να κάνει με τη διαλεκτική σχέση θεωρίας - πράξης. Δίνεις το παράδειγμα, γιατί, χωρίς παράδειγμα, πρότυπο δεν υπάρχει. Ο εθνομηδενισμός αποτελεί παράδειγμα;

Το ίδιο ή παραπλήσιο συμβαίνει και στην πολιτική. Όταν τον Έλληνα πολίτη τον τοποθετείς απέναντί σου, τον προκαλείς και τον προσβάλεις, αποκαλώντας τον εθνικιστή, σοβινιστή, ρατσιστή, εθνοκάπηλο και λοιπά, τότε ό,τι και να του πεις, δεν πρόκειται να σε ακούσει. Δεν μπορείς με τίποτε να τον πείσεις, γιατί δεν σου έχει εμπιστοσύνη. Κι αν δε σου έχει εμπιστοσύνη, γιατί προσβάλεις την αξιοπρέπειά του,

την υπερηφάνειά του, το περιβόητο ελληνικό φιλότιμό του, την φιλοπατρία του, δεν σε αποδέχεται. Αντιθέτως σε αποβάλλει.⁷⁴ Αυτός είναι ο ψυχολογικός μηχανισμός. Βέβαια υπάρχουν και οι άνθρωποι που είναι τόσο δογματικοί και τόσο πωρωμένοι που είναι αδύνατο να τους πείσεις, έστω κι' αν εφαρμόσεις τις τελειότερες μορφές της παιδαγωγικής επιστήμης. Αλλά την ψυχολογία τώρα τελευταία την ανακάλυψε «η Αριστερά» και αυτήν την έχει αναγνώσει λανθασμένα και την εφαρμόζει στην πράξη πολύ χειρότερα.

Θα αναφέρω μερικά χτυπητά παραδείγματα. Θέλει η ανανεωτική Αριστερά τον χωρισμό Εκκλησίας - κράτους; Πολύ σωστό και δίκαιο. Με τον τρόπο όμως που ενεργεί, γιατί προφανώς θέλει να «πείσει» τον Έλληνα πολίτη για την ορθότητα της άποψής της, προσβάλλει τις περισσότερες φορές το θρησκευτικό του αίσθημα. Καλώς ή κακώς σέβονται οι περισσότεροι Έλληνες τον θεσμό της Εκκλησίας ή της Θρησκείας. Οι άκαιροι χαρακτηρισμοί, για να δείξουν πολλοί μια κούφια επαναστατικότητα, πετώντας συνθήματα, χωρίς πειστική ανάλυση, τους κάνει αντιπαθείς στην ελληνική κοινωνία, η οποία καλώς ή κακώς (δεν το θέτω προς συζήτηση) πιστεύει στις παραδόσεις και ανάμεσα σ' αυτές και στη θρησκευτική παράδοση, έστω και αν δεν έχει σχέση με την χριστιανική πίστη. Το ίδιο προκλητική η αποχώρηση των βουλευτών του από την ορκωμοσία. Έπρεπε να μείνουν μέσα στην αίθουσα κι ας μην παν να ορκιστούν. Τέτοιες ενέργειες δεν δημιουργούν προϋποθέσεις εμπιστοσύνης στον κόσμο, που γίνεται αποδέκτης μιας πρόκλησης, η οποία τον απωθεί. Είναι μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα μιας λανθασμένης αντίληψης περί μεθοδολογίας.

Μιλάμε για τον τρόπο, για τη μέθοδο, για την τακτική, η οποία πολλές φορές ακολουθεί λάθος κατεύθυνση. Δεν μιλάμε, αν ο στόχος είναι σωστός ή όχι, που είναι μια άλλη συζήτηση. Ακόμη και επικοινωνιακά να το κρίνει κανείς θα το βρει λάθος. Έστω και αν, σαν υπόθεση εργασίας, αποδεχτούμε ότι οι πλειοψηφία των Ελλήνων είναι πράγματι εθνικιστές, θρησκόληπτοι, αντιδραστικοί και ούτω καθεξής, ο τρόπος

⁷⁴ Οι εθνομηδενιστές, και οι ξενόδουλες ΜΚΟ, χρησιμοποιώντας την ανωτέρω μέθοδο της καθυβρίσεως των Ελλήνων πολιτών ως εθνικιστών, ρατσιστών κ.λπ, δεν έκαμψαν το φρόνημά τους. Για το λόγο αυτό χειρίζονται τώρα μια άλλη ψυχολογική μέθοδο. Απευθύνονται στον ανθρωπισμό και την γνωστή φιλευσπλαχνία και φιλοξενία, αλλά και στην φιλοτιμία των Ελλήνων για να συμπαρασταθούν στους κακόμοιρους τους λαθρομετανάστες, που αποτελούν το λούμπεν προλεταριάτο, στα χέρια του ντόπιου και διεθνούς κεφαλαίου.

Εκβιάζουν κατά τον τρόπο αυτό τα ευγενέστερα αισθήματά τους, για να πετύχουν τους άνομους σκοπούς τους. Χρησιμοποιούν όλους τους ψυχολογικούς μηχανισμούς, για να κάμψουν το φρόνημά του, χτυπώντας τον ύπουλα στις πιο ευαίσθητες του χορδές, τη συμπόνια και συμπαραστάση στον ανθρώπινο πόνο.

πως πρέπει να φέρεσαι σ' αυτόν το λαό έχει καθοριστική σημασία. Εκτός φυσικά, αν δεν σε ενδιαφέρει, με την έννοια ότι αυτούς πια τους έχει χάσει το αριστερό ή απλά προοδευτικό κίνημα, ότι αυτοί ανήκουν πια στην αντίδραση και δεν αλλάζουν με τίποτε και συνεπώς το μόνο που τους αξίζει είναι να τους βάλεις στα έξη μέτρα και να τους εκτελέσεις (ιδεολογικά), όπως το κάνουν μερικοί αυτής της συγκεκριμένης σχολής σκέψης.⁷⁵ Αποτελεί όμως αυτή η πολιτική μεθοδολογία, αριστερή πολιτική; Έχει καμιά σχέση με την αριστερή ιδεολογία; Είναι ποτέ δυνατό να πιστεύει ο οποιοσδήποτε άνθρωπος και πολύ περισσότερο ο λεγόμενος αριστερός ότι ο άνθρωπος δεν αλλάζει; Τότε καταρρίπτεται όλο το οικοδόμημα της παιδείας και του μαρξισμού συγκεκριμένα, αν θέλουμε να μιλήσουμε με μαρξικούς όρους. Ο Μαρξ είχε πει πολύ σωστά ότι: «η σύμπτωση της αλλαγής των συνθηκών με την αλλαγή της ανθρώπινης δράσης μπορεί να θεωρηθεί και κατανοηθεί σωστά μονάχα σαν ανατρεπτική πράξη».⁷⁶

Και πάνω σ' αυτό το απόφθεγμα του Μαρξ στηρίχτηκε ο Λένιν για να διατυπώσει τα χαρακτηριστικά της «επαναστατικής κατάστασης».

Και επειδή τα απλά συνήθως είναι τα πιο δύσκολα, θα επιμείνουμε στην επιχειρηματολογία πάνω σ' αυτό το θέμα, για να αντικρούσουμε μια παραπλήσια άποψη που λέει: Μα είναι δυνατό εμείς της Αριστεράς να πάμε με την πλειοψηφία του λαού, όταν η άποψή της είναι αντιδραστική, στην περίπτωσή μας «εθνικιστική»; όπως φυσικά αυτή η σχολή σκέψης βλέπει τον πατριωτισμό των Ελλήνων. Ένα χτυπητό παράδειγμα για να κατανοήσουμε καλύτερα αυτόν τον συλλογισμό είναι η περίπτωση του Χίτλερ. Ο Χίτλερ, ως γνωστόν, κατάφερε να πάρει μαζί του, λόγω και της λανθασμένης τριτοδιεθνιστικής πολιτικής, όλη την εργατική τάξη της Γερμανίας, η οποία πριν ήταν στην πλειοψηφία της κομμουνιστική και σοσιαλδημοκρατική. Πολλοί λένε λοιπόν το εξής απίθανο: Επειδή η εργατική τάξη πήγε με τον Χίτλερ, θα πρέπει κι εμείς να πάμε μαζί του; Ένα καθαρά σοφιστικό ερώτημα. Η απάντηση είναι: Ασφαλώς και όχι. Όμως Ο Στάλιν χαρακτηρίζοντας τους σοσιαλδημοκράτες σοσιαλφασίστες, συνετέλεσε στην άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, γιατί διέσπασε το μέτωπο κομμουνιστών - σοσιαλδημοκρατών.

⁷⁵ Σε μια ανάλυσή μου με τίτλο: «Ενάντια στους εθνομηδενιστές, αλλά με ποιους;» έχω αναφερθεί αναλυτικά στο θέμα και αποδεικνύω με αδιάσειστα επιχειρήματα του λόγου το αληθές. Την παραθέτω στο παράρτημα που ακολουθεί.

⁷⁶ Καρλ Μαρξ, «Θέσεις για τον Φόρενμπαχ», στο Κ. Μαρξ - Φ. Έγκελς, Διαλεχτά έργα, τόμ. II, σ. 468.

Καθήκον της Αριστεράς ήταν να εμποδίσει και αποτρέψει μια τέτοια εξέλιξη και μετά να εφαρμόσει εκείνη τη μεθοδολογία και εκείνα τα πειστικά επιχειρήματα, ώστε να μεταπείσει αυτή την πλειοψηφία προς το μέρος της και όχι να την χαρίσει στην ακροδεξιά και να χαίρεται και από πάνω μαζοχιστικά με την έννοια που είχε εκφράσει και ο ποιητής Καβάφης: και τώρα τι θα κάνουμε χωρίς βαρβάρους; Δηλαδή καταλήγουμε να επιθυμούμε την ύπαρξη της αντίδρασης, για να έχουμε κι εμείς λόγο ύπαρξης; Και όμως, όσο παράξενο κι αν φαίνεται, αυτή η σχολή σκέψης με τα κείμενά της, στην πλειοψηφία τους, αυτή την νοοτροπία καταμαρτυρεί. και το χειρότερο μπολιάζει και τη νέα γενιά με τέτοιες λανθασμένες, κατά την άποψή μου, αντιλήψεις. Χαίρεται να αποκαλεί όλους τους Έλληνες εθνικιστές, γιατί έτσι έχει λόγο ύπαρξης η θεωρία της. Όμως αυτό δεν έχει σχέση με την πραγματικότητα, αλλά τ' ολιγότερο με θέατρο του παραλόγου και το χειρότερο με ψυχοπαθολογία, την οποία προσπαθεί πάλι λανθασμένα με αντικείμενο ανάλυσης τον Μίκη Θεοδωράκη, τον Γιάννη Ρίτσο, τον Οδυσσέα Ελύτη, τον Νίκο Σβορώνο, του οποίους αποκαλεί νεκρόφιλους, να εφαρμόσει. Ας διαβάσουν την «Εθνική Αντίσταση» του Μανώλη Γλέζου για να καταλάβουν, ότι αποτελεί έναν απaráμιλλο ύμνο στον πατριωτισμό των Ελλήνων, αν και αυτούς που εννοούμε, το ξέρουν πολύ καλά. Και αυτή η σχολή σκέψης, προσπαθεί να ασκήσει την ιδεολογική ηγεμονία στον χώρο της ανανεωτικής Αριστεράς κατά κύριο λόγο και εν μέρει στις γραμμές του ΣΥΡΙΖΑ αλλά ελπίζουμε και πιστεύουμε ότι δεν θα τα καταφέρει.

3. Τα εκφυλιστικά φαινόμενα της Αριστεράς στην Ελλάδα

Το αριστερό κίνημα στην Ελλάδα, πέρασε από πολλές κρίσιμες φάσεις, ανάλογα με τις πολιτικές εξελίξεις, που σφράγισαν λίγο πολύ τη νεότερη ιστορία μας.,

Οι σημαντικότεροι σταθμοί αυτής της πορείας που συγχρόνως σηματοδοτούν τις ανοδικές και καθοδικές διαδρομές αυτού του τόπου είναι οι Βαλκανικοί πόλεμοι, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η Μικρασιατική εκστρατεία, η Μικρασιατική καταστροφή, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο εμφύλιος και ως τελευταίο επεισόδιο του εμφυλίου, η χούντα και η καταστροφή της Κύπρου.

Το πρώτο και βασικό στοιχείο της ιστορίας του χαρακτηρίζεται και προσδιορίζεται από την ανωριμότητα και την απόλυτη εξάρτησή του από το Διεθνές Κουμμουνιστικό Κίνημα, που εκφράστηκε μέσα από τις γραμμές της Β΄ και της Γ΄ Διεθνούς.

Η χωρίς καμία επιφύλαξη και αντίρρηση προσαρμογή του ελληνικού κομμουνιστικού κινήματος στις εντολές της Διεθνούς αποτελεί και την πρώτη και βασική αιτία της κακοδαιμονίας της, γιατί οδήγησε στην κηδεμόνευσή της και στην ανεπάρκεια χάραξης μιας ανεξάρτητης και αδέσμευτης πορείας στο εργατικό κίνημα. Το κομμουνιστικό κίνημα στην Ελλάδα, υπηρέτησε τη στρατηγική και τις σκοπιμότητες της Διεθνούς, που έρχονταν πολλές φορές σε κατάφορη αντίθεση με τα εθνικά συμφέροντα. Υπηρετούσαν κατ' ευφημισμόν το παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα, στην ουσία όμως υπηρετούσαν τα εθνικά συμφέροντα των κομμάτων που έπαιζαν στη Διεθνή τον καθοριστικό ρόλο, δηλαδή της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και των πανσλαβιστικών της στόχων.

Μέσα σ' αυτό το πλέγμα η πολιτική του ελληνικού κομμουνιστικού και εργατικού κινήματος ήταν αποτέλεσμα της καθοριστικής για τις επιλογές της καθοδήγησης και ποδηγέτησης από το σοβιετικό καθεστώς, που ρύθμιζε απ' έξω και την στρατηγική και τακτική του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα.

Οποιαδήποτε απόκλιση από αυτήν την γραμμή, αποτελούσε προδοσία του κομμουνιστικού κινήματος και είχε και τις ανάλογες συνέπειές του, οι οποίες έφθαναν και στα τραγικά φαινόμενα της βιολογικής εξόντωσης των αντιφρονούντων. Πολλά είναι τα παραδείγματα μιας τέτοιας εγκληματικής συμπεριφοράς και οι μαρτυρίες άπειρες. Ιδίως ενάντια στους αντιφρονούντες προς τον Στάλιν Τροτσκιστές. Ούτως ή άλλως και ο ίδιος ο Τρότσκι πλήρωσε με τη ζωή του μια τέτοια σταλινική πολιτική, που απαιτούσε την χωρίς όρους υπακοή ή αφανισμό. Το ελληνικό κομμουνιστικό κόμμα ήταν στην ουσία ένα καθοδηγούμενο εξάρτημα της Διεθνούς. Υπήρξαν σπάνιες περιπτώσεις μιας εθνικής στρατηγικής, απελευθερωμένης από την εξάρτηση. Έχει περάσει στον Έλληνα πολίτη η συνείδηση ότι μόνο η εξάρτηση από τη Δύση ήταν καταστρεπτική. Μεγάλη αυταπάτη και εξαπάτηση. Η εξάρτηση είναι εξάρτηση, απ' όπου κι' αν προέρχεται αυτή και πάντα είναι καταστρεπτική.

Η δικτατορική του επικράτηση στο εσωτερικό και η τρομοκρατία που ασκούσε στους αντιφρονούντες με απαράδεκτους χαρακτηρισμούς των αντιπάλων ως αντικομμουνιστών, προδοτών, χαφιέδων της αντίδρασης και πολλών άλλων χαρακτηρισμών και μεθόδων, των οποίων ουκ έστιν αριθμός, οδήγησε και στο θεωρητικό – ιδεολογικό επίπεδο, σε μια αποστέωση και πνευματική ανεπάρκεια, που είχε τραγικά αποτελέσματα στη ωρίμανση αυτού του κινήματος.

Οποιοσδήποτε προσπάθειες από φωτισμένα πνεύματα για ανανέωση και εμπλουτισμό της μαρξιστικής σκέψης, όπως ήταν η περίπτωση με τους αρχαιομαρξιστές π.χ. αντιμετώπιστηκε όχι μόνο με καχυποψία αλλά και με διωγμούς, που καθήλωναν και εξαφάνισαν οποιοσδήποτε προσπάθειες να ξεπεραστεί το τέλμα και η μονολιθικότητα, που έμπαινε φραγμός σε οποιαδήποτε πνευματική αφύπνιση και διεργασία.

Τα στελέχη του κόμματος δεν επιτρέπονταν να σκέφτονται, παρά μόνο να υπακούουν στα κελεύσματα και τις «ντιρεκτίβες» που έρχονταν όχι μόνο από πάνω, από την λεγόμενη καθοδήγηση, αλλά και από το εξωτερικό.

Αυτή ήταν η πραγματικότητα. Ό, τι εξυπηρετούσε κατά τα φαινόμενα το δήθεν «διεθνές εργατικό κίνημα» ήταν θέσφατο και για το ελληνικό, κι' ας έρχονταν σε κατάφορη αντίφαση με τα συμφέροντα της Ελλάδας και σε τελευταία ανάλυση με τα καλώς εννοούμενα συμφέροντα του εργατικού κινήματος στον τόπο μας. Παράδειγμα χαρακτηριστικό η τοποθέτηση του κομμουνιστικού κόμματος και ο ρόλος του στην Μικρασιατική καταστροφή και στο «Μακεδονικό πρόβλημα», όπου η τοποθέτησή του προσεγγίζει τα όρια της εθνικής προδοσίας. Αυτή είναι η αλήθεια και αυτό αποδεικνύουν τα ιστορικά ντοκουμέντα, ακόμη και αυτού του κομμουνιστικού κόμματος και των αρχείων του.

Πρέπει ακόμη να συνειδητοποιήσουμε ότι από τη στιγμή που το κομμουνιστικό κόμμα καπηλεύτηκε το εαμικό κίνημα στο τέλος της κατοχής, ο τόπος υπέστη τις μεγαλύτερες καταστροφές.

Δεν θα ξεχάσω τα τραγούδια της περιόδου μετά την απελευθέρωση, όταν οι κομμουνιστές, που ρύθμιζαν πια τα πάντα, τραγουδούσαν:

Ζήτω ο Λένιν, ζήτω ο Στάλιν

Ζήτω ο κόκκινος στρατός

Ζήτω το σφυρί, δρεπάνι

Ζήτω και ο κομμουνισμός

Τα εαμικά τραγούδια μπήκαν στο περιθώριο. Δεν άκουγες κανένα τραγούδι εαμικό, παρά μόνον κομμουνιστικό. Αυτά τα έζησα ο ίδιος.

Το ΕΑΜ, κάτω από το βάρος του κομμουνιστικού κόμματος είχε πνεύσει τα λούισθια. Καπελώθηκε πλήρως.

Παρεμπιπτόντως πρέπει να αναφέρουμε ότι ο εμφύλιος δεν ξεκίνησε ουσιαστικά το 1947, αλλά βασικά το 1946, όταν το ΚΚΕ έδωσε εντολή για αποχή από τις εκλογές.

Δεν φταίνε πάντα οι ξένοι, στη περίπτωση αυτή, οι Άγγλοι. Οι ξένοι, όπως πάντα υπηρετούν τα δικά τους συμφέροντα και με αυτή την έννοια αξίζουν συγχαρητηρίων. Το θέμα είναι τι κάνουμε εμείς.

Το αποτέλεσμα όλης αυτής της κατάστασης ήταν να παραμείνει το κομμουνιστικό κόμμα στάσιμο στην ιστορική εξέλιξη και να παραμένει στα παραδοσιακά και ξεπερασμένα και παρωχημένα πλαίσια.

Ανάμεσα στις μυλόπετρες της εθικοφροσύνης από τη μια και της σταλινικής τρομοκρατίας και ισοπέδωσης από την άλλη, κονιορτοποιήθηκε κάθε ίχνος και δυνατότητα ανάπτυξης της μαρξιστικής σκέψης και έρευνας και κάθε προσπάθεια υπέρβασης αυτής της κατάστασης είχε άμεσες αρνητικές συνέπειες για όσους αποτολούσαν να απελευθερωθούν από αυτά τα δεσμά.

Ο αριστερός πνευματικός κόσμος, που γαλουχήθηκε στα νάματα της πανανθρώπινης ελευθερίας, είχε πάθει ασφυξία. Όσοι αποτολούσαν να κάνουν την επανάστασή τους προβάλλοντας αντίσταση ενάντια στα δύο αυτά καταπιεστικά στρατόπεδα «της συντήρησης και της προόδου», έπρεπε πολλές φορές και πολύ συχνά να διακινδυνεύουν τη ζωή τους και τη ζωή των συγγενών τους.

Η ελεύθερη προοδευτική και αριστερή σκέψη των Ελλήνων διανοουμένων αναπτύχθηκε κατά κύριο λόγο στο εξωτερικό μετά από την αποδέσμευσή της από την τροχόπεδη και την αστυνόμευση και της συνέπειές της από δεξιά και αριστερά.

Τρανό παράδειγμα επιβεβαιωτικό αυτής της πραγματικότητας αποτελεί η παγκόσμια ακτινοβολία που απόλαυσαν οι Έλληνες αριστεροί διανοούμενοι στη Γαλλία και στο εξωτερικό γενικά, όπως φωτεινά παραδείγματα αποτελούν ο Καστοριάδης, ο Πουλαντζάς, ο Αξελός, ο Παπαϊωάννου, η Κανάκη, ο Σβορώνος, που αν δεν έφευγαν από την Ελλάδα σε περιόδους τρομοκρατίας ή θα είχαν εξαφανιστεί ακόμη και βιολογικά ή δεν θα μπορούσαν με κανέναν τρόπο να αναδειχτούν σε παγκοσμίου εμβέλειας πρωταγωνιστές της αριστερής σκέψης και προβληματισμού, σε αδέσμευτους και ανεξάρτητους ερευνητές του επιστημονικού σοσιαλισμού, ό, τι κι' αν σημαίνει αυτό.

Όσοι παρέμειναν στην Ελλάδα είτε κατέληξαν στα ξερονήσια και τα εκτελεστικά αποσπάσματα της δεξιάς είτε στην ενοχοποίηση και ποικιλόμορφη δίωξη της σκέψης τους από την παραδοσιακή, σταλινική Αριστερά.

Ο Σταλινισμός, επιδιώκοντας την απόλυτη υποταγή και ασκώντας ιδεολογική τρομοκρατία σε κάθε αντιτιθέμενη άποψη στο δόγμα της και στα όργανά της, οδήγησε την αριστερή σκέψη στην πνευματική αποτελμάτωση και στην επικράτηση

τελικά της ιδεολογικής και πολιτισμικής ηγεμονίας της αστικής τάξης. Η απόλυτη πειθαρχία στο κόμμα εκμηδένισε κάθε πνευματική ανησυχία και αμφισβήτηση των καθιερωμένων αξιών της Γ΄ Διεθνούς, στην οποία ήταν πλήρως υποταγμένο το αριστερό κίνημα στην Ελλάδα ως τον εμφύλιο.

Η απαγόρευσή του και η προσφυγή του στην παρανομία άφησε δυνατότητες και ευκαιρίες ανάπτυξης του νεοσύστατου κόμματος της ΕΔΑ, κάτω από την εμπνευσμένη ηγεσία του προέδρου της Γιάννη Πασαλίδη. Παρ' όλη την προσπάθεια τότε κηδεμόνευσης και αυτού του κόμματος από το παράνομο ΚΚΕ, μέσω των στελεχών και οπαδών της, δεν τα κατάφερε τελικά, γιατί ο Γιάννης Πασαλίδης χειρίστηκε το θέμα με μεγάλη διακριτικότητα και μαεστρία, ώστε να κρατήσει το κόμμα της ΕΔΑ σε μια σταθερή πορεία και ανεξάρτητη πορεία, με κατάληξη να γίνει κάποια στιγμή αξιωματική αντιπολίτευση.

Το ακηδεμόνευτο και παρ' όλα αυτά υπονομευόμενο από το παράνομο ΚΚΕ αριστερό κίνημα άρχισε να αποκτά την αυτοπεποίθησή του και να αναπτύσσει πρωτοβουλίες σε όλα τα επίπεδα, αλλά κυρίως στο ιδεολογικό και πολιτιστικό επίπεδο. Η Αριστερά, αλλά και το γενικότερο προοδευτικό κίνημα αναζωογονήθηκε και παρήγαγε πολιτισμικά προϊόντα πρωτόγνωρα για την ελληνική κοινωνία.

Το κίνημα της Νεολαίας της ΕΔΑ και η ίδρυση της οργάνωσης του Λαμπράκη, έδωσε μια νέα επαναστατική πνοή. Αλλά και η Νεολαία της Ένωσης Κέντρου έδωσε σημάδια μιας προοδευτικής ανάτασης, που οδήγησε τελικά στην επικράτηση της Ένωσης Κέντρου, στις εκλογές του 63 και 64.

Το 1968 η εισβολή των στρατευμάτων του Συμφώνου της Βαρσοβίας στην Τσεχοσλοβακία για την κατάπιξη ενός κινήματος ανανέωσης του, διέσπασε οριστικά τις ούτως ή άλλως αλληλοσπαρασσόμενες και αλληλλομισούμενες τάσεις στο κομμουνιστικό στρατόπεδο στην Ελλάδα, και όχι μόνο, και οδήγησε στη δημιουργία του ΚΚ Εσωτερικού.

Αυτή η πορεία αναχαιτίστηκε από την χούντα των συνταγματαρχών το 1967 -74, για να ανασυνταχτεί πάλι μετά την μεταπολίτευση μέσα από τις γραμμές αυτή τη φορά του νεοϊδρυμένου κινήματος του ΠΑΣΟΚ της 3^{ης} του Σεπτεμβρίου, που αναπτέρωσε τις ελπίδες για ένα νέο και ελπιδοφόρο ξεκίνημα στο γενικότερο προοδευτικό και αριστερό στρατόπεδο.

Δυστυχώς όμως, όπως όλοι γνωρίζουμε, και αυτή η προσπάθεια προδόθηκε από την ηγεσία του, όπως προδόθηκαν και όλα τα άλλα προοδευτικά κινήματα και οδήγησε στην οπισθοδρόμηση και την καταστροφή.

Στο μεταξύ η αναγνώριση του ΚΚΕ από τον Καραμανλή συνετέλεσε, ώστε το κόμμα αυτό να διεκδικήσει από την ΕΔΑ και από οποιαδήποτε άλλη αριστερή κίνηση την κληρονομιά και την καθοδήγηση.

Η ΕΔΑ σταδιακά απορροφήθηκε από το ΠΑΣΟΚ, μετά από κάποιες σπασμωδικές και αλλοπρόσαλλες κινήσεις για τη σωτηρία του, που τελικά δεν ευοδώθηκαν. Τελικά παραδόθηκε χωρίς όρους στο ΠΑΣΟΚ και ακολούθησε στην πλειοψηφία του με μεγαλύτερο φανατισμό την πορεία του. Γι' αυτή την εξέλιξη υπάρχουν φυσικά εξηγήσεις.⁷⁷

Το ΚΚΕ από την άλλη, φροντίζοντας για την αυτοσυντήρηση και την επιβίωσή του και μετά από ένα άνοιγμα προς το ΠΑΣΟΚ που υπαγορεύτηκε έξωθεν, περιορίστηκε στην παραδοσιακή του απομόνωση, εφαρμόζοντας ένα πρόγραμμα ελέγχου και ποδηγέτησης κάθε αριστερής κίνησης. Κυρίως μετά την άδοξη κατάρρευση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού, κάτω από το βάρος της δικής του ανεπάρκειας και ανικανότητας μπροστά στις προκλήσεις του καπιταλισμού, που τον σάρωσε κυριολεκτικά και ανεπανάληπτα, περιχαρακώθηκε στον εαυτό του. Καμία απολύτως ανανέωση δεν διαπιστώθηκε, για να δώσει κάποιες αποχρώσεις ενδείξεις ότι ξεκινά ένας νέος άνεμος για μια νικηφόρα αλλαγή. Η διαπίστωση αυτή δεν χρήζει αποδείξεων. Το αποδεικνύει η σκληρή και αδυσώπητη πραγματικότητα.

Ενώ με την οικονομική κρίση και την απαράδεκτη συμπίεση των λαϊκών εισοδημάτων και την πρωτοφανή κατάργηση των εργατικών δικαιωμάτων της δίνεται μοναδική ευκαιρία, για να δημιουργήσει ένα πλειοψηφικό ρεύμα ανατροπής και αλλαγής πορείας, αντιθέτως υποχωρεί και ηττάται.

⁷⁷ Οι εξηγήσεις είναι πολλές. Θα επιλέξουμε μόνο μερικές. Ξαφνικά και για πρώτη φορά ίσως δόθηκε η ευκαιρία να μην είναι άνθρωποι δεύτερης κατηγορίας και να ενταχθούν ισότιμα στο αστικό σύστημα. Από την άλλη τους δόθηκε η ευκαιρία να αποκτήσουν κάποιες θέσεις στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Αποκλεισμένοι όπως ήταν από την εξουσία μια ζωή και παλεύοντας γι' αυτήν, θεώρησαν λανθασμένα ότι τους δόθηκε ευκαιρία με το ΠΑΣΟΚ να ασκήσουν εξουσία. Στην ουσία έγιναν όργανα της εξουσιαστικής αστικής πολιτικής του Ανδρέα Παπανδρέου. Χωρίς να έχουν δημοκρατική παράδοση, έγιναν άθελά τους -ίσως ορισμένοι και με τη θέλησή τους, όργανα της εξουσιομανίας του. Τους περισσότερους φυσικά τους εξαπάτησε με την υπέρμετρη ευφυΐα του και τους χρησιμοποίησε για τους άνομους σκοπούς του. Κάτι παρόμοιο είχε γίνει πριν με τον Ζαχαριάδη, που ως φυτευτός αρχηγός από το σοβιετικό κόμμα ρύθμιζε τις τύχες του κόμματος και των στελεχών. Ο ίδιος εφάρμοσε μεθόδους και πρακτικές που εκμαύλισαν συνειδήσεις στελεχών, που για να είναι αρεστοί στην ηγεσία έπρεπε να υποκρίνονται και να υποτάσσονται στις διαταγές του.

4. Τα καταστρεπτικά αποτελέσματα του αριστερού εκφυλισμού

Τα μίσση και τα πάθη, οι προσωπικές στρατηγικές και αντιπαλότητες που αναπτύχθηκαν στο χώρο της Αριστεράς, λόγω της ανώμαλης αυτής κατάστασης, οδήγησαν σε εκφυλιστικά φαινόμενα που δεν είχαν και δεν έχουν καμία σχέση με οποιαδήποτε έννοια αριστερής νοοτροπίας, αριστερού ήθους και αριστερής συμπεριφοράς. Η Αριστερά άρχισε να τρώει κυριολεκτικά τις σάρκες της. Ο εμφύλιος, στον οποίο μας οδήγησε ο Ζαχαριάδης κατ' ουσίαν, προξένησε μύρια όσα δεινά, Κυρίως όμως, πέρα από τις υλικές και ανθρώπινες καταστροφές, εξαχρείωσε τα ήθη και δημιούργησε άσβεστα μίσση και πάθη που ταλανίζουν ακόμη την ελληνική κοινωνία. Ακόμη και σήμερα υφιστάμεθα τα τραύματα του εμφυλίου. Οι μετέπειτα εξελίξεις, ακόμη και οι σημερινές, δεν είναι άμοιρες αυτού του καταστρεπτικού δράματος. Θα πληρώνουμε για πολλές γενιές ακόμη τις συνέπειές του.⁷⁸

Ο εμφύλιος και ο σπαρακτικός εμφύλιος διχασμός που ακολούθησε μετά την εποποιία της ηρωικής παλλαϊκής Εθνικής Αντίστασης, με χαρακτήρα σαφώς εθνικοαπελευθερωτικό, με έμφαση στον δημοκρατικό πατριωτισμό, άφησε μια βαριά και τραγική κληρονομιά στην ιστορική πορεία του τόπου. Ό,τι απέμεινε ακόμη όρθιο από την κατοχή, το ισοπέδωσε τελείως ο εμφύλιος. Πέρα από τις ανθρώπινες απώλειες και τις ολοκληρωτικές καταστροφές, δημιούργησε φοβερά μίσση και πάθη στην ελληνική κοινωνία, που τα τραύματά της δεν έχουν επουλωθεί έως σήμερα. Αυτή η επάρατος «νόσος», που λέγεται διχόνοια στην Ελλάδα, έχει δημιουργήσει μύριες καταστροφές στον τόπο και το θλιβερό: από δική μας υπαιτιότητα, εννοώ την υπαιτιότητα των πολιτικών φορέων, που είχαν εμπλακεί σ' αυτή τη διαδικασία. Όποιος έζησε από κοντά αφενός την ανάταση του έθνους με την Εθνική Αντίσταση και αφετέρου την ασύλληπτη, αιματηρή τραγικότητα του εμφυλίου σπαραγμού, είναι υποχρεωμένος να ομολογήσει ειλικρινά ότι δεν υπάρχει πιο τραγικό συμβάν στην ανθρώπινη ιστορία από έναν εμφύλιο.

Κατά την άποψή μου η κατοχή της Ελλάδας, σε σύγκριση με τον εμφύλιο, μόνο παρένθεση μπορεί να θεωρηθεί. Κι αυτό γιατί, παρά τις συνέπειες της κατοχής, υπήρξε η ενότητα και συνοχή των Ελλήνων και μια απελευθερωτική δυναμική, που

⁷⁸ Δεν είναι του παρόντος μια ανάλυση για τις συνέπειες του εμφυλίου. Όμως θα άξιζε να γίνει μια αναφορά και συσχέτιση των μετέπειτα εξελίξεων σε σχέση με τον εμφύλιο και τις αιτίες της κατοπινής κακοδαιμονίας στον τόπο.

αν δεν ανακόπτονταν από τα λάθη της αριστερής ηγεσίας, η μοίρα της Ελλάδας θα ήταν ασύγκριτα καλύτερη από τη σημερινή, γιατί θα απελευθέρωνε όλες τις δημιουργικές δυνάμεις του λαού, για ένα λαμπρό μέλλον. Το άλλοθι ότι για όλα φταίνε οι ξένοι, μόνο ως απόσπαιση ευθυνών μπορεί να θεωρηθεί. Τα λάθη δεν είναι λάθη που οφείλονται σε ξένους. Οι ξένοι κάνουν τη δουλειά τους, είτε απ' τα δεξιά είτε απ' τα αριστερά, είτε από την Δύση είτε από την Ανατολή, εξυπηρετώντας τα δικά τους συμφέροντα, και μπορούμε να πούμε με υπερβολή ότι «καλώς πράττουν». Όμως οι Έλληνες, συγκεκριμένα οι ηγεσίες τους, φέρουν ανέκαθεν την ευθύνη, με τη διχόνοια που τους διακρίνει και την εξάρτηση «οποιοδήποτε χρώματος», σαν κατάρα από την αρχαιότητα ως σήμερα. Δεν μπορεί κανείς να παραγνωρίσει το γεγονός ότι, τόσο για τη Μικρασιατική Καταστροφή, όσο και για την Κύπρο υπαίτιοι κατά βάση είναι οι Έλληνες, για να περιοριστούμε στην πρόσφατη ιστορία μας. Βέβαια με καταλογισμό ευθυνών, στις παρατάξεις που έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο. Μεγαλουργούσαμε όταν ήμασταν ενωμένοι και υφιστάμεθα τις μεγαλύτερες καταστροφές, όταν είμαστε διαιρεμένοι από την επάρατη διχόνοια και εξαρτημένοι από ξένα κέντρα είτε της Δύσης είτε της Ανατολής.

Για να καταλάβουμε την απλή αυτή αλήθεια και να δούμε το μέγεθος των αρνητικών συνεπειών μιας εμφύλιας σύρραξης, που καθορίζουν ακόμη σε μεγάλο βαθμό τις πράξεις μας, δεν χρειάζεται παρά να ανατρέξουμε στον Θουκυδίδη, που περιγράφει το διαχρονικό αυτό φαινόμενο με τον πιο αναλυτικό τρόπο.

Θα αναφέρουμε μόνο ένα μικρό απόσπασμα, για να συνειδητοποιήσουμε την τραγικότητα του εμφυλίου: «Σ' αυτές τις ακρότητες έφτασε ο εμφύλιος πόλεμος και προκάλεσε μεγάλη εντύπωση, γιατί ήταν ο πρώτος που έγινε. Αργότερα μπορεί κανείς να πει ότι ολόκληρος ο ελληνισμός συνταράχτηκε, γιατί παντού σημειώθηκαν εμφύλιοι σπαραγμοί. Οι δημοκρατικοί καλούσαν τους Αθηναίους να τους βοηθήσουν και οι ολιγαρχικοί τους Λακεδαιμονίους. Όσο διαρκούσε η ειρήνη δεν είχαν ούτε πρόφαση, ούτε τη διάθεση να τους καλούν για βοήθεια. Με τον πόλεμο όμως καθεμιά από τις αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις μπορούσε εύκολα να βρει ευκαιρία να προκαλέσει εξωτερική επέμβαση για να καταστρέψει τους αντιπάλους της και να ενισχυθεί η ίδια για να ανατρέψει το πολίτευμα. Οι εμφύλιες συγκρούσεις έφεραν μεγάλες και αμέτρητες συμφορές στις πολιτείες, συμφορές που γίνονται και θα γίνονται πάντα, όσο δεν αλλάζει η φύση του ανθρώπου, συμφορές που μπορεί να είναι βαρύτερες ή ελαφρότερες κι έχουν διαφορετική μορφή, ανάλογα με τις

περιστάσεις. Σε καιρό ειρήνης και όταν ευημερεί ο κόσμος και οι πολιτείες, οι άνθρωποι είναι ήρεμοι, γιατί δεν τους πιέζουν ανάγκες φοβερές. Άλλ' όταν έρθει ο πόλεμος, που φέρνει στους ανθρώπους την καθημερινή στέρηση, γίνεται δάσκαλος της βίας κι ερεθίζει τα πνεύματα του πλήθους, σύμφωνα με τις καταστάσεις που δημιουργεί. Ο εμφύλιος πόλεμος λοιπόν μεταδόθηκε από πολιτεία σε πολιτεία. Κι όσες πολιτείες έμειναν τελευταίες, έχοντας μάθει τι είχε γίνει αλλού, προσπαθούσαν να υπερβάλουν σε επινοητικότητα, σε ύπουλα μέσα και σε ανήκουστες εκδικήσεις. Για να δικαιολογούν τις πράξεις τους, άλλαζαν ακόμα και την σημασία των λέξεων. Η παράλογη τόλμη θεωρήθηκε ανδρεία και αφοσίωση στο κόμμα, η προσωπική διστακτικότητα θεωρήθηκε δειλία που κρύβεται πίσω από εύλογες προφάσεις και η σωφροσύνη προσωπίδα της ανανδρίας. Η παραφορά θεωρήθηκε ανδρική αρετή, ενώ η τάση να εξετάζονται προσεκτικά όλες οι όψεις ενός ζητήματος θεωρήθηκε πρόφαση για υπεκφυγή. Όποιος ήταν έξαλλος γινόταν ακουστός, ενώ όποιος έφερνε αντιρρήσεις γινόταν ύποπτος... Αλλά και η συγγένεια θεωρήθηκε χαλαρότερος δεσμός από την κομματική αλληλεγγύη, γιατί οι ομοϊδεάτες ήσαν έτοιμοι να επιχειρήσουν οτιδήποτε, χωρίς δισταγμό και τούτο, γιατί τα κόμματα δεν σχηματίστηκαν για να επιδιώξουν κοινή ωφέλεια με νόμιμα μέσα, αλλά αντίθετα, για να ικανοποιήσουν την πλεονεξία τους παρανομώντας ... Καμιά από τις δύο παρατάξεις δεν είχε κανέναν ηθικό φραγμό και εκτιμούσε περισσότερο όσους κατόρθωναν να κρύβουν κάτω από ωραία λόγια φοβερές πράξεις... Έτσι οι εμφύλιοι σπαραγμοί έγιναν αιτία ν' απλωθεί σ' όλον τον ελληνικό κόσμο κάθε μορφής κακία και το ήθος, που είναι το κύριο γνώρισμα της ευγενικής ψυχής, κατάντησε να είναι καταγέλαστο κι εξαφανίστηκε».⁷⁹

Αυτά έγραφε ο μέγας ιστορικός Θουκυδίδης για την τότε εποχή. Ποιος μπορεί όμως να αρνηθεί ότι ισχύουν τα ίδια σε γενικές γραμμές και για τον εμφύλιο 1947 - 49, όπως και για τις άλλες εμφύλιες συρράξεις, αλλά και εν μέρει για ορισμένα εκφυλιστικά φαινόμενα της μεταπολίτευσης; Τη θλιβερή αυτή εμπειρία, που περιγράφει ο μέγας ιστορικός, βίωσα και ο ίδιος. Ήταν μια εμπειρία απίστευτα συγκλονιστική.

Ο εμφύλιος, του οποίου τις συνέπειες βιώνουμε ακόμη στο συλλογικό υποσυνείδητο, διαίρεσε ως γνωστόν την ελληνική κοινωνία σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα: τη «Δεξιά» και την «Αριστερά». Η πρώτη στα πλαίσια του ψυχρού πολέμου και με τη

⁷⁹ Θουκυδίδου, ιστορίας Γ', 82 - 84.

στήριξη των «συμμάχων», πρώτα των Άγγλων και κατόπιν των ΗΠΑ, έγινε, μετά τη συντριβή των κομμουνιστών, ο απόλυτος νομέας της εξουσίας, με όλα τα προνόμια και αγαθά του κομματικού κράτους, του λεγόμενου κράτους της δεξιάς. Ποιος εχέφρων πολίτης αυτής της χώρας μπορεί να αρνηθεί ότι ο εμφύλιος επέφερε απερίγραπτες καταστροφές; Καταστροφές που είχαν συνέπεια όχι μόνο τη φυσική, πολιτική, ηθική, οικονομική και κοινωνική εξόντωση της Αριστεράς, με τις θανατικές καταδίκες, τις εξορίες, τους βασανισμούς, τις διαρκείς διώξεις και την καταρράκωση των πανανθρώπινων αξιών καθώς και την εξαχρείωση των ηθών και δημοκρατικών αρχών, αλλά και την περιθωριοποίηση ολόκληρου του προοδευτικού, δημοκρατικού λαού, που θεωρούσε ότι εμφορείται από αυτές τις αξίες; Ποιος μπορεί να αρνηθεί την αλήθεια, ότι η «κατάρα» του εμφυλίου επενεργεί και σήμερα ακόμη αρνητικά στην κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας; Και αυτό οφείλεται σ' έναν βαθμό στο γεγονός ότι παραμένει σκοτεινή και ανεξερεύνητη αυτή η τραγική ιστορία. Και αυτό πάλι με τη σειρά του συμβαίνει, γιατί θα αποκαλύψει αλήθειες που είναι δυσβάσταχτες για τη συνείδηση των Ελλήνων.

Αρκούμεθα και προτιμούμε τους μύθους, δηλαδή την αποσιώπηση της αλήθειας, για να μην βλέπουμε κατάματα την θλιβερή και τραγική πραγματικότητα. Το μέγεθος της τραγωδίας του εμφυλίου είναι βαρύ ακόμη και για τους ώμους των ιστορικών, που θα αποτολμούσαν να αποκαταστήσουν την ιστορική αλήθεια. Αυτή η αλήθεια, αν καταφέρουν να την συλλάβουν και την εκφράσουν, θα έχει σαν άμεσο κίνδυνο να τους συντρίψει. Θα πέσουν απάνω τους θεοί και δαίμονες για να τους διαβάλλουν και αφοπλίσουν. Εξάλλου γνωστή είναι η ρήση: Την ιστορία την γράφουν οι νικητές, αλλά θα πρόσθετα προσωπικά ότι την διαστρεβλώνουν και οι νικημένοι. Κάτι ανάλογο έγινε και με τον φάκελο της Κύπρου. Δεν αποτολμούν οι δυνάμεις που εξουσιάζουν την Ελλάδα να αποκαλύψουν το αποτρόπαιο έγκλημα, γιατί τότε θα απεκαλύπτετο «Τις πταίει». Η σύγχρονη Ελλάδα ζει μέσα στο ψέμα, γιατί οι ιθύνοντες (υπεύθυνοι) δεν μπορούν απέναντι στον λαό να σηκώσουν το βάρος της αλήθειας. Η σκληρή αλήθεια απωθείται στο ατομικό ή συλλογικό υποσυνείδητο. Έτσι όμως δεν υπάρχει λύτρωση και το δράμα συνεχίζεται.

Αυτή η αλλοτριωτική πορεία, αποτέλεσμα της αδυναμίας της να δημιουργήσει αναχώματα στον οδοστρωτήρα του νεοφιλελεύθερου προτάγματος και του παγκοσμιοποιημένου, καταναλωτικού προτύπου, οδήγησε την Αριστερά, ανανεωτική και παραδοσιακή, στην ενσωμάτωση σ' αυτό το καπιταλιστικό σύστημα, σ' αυτό το

σύστημα της καπιταλιστικής αγοράς, που υποτίθεται ότι καταπολεμούσε με όλους τους τρόπους και όλα τα μέσα. Η θεωρία δεν ήταν ισχυρή για να ανακόψει την εκφυλιστική πορεία στην πράξη. Η Αριστερή διάνοηση απορροφήθηκε τελείως από το σύστημα και αποτέλεσε την ιδεολογική και πολιτισμική του εμπροσθοφυλακή. Το πλεονέκτημα της Αριστεράς που συνιστούσε η ιδεολογική – πολιτισμική της ηγεμονία εξανεμίστηκε από τον αριστερό χώρο και ό, τι απέμεινε, μεταλλάχτηκε σε αντιδραστική ηγεμονία του κυρίαρχου συγκροτήματος εξουσίας, κυρίως του ΠΑΣΟΚ.⁸⁰

Είχα περιγράψει τα γενικά χαρακτηριστικά της σημερινής κρίσης, πολύ πριν αυτή εκδηλωθεί σε όλο της «το μεγαλείο», γιατί γνώριζα επακριβώς και είχα αναλύσει σε βιβλία μου και άρθρα τα αίτια που θα μας οδηγούσαν σ' αυτήν με νομοτελειακή αναγκαιότητα.

Στο βιβλίο μου⁸¹ που εκδόθηκε το 2006 έγραφα: «Σήμερα, όπου ο νεοφιλελευθερισμός σαρώνει τα πάντα στο διάβα του, όπου μια οικονομική και πολιτική ολιγαρχία καταδυναστεύει την ανθρωπότητα, έχει εκλείψει η ισορροπία στις ανθρώπινες κοινωνίες. Η φάση που διανύουμε έχει χάσει το ανθρώπινο μέτρο.

Μιλάμε για την επέλαση της παγκόσμιας τρομοκρατίας (καταπίεσης) από την ηγεμονεύουσα δύναμη της Νέας Τάξης, τις ΗΠΑ και τους συμμάχους της και της πολιτισμικής βαρβαρότητας. Αναρωτιέται κανείς, αν η ιστορία γυρίζει πίσω, σε μορφές που θα μπορούσε να τις θεωρήσει κανείς ξεπερασμένες ανεπιστρεπτί. Ένας νέος μεσαίωνας, σκοτεινός και αβυσσαλέος, ειδυλλιακός για τους κρατούντες και τους έχοντες, για μια μειοψηφία της υψηλίου, αλλά φρικτός και απαίσιος για τους υποτελείς και μη έχοντες, για την πλειοψηφία της παγκόσμιας κοινότητας! Το άνοιγμα της ψαλίδας μεταξύ πλούτου και φτώχειας παίρνει εφιαλτικές διαστάσεις. Η κραυγαλέα αυτή ανισότητα δεν μπορεί να αποτελέσει πρότυπο για την ανθρωπότητα, μα ούτε μπορεί να συνεχιστεί για μακρύ χρονικό διάστημα, σύμφωνα και με την ομολογία ορκισμένων απολογητών του νεοφιλελευθερισμού, όπως είναι ο γνωστός Σάμιουελ Χάντιγκτον από το πολύκροτο βιβλίο του *Η σύγκρουση των πολιτισμών*.

Λέει σ' ένα σημείο τα εξής χαρακτηριστικά:

⁸⁰ Ο Ανδρέας Παπανδρέου στην διακήρυξη της 3^{ης} Σεπτεμβρίου είχε τονίσει εμφαντικά: «Τον αγώνα μας εμπνέουν και καθορίζουν οι αξίες του δημοκρατικού σοσιαλισμού». Δάσκαλε που δίδασκες και νόμο δεν εκράτεις!!!

⁸¹ Βλ. Δαμιανός Βασιλειάδης, *Δημοκρατικός Σοσιαλισμός ή το όραμα του ΠΑΚ και του ΠΑΣΟΚ και η εφαρμογή του στην πράξη*, εκδ. «Εναλλακτικές εκδόσεις», Αθήνα 2006, σ. 89 – 90.

‘Η μοίρα της Σοβιετικής Ένωσης, μιας μεγάλης χώρας, που η ενότητά της, ακόμη περισσότερο και από την ενότητα των ΗΠΑ, είχε οριστεί με ιδεολογικούς όρους, αποτελεί ένα θλιβερό παράδειγμα για τους Αμερικανούς. ‘Η ολοκληρωτική αποτυχία του Μαρξισμού (...) και η δραματική κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, δήλωσε ο Ιάπωνας φιλόσοφος Τακέζι Ουμεχάρα, ‘είναι απλώς ο πρόδρομος της κατάρρευσης του δυτικού φιλελευθερισμού. Στο τέλος της ιστορίας, ο φιλελευθερισμός, όχι μόνο δε θα αποτελέσει την εναλλακτική λύση στο μαρξισμό και στην επικρατούσα ιδεολογία, αλλά θα είναι το επόμενο ντόμινο που θα πέσει’». ⁸²

Οι αντιδραστικές δυνάμεις της υφηλίου σήμερα στο απόγειο της δύναμής τους! Μια ολιγαρχία του χρήματος και της πολιτικής από τη μια στη χλιδή και την «τεχνολογική» ευδαιμονία και ολόκληρη η συντριπτική πλειοψηφία της ανθρωπότητας από την άλλη στη δυστυχία και την απόγνωση!

Ο παγκόσμιος καπιταλισμός στην πιο αποκρουστική του μορφή και έκφραση. Και όμως αυτή η αυτοκρατορία του τρόμου κάποτε θα καταρρεύσει.

Το κρίσιμο ερώτημα που τίθεται απέναντι σ’ αυτήν τη σκληρή και αδυσώπητη πραγματικότητα είναι: Υπάρχει εναλλακτική λύση στον διεθνοποιημένο καπιταλισμό σήμερα; Ποια είναι η δυνατότητα για μια σοσιαλιστική προοπτική στο άμεσο ή το απώτερο μέλλον;

Ποιες είναι οι προϋποθέσεις μιας άλλης εναλλακτικής πορείας και ποια είναι τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει, για να μπορεί να δημιουργήσει υπέρβαση του καπιταλισμού προς μια πραγματικά ανθρώπινη κοινωνία, μια κοινωνία δυνητικά και εξελικτικά απελευθερωμένη από οποιαδήποτε αναγκαιότητα, ή τουλάχιστον μια προσεγγίσιμη κοινωνία, όπου ο άνθρωπος θα ζει με κάποια έστω αξιοπρέπεια; Η σημερινή κακοδαιμονία, την οποία συνοπτικά περιγράφουμε στα ανωτέρω, οφείλεται κατά βάση σ’ αυτή την πολιτική που διαμόρφωσε και εφάρμοσε το ΠΑΣΟΚ, μετά την μεταπολίτευση, με πρωτεργάτη φυσικά τον Ανδρέα Παπανδρέου. Στο ΠΑΣΟΚ απίθωσε ο ελληνικός λαός τις ελπίδες του για μια άλλη πορεία, που εκφράστηκε με το περίφημο σύνθημα «αλλαγή». Στο ΠΑΣΟΚ εναπόθεσε όλες του τις προσδοκίες για την ακύρωση και ανατροπή όλης της αντιδραστικής μετεμφυλιακής πολιτικής της δεξιάς.

⁸² Βλ. Σάμιουλ Π. Χάντιγκτον, *Η σύγκρουση των πολιτισμών*, εκδ. «Terzo Books», Αθήνα 1999, σ. 440. Ήδη η σύγκρουση αυτή, για την οποία μιλάει ο Χάντιγκτον, μεταφέρεται ταχύτατα στο εσωτερικό της Ελλάδας, η οποία κατακλύζεται κυριολεκτικά από Ισλαμιστές λαθρομετανάστες, κυρίως από τις σουνιτικές περιοχές των ισλαμικών κρατών, που θρησκευτικά ταυτίζονται με τους Τούρκους.

Γιατί ωστόσο οι εξελίξεις διέψευσαν τις ελπίδες και τις προσδοκίες και απ' αυτό το Κίνημα, είναι ένα ερώτημα που απαιτεί την απάντησή του.

«Το πρώτο και σημαντικό πρόβλημα δημιουργήθηκε από την εφαρμογή κατ' ουσίαν των ίδιων αξιών και προτύπων του κράτους της δεξιάς. Αυτή τη φορά με προοδευτικό πρόσημο. Ποιο ήταν αυτό; Απλούστατα ο Ανδρέας Παπανδρέου – και από κει πρέπει να ξεκινήσει κανείς – δημιούργησε σε αντιστοιχία προς το παλιό κράτος της δεξιάς, το κομματικό κράτος τους ΠΑΣΟΚ, άλωσε το κράτος και το μετέβαλε σε κτήμα του κόμματος, σε προσοδοφόρα φλέβα του κομματικού μηχανισμού του κόμματος της «αλλαγής».

Με βάση την αναξιοκρατία, την αυταρχική δομή, την αλαζονεία και την απαξίωση κάθε ηθικής αρχής, επέπεσε ο κομματικός μηχανισμός πάνω στο δημόσιο και το καταλήστεψε. Ότι δηλαδή αντιστοίχως είχε κάνει και η «επάρατη» δεξιά. Οι ίδιες μέθοδοι, οι ίδιες τακτικές. Αποκλειστικός στόχος να παραμένει ο Ανδρέας και το ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, που αποτελούσε διακαή πόθο και αυτοσκοπό. Το παρακράτος του ΠΑΣΟΚ εναλλάσσονταν στην εξουσία με το παρακράτος της Νέας Δημοκρατίας.

Επειδή μια τέτοια πολιτική δεν ήταν δυνατό να εφαρμοστεί με στελέχη που δεν ήταν διατεθειμένα να προδώσουν τις διακηρυγμένες αρχές για μια άλλη πορεία εξυγίανσης της δημόσιας ζωής, έπρεπε να διαγραφούν ή να περιθωριοποιηθούν και διαδοχικά να αντικατασταθούν με πειθήνια όργανα, πραιτοριανούς, που θα ακολουθούσαν πιστά τις εντολές του, με αντάλλαγμα προσωπικά οφέλη. Έτσι κατακλύστηκε το ΠΑΣΟΚ από δεκάδες χιλιάδες επιτήδειους καιροσκόπους από δεξιά και αριστερά, που το μόνο «ιδανικό» που τους διαπότιζε ως συνεκτικός κρίκος ήταν η ιδιοτέλεια ή και η αυταπάτη ότι επρόκειτο πράγματι για ένα κόμμα της αλλαγής. Βέβαια υπήρχαν στις γραμμές του και υπάρχουν ακόμη αφελείς, που θέλουν να πιστεύουν σ' αυτό, για συναισθηματικούς και άλλους λόγους ή που αρνούνται να αποδεχτούν ότι το ΠΑΣΟΚ έχει μεταλλαχθεί σ' ένα νεοφιλελεύθερο, αντιλαϊκό και νεοταξικό κόμμα ή το χειρότερο απ' όλα, πιστεύουν ακόμη ότι μπορεί κάτι να αλλάξει».⁸³

Θα αναρωτηθεί κάποιος και δικαιολογημένα, γιατί κάνουμε όλη αυτή την ιστορική αναφορά και τι σχέση έχει αυτή η ιστορική αναδρομή με τη σημερινή

⁸³ Απόσπασμα από ανάλυσή μου με τίτλο: «Ανδρέας Παπανδρέου, ο αρχιτέκτονας της διαφθοράς και ολετήρας της Ελλάδας», Βλ. ιστολόγιό μου: www.damonpontos.gr, όπου είναι αναρτημένη η ανωτέρω ανάλυση.

πραγματικότητα. Κι' όμως έχει άμεση σχέση, γιατί διαμόρφωσε συνειδήσεις, που τις διέκρινε ο εκφυλισμός της ηθικής και κατά συνέπεια της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Η Αριστερά στην Ελλάδα αλλοτριώθηκε και εκφυλίστηκε. Τα αποτελέσματά της τα βιώνουμε έως σήμερα. Η αναγωγή στις αιτίες της κακοδαιμονίας της Αριστεράς είναι απαραίτητη και σωτήρια, αν θέλουμε να ξεφύγουμε από τις αγκυλώσεις του παρελθόντος και να δημιουργήσουμε ένα ευοίωνο μέλλον. Η σταλινική παράδοση με όλα τα άκρως αρνητικά της φαινόμενα και σε όλα τα επίπεδα, αλλά κυρίως στο θέμα της ηθικής στάσης των ανθρώπων έπαιξε καθοριστικό ρόλο στις μετέπειτα εξελίξεις. Ακόμη και σήμερα βιώνουμε τις εγκληματικές της ανεπάρκειες και αδυναμίες.

Το ΚΚΕ γενικά και όλα τα αριστερά κινήματα, οργανώσεις και τάσεις, πολλές φορές χωρίς να το συνειδητοποιήσουν, εντάχθηκαν σε έναν αγώνα επιβίωσης και επικράτησης, που οδήγησε σε έναν, χωρίς οράματα, αρχές και αξίες, εξοντωτικό πόλεμο, με πρόσχημα την υπεράσπιση ακριβώς αυτών των οραμάτων, αρχών και αξιών, που όμως ποδοπατήθηκαν και απαξιώθηκαν από όλες τις μεριές. Η κάθε πλευρά αξίωνε την επικράτηση της δικής της αλήθειας και του δικού της αλάθητου σε σύγκρουση με τις άλλες. Το φαινόμενο αυτό σε πολλές περιπτώσεις πήρε και προσωπικό χαρακτήρα και ανέδειξε φαινόμενα αλαζονείας, οίησης, φθόνου, περιφρόνησης και απαξίωσης του αντιπάλου. Αποτέλεσμα ήταν η άγονη και ζημιογόνα κριτική προς τα πάντα και τους πάντες, κατά το πόλεμος πάντων κατά πάντων. Η Αριστερά κατακερματίστηκε και αποσυντέθηκε.

Τα παρακμιακά αυτά φαινόμενα διέπλασαν και ολόκληρες γενιές μέσα σ' αυτό το νοσηρό κλίμα της Αριστεράς, από το οποίο πολύ δύσκολα ήταν σε θέση να ξεφύγουν πολλοί. Οι γενιές που επηρεάστηκαν από την σταλινική παράδοση και σ' αυτήν συγκαταλέγονται όλοι σχεδόν οι λεγόμενοι μαρξιστές –λενινιστές, φέρουν μέσα τους τα εκφυλιστικά φαινόμενα αυτής της παράδοσης.

Ελάχιστες ήταν οι εξαιρέσεις ανθρώπων, που συνειδητοποίησαν αυτή την παρακμιακή πορεία και κάνοντας την αυτοκριτική τους διέσωσαν ότι ήταν δυνατό να διασωθεί από τη φθορά και τον όλεθρο. Οι υπόλοιποι παραμένουν εγκλωβισμένοι σ' αυτή την κατάσταση, χωρίς οι ίδιοι να έχουν συναίσθηση ότι και τον εαυτό τους, αλλά και τον τόπου οδηγούν σε περιπέτειες και καταστροφές. Γι' όλους αυτούς που

απατούν τους εαυτούς τους και εξαπατούν τους άλλους, ισχύει το του Ευαγγελίου: «Ου γαρ οίδασι τι ποιούσει».⁸⁴

Για όλα αυτά τα φαινόμενα και τις αιτίες που ανέφερα σε όλη μου τη μελέτη, που εκθέτω σ' αυτό το πόνημα, δίνει ο γνωστός στοχαστής της Αριστεράς Παναγιώτης Κονδύλης, μια φιλοσοφική και κοινωνιολογική απάντηση που αξίζει να την μελετήσει κανείς για να διαμορφώσει εκείνα τα αξιολογικά κριτήρια - έννοιες, που θα τον βοηθήσουν αποφασιστικά να ερμηνεύσει σωστά, αντικειμενικά και με τη μεγαλύτερη επιστημονική αντικειμενικότητα, αλλά και με το αντίστοιχο θάρρος και παρηρησία, τα δραματικά γεγονότα της πορείας της Αριστεράς στην Ελλάδα.

Τα λόγια του είναι αποκαλυπτικά:

«Αποφασιστικούς ερεθισμούς στη σκέψη μου έδωσε όμως όχι μόνον η κριτική αντιπαράθεση με τη μαρξιστική θεωρία, αλλά και η κριτική βίωση και παρατήρηση του κομμουνιστικού κινήματος στη διεθνή και διαχρονική του διάσταση. Το καίριο σημείο εδώ ήταν το εξής. Δεκάδες εκατομμύρια ανθρώπων, πλείστοι όσοι από τους οποίους είχαν ηθικότερες προθέσεις και επέδειξαν συχνότατα απaráμιλλη αυτοθυσία, μάχονταν για την εγκαθίδρυση της Ουτοπίας, όμως από τη συλλογική τους δράση προέκυπταν αποτελέσματα απ' ευθείας αντίθετα προς τους κεκηρυγμένους σκοπούς, αποτελέσματα που ανακύκλωναν ακριβώς εκείνα τα φαινόμενα που ήθελε και όφειλε να ξεπεράσει η Ουτοπία: την κατεξουσίαση ανθρώπου από άνθρωπο, τη λογική της ισχύος μέσα στην αναίμακτη ή αιματηρή εκδίπλωσή της.

Πώς έπρεπε να ερμηνευθεί αυτό το παράδοξο; Πώς λειτουργεί η ετερογονία των σκοπών μέσα στην Ιστορία, ούτως ώστε, συνηθέστατα άλλωστε, και από τις απαρχές ακόμα της ιστορικής δραστηριότητας, η φορά της απρόσωπης συνισταμένης να αποκλίνει από την φορά των προσωπικών συνιστωσών παρμένων χωριστά; Γιατί, με

⁸⁴ Όπως ο Ανδρέας Παπανδρέου εκμαύλισε συνειδήσεις και οδήγησε την Ελλάδα στη διαφθορά, που πολλοί από όλες τις πολιτικές παρατάξεις, δεν το αναγνωρίζουν και δεν το παραδέχονται, γιατί, όπως λέει και ο λαός, είναι βρεγμένη η φωλιά τους ή τον χρησιμοποιούν ως άλλοθι, για να καλύψουν τις τα λάθη και τις ανομίες τους, έτσι και ο Γενικός Γραμματέας του ΚΚΕ Νίκος Ζαχαριάδης, εκμαύλισε τις αριστερές συνειδήσεις και τις αλλοτρίωσε, χρησιμοποιώντας την απόλυτη δύναμη που του έδινε το αξίωμα του, για ότι κακία και απανθρωπιά μπορεί να φανταστεί ο άνθρωπος. Πέρα από το γεγονός ότι ήταν εγκάθετος του Σοβιετικού κόμματος στο κομμουνιστικό κόμμα Ελλάδας.

Με τον Ανδρέα Παπανδρέου ξεκινήσαμε με τις καλύτερες προδιαγραφές, για να διαμορφώσουμε ένα άλλο ήθος, μια άλλη ποιότητα και έναν άλλο πολιτικό πολιτισμό, που θα ξεπερνούσε τις παθογένειες του παρελθόντος, όμως από τις αρχές της μεταπολίτευσης ακόμη άλλαξε πορεία, προδίδοντας ο ίδιος, ότι αξίες είχαμε διαμορφώσει με αγώνες σε ανύποπτο χρόνο. Η ποιότητα που είχαμε δημιουργήσει στο ΠΑΚ ανατράπηκε και η νεολαία στην οποία προσδοκούσαμε και είχε τις καλύτερες προϋποθέσεις και προδιαγραφές, να διαμορφωθεί σε μια σωστή πρωτοπορία του Κινήματος, εκφυλίστηκε από τον ίδιο τον Ανδρέα Παπανδρέου, ο οποίος αναμπίβολα είχε την ικανότητα αυτή, γιατί ήταν ευφυέστατος και ικανότατος.

άλλα λόγια, η συλλογική δράση να μας οδηγεί εκεί όπου δεν επιθυμούσε κανείς από τους ατομικούς φορείς της;

Και ακόμα: πώς είναι δομημένη, εννοιολογικά και ψυχολογικά, η ουτοπική και γενικότερα η ιδεολογική σκέψη, ούτως ώστε να επιβιώνει κάθε πρακτικής διαψεύσεως ή πάντως να μεταμορφώνεται και να μετακινείται σ' ένα νέο πεδίο μόλις τα πρακτικά αδιέξοδα στο προηγούμενο γίνουν κραυγαλέα και αφόρητα; Ποιοι ανθρωπολογικοί και πολιτισμικοί παράγοντες ευνοούν ή και επιβάλλουν αυτή τη δόμηση και αυτή την ανθεκτικότητα της ουτοπικής και της ιδεολογικής σκέψης; Είναι εύκολο να κατανοήσει κανείς τι είδους, και πόσο ευρείες, έρευνες θέτουν σε κίνηση αυτό τα ερωτήματα.

Οι μηχανισμοί της ετερογονίας των σκοπών αναλύονται συγκεκριμένα μόνο με βάση μιαν εκτεταμένη γνώση της ιστορίας από πρώτο χέρι και μιαν κοινωνιολογική παιδεία ικανή να αξιολογήσει ιστορικό υλικό αντλημένο με τέτοιο τρόπο. Η γνώση της ιστορίας ως κοινωνικής ιστορίας τέμνεται πάλι με τη γνώση της ιστορίας των ιδεών, που με τη σειρά της δεν γίνεται κατανοητή χωρίς την παρακολούθηση της ιστορίας ορισμένων κεντρικών θεωρητικών προβλημάτων, οπότε μπαίνουμε στα πεδία της, φιλοσοφίας, της θεολογίας ή και της τέχνης ως άκρως ευαίσθητου σειсмоγράφου κοσμοθεωρητικών μετατοπίσεων.»⁸⁵

Γιατί τελικά η επίκληση της ουτοπίας, δηλαδή της αταξικής κοινωνίας, που υπονοεί ο Παναγιώτης Κονδύλης, οδήγησε το κομμουνιστικό κόμμα στο αντίθετο από τον επιδιωκόμενο στόχο;

Σ' αυτό το καθοριστικό ερώτημα θα προσπαθήσω να δώσω την οριστική απάντηση. Με βάση τα όσα έως τώρα αναλύσαμε και τα κριτικά συμπεράσματα που αναφέρει ο Παναγιώτης Κονδύλης, μπορούμε να συνοψίσουμε τις θεωρητικές μας σκέψεις και διατυπώσουμε, από τη μια τι πρέπει να απορρίψουμε ως λάθος και από την άλλη, τι πρέπει να προτείνουμε ως δημιουργική εναλλακτική λύση.

Ο Μαρξ θεμελίωσε τη θεωρία του λεγόμενου επιστημονικού σοσιαλισμού, σύμφωνα με την οποία τόσο τα κοινωνικά όσο και τα φυσικά φαινόμενα υπάγονται σε αδήριτους και αναπόδραστους φυσικούς νόμους. Στην ιστορική εξέλιξη της ανθρωπότητας καθοριστικό και πρωτεύοντα ρόλο παίζει το «κοινωνικό είναι»,

85

Βλ. Παναγιώτης Κονδύλης: *Εκπλήσσομαι αν κάποιος συμφωνεί μαζί μου*. Συνέντευξη στον Σπύρο Τσακνιά, περιοδικό 'ΔΙΑΒΑΖΩ', τ.384, Απρίλιος 1998

δηλαδή η οικονομία. Με την έννοια αυτή η οικονομία είναι ο βασικός εξελικτικός παράγοντας της κοινωνίας. Όλα τα άλλα έχουν, αν έχουν δευτερεύουσα, τριτεύουσα ή καμία σημασία. Ο άνθρωπος, όπως λέει και Κώστας Παπαϊωάννου αναγορεύτηκε σε μονοφυσίτικο ον. Η ψυχολογία δεν έχει σ' αυτό το σχήμα καμία απολύτως θέση, γιατί όλα υπάγονται στους αδήριτους φυσικούς νόμους, που για να το διατυπώσουμε απλά και κατανοητά, εξοβελίζει από το πεδίο της έρευνας, τα συναισθήματα, την ψυχοσύνθεση, τα μίσση, τα πάθη, τις φιλοδοξίες, τον φθόνο, τη μνησικακία, τα ένστικτα κ.λπ. Ο άνθρωπος για να το πω ωμά, αποτελεί μια οικονομική μονάδα, χωρίς άλλες ιδιότητες, που κι' αν υπάρχουν θεωρητικά, αγνοούνται στην πράξη. Η θεωρία αυτή, που πήρε το όνομα επιστημονικός σοσιαλισμός και από το όνομα του Μαρξ Μαρξισμός, ως συνώνυμο του επιστημονικού σοσιαλισμού, αναγορεύτηκε από τον Λένιν και τους επιγόνους μαρξιστές ως η μόνη επιστημονική θεωρία.

Αυτό σχετικά με τη θεωρία.

Όμως από τον Λένιν κυρίως – κι' εδώ θα επικεντρωθούμε, κάνοντας αφαίρεση – δημιουργήθηκε το κόμμα νέου τύπου, του οποίου η λειτουργία βασίστηκε στον Δημοκρατικό Συγκεντρωτισμό. Το κόμμα αναγορεύτηκε ως ο κύριος και αυθεντικός εκφραστής αυτής της μόνης και αληθινής θεωρίας, που είχε ως συνέπεια το κόμμα να διαθέτει το αλάθητο, όπως ο πάπας στην καθολική εκκλησία και λόγω του αλάθητου έναν εξαιρετικά αυταρχικό λόγο.

Οι ηγετικοί φορείς του κόμματος ήταν οι γνήσιοι εκφραστές του κόμματος και κατ' επέκταση της αυθεντικής και αλάθητης θεωρίας. Κάτι αντίστοιχο με την καθολική εκκλησία. Ο Γενικός Γραμματέας του κομμουνιστικού κόμματος, όπως και ο πάπας, ήταν τελικά ο κύριος και αδιαμφισβήτητος πνευματικός ηγέτης, που διέθετε το αλάθητο.

Με αυτή την έννοια τα πάντα έπρεπε να υπαχθούν στην αυθεντία του κόμματος και φυσικά του κύριου εκφραστή του κόμματος, που ήταν ο Γενικός Γραμματέας.

Στην Διεθνή και κυρίως στην Γ' Διεθνή τον ρόλο αυτό κατείχε δικαιωματικά ο Γενικός Γραμματέας του κομμουνιστικού κόμματος της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, που αντιπροσώπευε την μητέρα – πατρίδα του κομμουνισμού, όπως η Ρώμη για την παπική εκκλησία.

Όσοι κομμουνιστές ηγέτες, αλλά και γενικότερα, όσοι όμνυαν και επικαλούνταν τον μαρξισμό – λενινισμό, μπορούσαν να διαπράττουν στο όνομά του τα μεγαλύτερα εγκλήματα της ανθρωπότητας, όπως ακριβώς οι παπικοί στο διάστημα της δικής τους επικράτησης. Φυσικά στην ιεράρχηση των εγκληματικών πράξεων την πρώτη και

καθοριστική θέση είχε ο Γενικός Γραμματέας. Στην πρώην Σοβιετική Ένωση αναδείχτηκε ο Στάλιν και στην Ελλάδα είχαμε τον φυτευτό ηγέτη του κομμουνιστικού κόμματος Γενικό Γραμματέα Νίκο Ζαχαριάδη.

Εν ονόματι της κομμουνιστικής ιδέας και του κομμουνιστικού ιδεώδους, εν ονόματι της αταξικής κοινωνίας μπορούσες να αυθαιρετείς απέναντι στους άλλους ανθρώπους και τους άλλους λαούς. Το τίμημα ήταν βαρύ. Χιλιάδες κόσμου καταδιώχτηκαν, βασανίστηκαν, εξοντώθηκαν, χάθηκαν από προσώπου γης, χάριν της εσχατολογίας, δηλαδή της αταξικής κοινωνίας, όπως και στη χριστιανική και της άλλες θρησκείες στο όνομα της μεταφυσικής ευδαιμονίας του παραδείσου, της μόνης αλήθειας, επίγειας ή υπέργειας δεν παίζει κανένα ρόλο.

Η υποταγή στο κόμμα και στους ηγέτες του, ως φορείς του αλάθητου του κόμματος, ήταν σχεδόν απόλυτη. Το αλάθητο ταυτισμένο με την απόλυτη αυθαιρεσία.⁸⁶

Όποιος είχε την παράτολμη και απρονόητη ιδέα να φέρει αντίρρηση, ή να αντισταθεί ανάλογα με το εύρος του εγκλήματος, όμως όχι πάντα, έπρεπε να έχει βαρύτατες συνέπειες, που έφθαναν έως τη φυσική εξόντωση. Παραδείγματα η ιστορία έχει πολλά από το παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα, αλλά και από την Ελλάδα.

Θα αναφέρω το πιο ενδεικτικό του Τρότσκι και των μελών του στις περιβόητες δίκες της Μόσχας και τη συμπεριφορά του Ζαχαριάδη απέναντι στον Άρη Βελουχιώτη, και φυσικά άπειρες είναι όμοιες η παρόμοιες περιπτώσεις, όπου εκατομμύρια εξαφανίστηκαν από την αυθαιρεσία στυγνών ηγετών των κομμουνιστικών κομμάτων στο όνομα και την επίκληση της ουτοπίας.

Αυτή η νοοτροπία δεν ήταν ωστόσο «προνόμιο» μόνο της ηγεσίας, αλλά ιεραρχικά είχε την κλιμάκωσή της από τα πάνω προς τα κάτω. Σε κάθε βαθμίδα υπήρχε ο αρχηγίσκος, που εξουσίαζε στον τομέα του. Τελικά το κόμμα στο σύνολό του ήθελε να επεκτείνει την εξουσία του σ' όλη την κοινωνία.

Δημιουργήθηκε μια στυγνή και αδυσώπητη γραφειοκρατική κάστα, που χρωστούσε τα αξιώματά και την ύπαρξή της στην τυφλή υποταγή στους κομματικούς ανωτέρους. Παρέκκλιση απ' αυτή την ιεραρχία σήμαινε καθαίρεση από αξιώματα και προνόμια και τελικά και εξορία, βασανισμούς ή θάνατο.

Έτσι δημιουργήθηκε ένα καθεστώς τρόμου, που καμία σχέση δεν είχε με τον δημοκρατικό συγκεντρωτισμό, όπως τον φαντάζονταν λανθασμένα ο Λένιν. Η

⁸⁶ Αρκεί να διαβάσει κανείς τα αποτρόπαια γεγονότα, που κόστισαν και ζωές στις διενέξεις ανάμεσα σε ζαχαριαδικούς και αντιζαχαριαδικούς, που αποτελούν στίγμα για την κατάντια της Αριστεράς. Δεν ήταν δυστυχώς τα μόνα αρνητικά γεγονότα. Υπήρξαν και αλλού παρόμοια και χειρότερα.

θεωρία δυστυχώς έβλεπε τον άνθρωπο από τη μια σκοπιά, την οικονομική και αδιαφορούσε για τις άλλες.

Αποτέλεσμα: όλα τα εκφυλιστικά φαινόμενα μιας παρακμιακής κατάστασης ήταν στην ημερήσια διάταξη.

Η νοοτροπία αυτή ωστόσο διαπότισε με τα αρνητικά της φαινόμενα, σε τέτοιο βαθμό όλους εκείνους που όμνυαν στον κομμουνισμό, ώστε τους έγινε δεύτερη φύση. Οι κομμουνιστές και όσοι νόμιζαν ότι είναι κομμουνιστές σε μικρό ή μεγάλο βαθμό θεωρούσαν ότι εφόσον επικαλούνται τον μαρξισμό –λενινισμό διαθέτουν το αλάθητο στις απόψεις τους. Αυτό καθόριζε και την συμπεριφορά τους που ήταν υπεροπτική και αλαζονική απέναντι στους συνανθρώπους τους. Η δογματική στάση τους είχε ως συνέπεια να δημιουργούν εύκολα αντιπαλότητες που έφθαναν ως την πλήρη περιφρόνηση και απαξία των άλλων, που θεωρούνταν εκ προοιμίου κατώτεροι.

Σ' αυτό το πλέγμα εύρισκαν γόνιμο έδαφος όλα τα άνθη της κακίας.

Προπάντων όμως η περιφρόνηση των αντιφρονούντων. Αυτό ήταν αποτελούσε το γενικό φαινόμενο της νοοτροπίας τους και της συμπεριφοράς τους. Πολλές φορές γινόντουσαν μισάνθρωποι.

Αυτή ήταν η ψυχολογική πλευρά του δράματος, την οποία είτε αγνοούσαν είτε περιφρονούσαν προκλητικά, ως ανάξια εκτίμησης και προσοχής. Η κατοχύρωση της απόλυτης αλήθειας του μαρξισμού – λενινισμού είχε την απόλυτη και μοναδική προτεραιότητα. Πέραν τούτου «γιαία πυρί μειχθήτω».

Εν κατακλείδι: Λάθος ή ελλιπής θεωρία, λάθος ή ανεπαρκές οργανωτικό σχήμα, και λάθος ή ατελής ανθρώπινη συμπεριφορά.

Ο Μαρξ δημιούργησε μια νέα θρησκεία, χωρίς να το θέλει ο ίδιος. Όμως η θεωρία του οδήγησε νομοτελειακά σε μια θρησκεία τελικά που ήταν αντίγραφο της παπικής εκκλησίας, με εσχατολογίες (παράδεισο ή αταξική κοινωνία), πάπες ή γενικούς γραμματείς και το αλάθητο. Οι κομμουνιστές ήταν οι πιστοί, που υπάκουαν τυφλά.

Η ανεξάρτητη κριτική σκέψη απαξιώθηκε και δυσφημίστηκε.

Οι αντιρρησίες και οι αμφισβητίες έπρεπε να περάσουν από την ιερή εξέταση και να ριχθούν για να «σωθούν» στο πυρ το εξώτερον.

Όλη αυτή η ζοφερή περιγραφή δεν αμαυρώνει από την άλλη μεριά τις άπειρες θυσίες και τους βωμούς αίματος, ανθρώπων που πίστεψαν στα ιδανικά μιας αταξικής κοινωνίας, μιας κοινωνίας της ισονομίας και ισοπολιτείας, χωρίς ταξική εκμετάλλευση, πολιτική καταπίεση και πολιτιστική αλλοτρίωση.

Εν κατακλείδι. Ένα είναι γεγονός ότι η Ελλάδα πλήρωσε με ποταμούς αιμάτων (βασανισμούς, εκτελέσεις, εξορίες κ.λπ) το τίμημα του «ανήκομεν εις την δύση» και με αντίστοιχες καταστροφές με το «ανήκομεν εις την ανατολήν», δηλαδή στην πρώην Σοβιετική Ένωση και το κομμουνιστικό μπλοκ.

Γενικό συμπέρασμα: Η εξάρτηση από τη Δύση και η εξάρτηση από την Ανατολή, δημιούργησε την υποτέλεια Ελλήνων στους ξένους, που οδήγησε τελικά σε επώδυνες καταστροφές, από τις οποίες υποφέρει ακόμη αυτός ο πολύπαθος λαός.

Επίλογος

αν και θα μπορούσε να αποτελέσει πρόλογο

Από την εποχή της χούντας γνώρισα μερικούς «αριστερούς υπερεπαναστάτες», οι οποίοι ήθελαν να καθοδηγήσουν την ελληνική εργατική τάξη στη Γερμανία. Όταν διαπίστωσαν ότι οι τελευταίοι δεν ανταποκρίνονταν στην από καθέδρας καθοδήγησή τους, άρχισαν να τους περιλούζουν με όλα τα αρνητικά κοσμητικά επίθετα, που μπορεί να φανταστεί κανείς: όπως ότι δεν καταλαβαίνουν, ότι δεν αξίζει να ασχοληθεί κανείς μαζί τους, ότι είναι κτήνη, ηλίθιοι, αγροίκοι, πρωτόγονοι, καθυστερημένοι και να πάνε στο διάβολο και πολλά άλλα.

Αυτή η διαπίστωση φυσικά δεν έχει άμεση σχέση με το μεθοδολογικό πρόβλημα του τι και του πώς, όμως κάποια σχέση έχει, παρ' όλα αυτά.

Αυτή η στάση ζωής και συμπεριφοράς των «μαρξιστών σωτήρων της εργατικής τάξης» είναι πραγματικά παράδειγμα προς αποφυγήν.

Αντί να εμπνέονται από υψηλοφροσύνη και κατανόηση των προβλημάτων που βιώνουν οι εργαζόμενοι και γι' αυτό το λόγο, όχι μόνο να τους συμπαραστέκονται, αλλά να αφουγκράζονται τα προβλήματά τους και μαζί τους και όχι χώρια, να δρουν για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους, τους αγνοούν.

Αποτελεί, ομολογώ, μια εμπειρία που μου μένει ανεξίτηλη, πώς δηλαδή οι αυτοαποκαλούμενοι μαρξιστές συμπεριφέρονταν απέναντι στην εργατική τάξη, που ήθελαν «να την σώσουν», έστω και παρά την θέλησή της! Και όταν αυτή δεν ήθελαν να σωθούν, σύμφωνα με τη δική τους υπόδειξη και καθοδήγηση, την περιφρονούσαν με τον χειρίστο τρόπο.

Επρόκειτο βασικά για ανθρώπους που δεν είχαν ζήσει και βιώσει την εργατική τάξη, παρά μόνο θεωρητικά. Δεν ήταν αυτό που έλεγε ο Γκράμσι οργανικοί διανοούμενοι. Απλώς στην φαντασία τους υπήρχε μια εξιδανικευμένη εργατική τάξη, που καμιά

σχέση δεν είχε με την πραγματικότητα. Το ίδιο σφάλμα γίνεται και σήμερα από την Αριστερά, σχεδόν χωρίς εξαίρεση.

Για τον λόγο αυτό οι λεγόμενοι μαρξιστές διατρέχουν άμεσο κίνδυνο να έλθουν αντιμέτωποι και ενάντια στην τάξη, της οποίας θεωρητικά θέλουν να είναι υπερασπιστές και ηγέτες. Συνήθως από ηγέτες γίνονται ηγεμόνες και καταλήγουν να γίνουν ακόμη και τύραννοι. Τα παραδείγματα της ιστορίας είναι πάμπολλα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον Στάλιν και τον Σταλινισμό.

Αφορά την συμπεριφορά και τον τρόπο και τις μεθόδους αντιμετώπισης ανθρωπίνων προβλημάτων, όταν μάλιστα έχει κανείς την πρόθεση να καλυτερεύσει την κοινωνία και να την ανυψώσει σε ανώτερα πολιτισμικά επίπεδα.

Όλες η γενιές που γαλουχήθηκαν, ιδιαίτερα με τον εμφύλιο, από την σταλινική Αριστερά, με ελάχιστες εξαιρέσεις, γιατί και η λεγόμενη Ανανεωτική Αριστερά, ήταν στην ουσία βασιλικότερη του βασιλέως, δηλαδή πιο σταλινική και από την παραδοσιακή Αριστερά, είναι θύματα αυτής της σταλινικής παράδοσης και φέρουν τα κατάλοιπα της σταλινικής παιδείας. Ό,τι χειρότερο δηλαδή παρήγαγε το κομμουνιστικό κίνημα.

Αυτή η εμπειρία μου έκανε αλγεινή εντύπωση και άρχισα να μελετώ το φαινόμενο σε όλες του τις διαστάσεις. Κυρίως βέβαια από την ψυχολογική του πλευρά. Μερικές από τις διαχρονικές μου σκέψεις μεταφέρω στα ανωτέρω.

Επίσης –μου είχε κάνει αλγεινή εντύπωση και άρχισα να μελετώ συστηματικά το φαινόμενο – όταν κατά χιλιάδες οι τότε Ανατολικογερμανοί απ' όλες τις κοινωνικές τάξεις – άρχισαν να δραπετεύσουν με άμεσο κίνδυνο της ζωής τους από τον «κομμουνιστικό παράδεισο» στην «καπιταλιστική κόλαση».

Πολλοί απ' αυτούς άφησαν τα κορμιά τους πάνω στα συρματοπλέγματα ή τους ξέσκισαν τα συνοριακά σκυλιά ή θάφτηκαν στις υπόγειες στοές που είχαν σκάψει για να δραπετεύσουν. Αυτοί οι άνθρωποι ήθελαν να προστατέψουν την αξιοπρέπειά τους με τη φυγή, αλλά πολλοί απ' αυτούς δεν τα κατάφεραν.

Σε όσους αριστερούς μετά το 1968 απογοητεύτηκαν από την Σοβιετική Ένωση και προσέφευγαν στην Κίνα του Μάο, συνιστούσα, στο βαθμό που μου δινόταν η ευκαιρία και η δυνατότητα, να μην φεύγουν από την μία απογοήτευση και πάνε σε μια άλλη, πιθανόν χειρότερη.

Χαρακτηριστικό είναι και ένα περιστατικό με Μασοϊκούς του Μονάχου. Μια αντιπροσωπεία από δαύτους πήγε, αν δεν με απατά η μνήμη μου το 1972 στον «κομμουνιστικό παράδεισο» του Χόντζα, που είχε προσχωρήσει στο μαοϊκό

στρατόπεδο. Το καθεστώς εκεί τους έβαλε να σκάβουν σε κάποιο βουνό και όταν γύρισαν, από περιέργεια και ενδιαφέρον ρώτησα, αν συναντήθηκαν με εργάτες και φοιτητές και συζήτησαν μαζί τους. Η απάντηση ήταν ότι ούτε εργάτες, ούτε φοιτητές αντίκρισαν, παρά μόνο έναν κομματικό καθοδηγητή και μερικούς συνοδούς του, πιθανόν μέλη των μυστικών υπηρεσιών της Αλβανίας. Η ερώτησή μου ήταν σκόπιμη, γιατί ήμουν εκ των προτέρων βέβαιος, ότι το καθεστώς δεν θα επέτρεπε μια τέτοια συνάντηση.

Το πιο τραγικό περιστατικό το βίωσα ο ίδιος, όταν σαν μέλος της αντιπροσωπίας του ΠΑΚ λάβαμε μέρος το 1973 στο ενδέκατο φεστιβάλ της κομμουνιστικής νεολαίας στο ανατολικό Βερολίνο. Πέρα από διάφορα ευτράπελα, διαπιστώσαμε ότι στο Βερολίνο συναντούσες μόνο παιδιά του Δημοτικού και πιθανόν των πρώτων τάξεων του Γυμνασίου, αλλά κανέναν φοιτητή. Οι φοιτητές εκείνην την περίοδο είχαν σταλεί σε άλλες πόλεις εκτός Βερολίνου, προφανώς για να μην έρθουν σε επαφή και διάλογο μαζί μας. Παρέμεναν μονάχα οι φανατικοί κομματικοί. Για εργάτες φυσικά δεν μπορεί να γίνει λόγος.

Η υποκρισία του καθεστώτος στο έπακρον. Και αυτός υποτίθεται ήταν ο κομμουνιστικός παράδεισος, από τον οποίο δραπέτευε στη Δύση, όποιος μπορούσε. Όταν πάλι είχε ξεσπάσει η λεγόμενη «πολιτιστική επανάσταση» στην Κίνα, ισχυριζόμουν σε αντίθεση με όλους τους άλλους ότι δεν επρόκειτο για πολιτιστική επανάσταση, αλλά για αγώνα ισχύος. Τελικά η «πολιτιστική επανάσταση» του Μάο ήταν ένα παγκόσμιο πολιτιστικό έγκλημα, γιατί αφάνισε ανεπανάληπτα έργα πολιτισμού, τόσο στην Κίνα όσο και στο Θιβέτ. Απερίγραπτης και μοναδικής πολιτιστικής αξίας έργα καταστράφηκαν, απλώς και μόνο για την επικράτηση του Μάο στους εσωτερικούς κομματικούς ανταγωνισμούς. Και αυτό το γεγονός το εκθειάζαν σχεδόν άπαντες τότε ως το μέγα πολιτιστικό γεγονός.⁸⁷

Στις μελέτες μου λοιπόν αναλύω το φαινόμενο του υπαρκτού και ανύπαρκτου σοσιαλισμού, για να καταλήξω στα συμπεράσματα που εξέφρασα στα βιβλία και τις αναλύσεις μου, όταν άλλοι την ίδια εποχή εξεθειάζαν τον Στάλιν και τον Σταλινισμό και τον υπαρκτό του σοσιαλισμό, ως κομμουνιστικό παράδεισο.

Αναφέρομαι όχι σε απλούς ανθρώπους που θα μπορούσε κανείς να δικαιολογήσει την άγνοιά τους, αλλά σε προσωπικότητες με παγκόσμια ακτινοβολία, όπως ήταν ο Σαρτ, ο Αλτουσέρ, ο Μπέρναρτ Σω, ο Μπρεχτ και πολλοί άλλοι.

⁸⁷ Όλα αυτά τα παραδείγματα που αναφέρω, είναι γραπτές δικές μου διαπιστώσεις και τοποθετήσεις εκείνης της εποχής και πριν ακόμη αποκαλυφθούν οι αλήθειες που μάθαμε αργότερα.

Εν κατακλείδι θα τονίσουμε μαζί με τον Γκράμσι ότι «πρέπει από σήμερα να διαμορφωθούμε και να διαμορφώσουμε αυτήν την αίσθηση υπευθυνότητας, κοφτερής κι' αμείλικτης, σαν το σπαθί ενός εκδικητή. Η επανάσταση αποτελεί κάτι μεγάλο και φοβερό. Δεν είναι παιχνίδι για ερασιτέχνες ή μια ρομαντική περιπέτεια».⁸⁸

Ο Γκράμσι δεν είπε τυχαία, όπως ανέφερα στην εισαγωγή, ότι πρέπει να διαμορφωθούμε εμείς οι ίδιοι, πριν ξεκινήσουμε την προσπάθεια να διαμορφώσουμε τους άλλους. Δεν αφορά δηλαδή το πρόβλημα της αυτομόρφωσης και αυτοδιαπαιδαγώγησης τους άλλους, αλλά πρωταρχικά εμάς τους ίδιους. Γι' αυτό έδωσε σ' αυτή τη διαδικασία τον χαρακτήρα επανάστασης.⁸⁹

⁸⁸ Αντόνιο Γκράμσι, *Σοσιαλισμός και Κουλτούρα*, εκδ. «Στοχαστής», τόμ. Στ', Αθήνα 1982, σ. 319.

⁸⁹ Εξάλλου το είπε και ο ίδιος ο Μαρξ: «Η υλιστική διδασκαλία ότι οι άνθρωποι αποτελούν προϊόντα των συνθηκών και της αγωγής και ότι επομένως οι άνθρωποι που έχουν αλλάξει είναι προϊόντα άλλων συνθηκών και αλλαγμένης αγωγής, ξεχνούν ότι τις συνθήκες τις αλλάζουν ακριβώς οι άνθρωποι και ότι θα πρέπει να διαπαιδαγωγηθεί και ο ίδιος ο διαπαιδαγωγητής... Η σύμπτωση της αλλαγής των συνθηκών με την αλλαγή της ανθρώπινης δράσης μπορεί να θεωρηθεί και να κατανοηθεί σωστά μονάχα σαν ανατροπική πράξη». Βλ. Καρλ. Μαρξ, «*Θέσεις για τον Φόρνερμαχ*», στο Κ. Μαρξ –

Φ. Έγκελς, *Διαλεχτά Έργα*, τόμ. ΙΙ, σ. 468.

Αυτό παρεμφερώς λέει ο Κώστας Φιλίνης σε μια συνέντευξη που παραχώρησε στον Λουκά Αξελό: Η ηγεμονία «δεν κατανοείται πλέον (όπως στο Λενινισμό) σαν μια μορφή πολιτικής ηγεσίας πάνω σε προκαθορισμένα υποκείμενα, αλλά σαν μια 'πολιτική –διανοητική και ηθική ηγεσία' μέσω της οποίας δημιουργούνται νέα υποκείμενα, τα οποία τείνουν να εκφράσουν μιαν εθνική – λαϊκή συλλογική θέληση, που θα συγκροτείται απ' τη σύνθεση δημοκρατικών λαϊκών αιτημάτων (όχι κατ' ανάγκη ταξικών) και την οποία θα πραγματοποιήσει η εργατική τάξη». Βλ. «*Η νέα αντίληψη της ηγεμονίας*», Συνέντευξη –Συζήτηση του Κώστα Φιλίνης με τον Λουκά Αξελό,

